

Sociaal kapitaal

Empowerment

Publieke ruimte

THEORIE OP MAAT VAN DE PRAKTIJK

*Een overzicht van actuele praktijktheorieën
in/voor het sociaal-cultureel werk*

Civiel perspectief

Lode Vermeersch

THEORIE OP MAAT VAN DE PRAKTIJK

Een overzicht van actuele praktijktheorieën
in/voor het sociaal-cultureel werk

Dr. Lode Vermeersch

socius.

steunpunt
sociaal-cultureel volwassenenwerk

COMMENTAAR IS WELKOM lode.vermeersch@kuleuven.be

KU Leuven
HIVA ONDERZOEKSINSTITUUT VOOR ARBEID EN SAMENLEVING
Parkstraat 47 bus 5300, 3000 LEUVEN, België
hiva@kuleuven.be
<http://hiva.kuleuven.be>

© 2018 HIVA KU Leuven

Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Inhoud

1 Praktijktheorie in/voor het sociaal-cultureel werk	5
1.1 Wat is praktijktheorie?	5
1.2 Praktijktheorieën inzichtelijk maken: twee routes	6
1.3 Kernconcepten in kaart gebracht	7
1.4 Vervolg van dit rapport	8
2 Organisatie	9
2.1 Organisatievormen	10
1. Adaptieve benadering	11
2. Ecologische benadering	12
3. Institutionele benadering	14
4. Netwerkbenadering	15
5. Overheidsgerichte benadering	17
6. Marktgerichte benadering	19
7. Hybride organisatie als benadering	20
2.2 Vrijwilligers(werk)	21
1. Status benadering	22
2. Bronnenbenadering	23
3. Altruïsme als benadering	25
4. Functiebenadering	26
5. Levenskwaliteit als benadering	27
6. Rolidentiteit als benadering	28
2.3 Professional	29
1. Ambachtelijke benadering	30
2. Vakmanschap als benadering	32
3. Vermogensbenadering (capability approach)	33
4. Presentiebenadering	35
5. Reflectieve praktijkwerker als benadering	36
6. Ontprofessionaliserende benadering	38
2.4 Professie of beroep(sgroep)	40
1. Machtsbenadering (strategy of occupational control)	41
2. Functionalistische benadering	43
3. Kenmerk- of waardenbenaderingen	44
3 Strategie	45
3.1 Activering	46
1. Rechtenbenadering/emancipatorische benadering	47
2. Disciplinerende/moraliserende benadering	49
3. Benadering vanuit krachten en kansen	51
4. Maatschappelijke benadering	52
3.2 Burgerparticipatie	53
1. Democratische benadering	54
2. Beleidsmatige of politieke benadering	56
3. Civiele benadering	58
4. Best persons benadering	59
5. Competentiebenadering (civic skills)	60
6. Benadering vanuit de graad van participatie	61
3.3 Cultureel werk	62
1. Functiebenadering	63
2. Reflectieve benadering/procesbenadering	64
3. Expressiebenadering	65
4. Waarden- en normenbenadering	66
5. Benadering vanuit waarde(s) en effect(en)	67
6. Benadering van cultuur als kunst	69

3.4	(Levenslang) leren	70
1.	De formaliteit van leren	71
2.	Benadering vanuit het sociale	73
3.	Benadering vanuit de context/situatie	75
4.	Systeembenadering	76
5.	Benadering vanuit emancipatie/bevrijding	77
6.	Benadering vanuit de ervaring/zelf	79
7.	Competentiebenadering	81
3.5	Sociale innovatie	82
1.	Benadering vanuit arbeidsomgeving	83
2.	Benadering vanuit de technologie	84
3.	Benadering vanuit sociale nood	85
4.	Maatschappelijke innovatie/sociaal-culturele innovatie	86
5.	Sociaal ondernemerschap	87
6.	Benadering van sociale (meer)waarde (social value)	88
3.6	Gemeenschapsvorming	89
1.	Benadering vanuit ontmoeting/groepsvorming	90
2.	Adaptieve benadering	91
3.	Democratische benadering	93
4.	Benadering vanuit sociale verandering/sociaal kapitaal	94
5.	Benadering van de publieke ruimte/publieke sfeer	95
6.	Benadering vanuit educatie (community education)	97
7.	Benadering van de praktijkgemeenschap (community of practice)	98
8.	Benadering van de lichte gemeenschap	100
3.7	Sociale beweging	101
1.	Benadering van het gemeenschappelijke (commons)	102
2.	Transitiebenadering	104
3.	Culturele benadering	105
4.	Benadering van het politieke	106
5.	Benadering van nieuwe sociale bewegingen	107
4 	Positie en finaliteit	109
4.1	Middenveld/civil society	110
1.	Sociaal kapitaal benadering	111
2.	Sociale cohesie benadering	112
3.	Benadering vanuit vrijheid en pluralisme	113
4.	Benadering vanuit kritische ideeën en waarden	114
5.	Benadering ten aanzien van de markt	115
6.	Benadering ten aanzien van de overheid (hybridisering)	116
4.2	Empowerment	117
1.	De benadering van zelf-empowerment	118
2.	De benadering van sociale inclusie en verbinding	119
3.	De benadering van (veer)kracht en macht	120
4.	De benadering van maatschappelijke kwetsbaarheid	121
4.3	Burgerschap	122
1.	De participatiebenadering	123
2.	Rechten/plichtenbenadering	124
3.	Benadering van sociale rechtvaardigheid	125
4.	Democratische benadering	126
4.4	(Lokale) democratie	127
1.	Aggregatieve / deliberatieve benadering	128
2.	Directe / indirectie benadering	129
3.	participatie-democratieve benadering	130
4.	Afsluitend: niets zo praktisch als een goede theorie	131
	Referenties	133

1 | Praktijktheorie in/voor het sociaal-cultureel werk

1.1 Wat is praktijktheorie?

In dit rapport bieden we een antwoord op deze vraag:

Welke actuele praktijktheoretische kaders laten toe sociaal-culturele praktijken te analyseren?

Wat we zeggen en doen staat nooit los van achterliggende ideeën. Niet enkel in het ontstaan van jargon maar ook in het dagelijks gebruik ervan schemeren opinies, opvattingen, overtuigingen, verbanden, denkkaders door – bedoeld of onbedoeld. Als we theorie definiëren als het vormen statements over relaties tussen concepten binnen een set van vooraf gedefinieerde aannames en beperkingen (Bacharach, 1989), kunnen we zelfs stellen dat elke vorm van praktijk én op taal brengen van die praktijk in zekere mate theorie-gedreven of theorie-gebaseerd is. Dit is altijd zo, ook in het sociaal-cultureel werk, hoe spontaan en intuïtief het handelen van de sociaal-cultureel werker ook is. Dat maakt dat ondanks het feit dat praktijk en theorie vaak als tegengestelden worden gezien, in die praktijk al impliciet veel theorie kan worden herkend. Taguchi zegt het zo: “We are already speaking and performing theory into (this messy) existence of practice, along lines of thinking that are often contradictory, illogical and sometimes even counter-productive.” (2007, p. 278) Tegelijk voedt theorievorming natuurlijk ook de praktijk en het praktijkgericht handelen – bedoeld of onbedoeld, expliciet of impliciet. Praktijk en theorie zijn dus verweven en werken in elkaars richting.

Vanuit deze vaststelling is het vanzelfsprekend dat het idioom dat wordt gebruikt om praktijken en handelingen te beschrijven nooit helemaal neutraal is. Praktische namen en concepten zijn steeds te verbinden aan één of meerdere theoretische paradigma's. Omgekeerd kan je enkel over theorie spreken door middel van concrete taal en duidelijke noemers die op zich weer steunen op gebruik en conventies... op praktijk dus. Om die subtiele koppeling tussen praktijk en theorie goed te vatten, gebruiken we de notie van 'praktijktheorie' (ook wel: theory of practice) naar voor. Rippen (1996) definieert praktijktheorie als: “(...) elke vorm van theorie die de beroepsbeoefenaar praktisch benut bij het uitoefenen van dat beroep en waarmee hij de beroepswerkelijkheid afbakt van andere (beroeps)werkelijkheden”. Of simpeler gezegd: praktijktheorie vormt de theoretische basis van het effectieve denken en handelen in de praktijk (Marland & Osborne, 1990). Praktijktheorie stuurt dat denken en handelen aan én is tegelijk zelf ook gebaseerd op de praktijkkennis die uit dat handelen voortkomt (zgn. gerationaliseerde praktijk). Bekeken vanuit de praktijkwerker is een 'theory of practice' dus eigenlijk een onderbouwing van een praktijk die voor hem/haar ook wenselijk is (al hoeft die praktijk voor een buitenstaander - zoals een onderzoeker of een beleidsmaker - niet noodzakelijk wenselijk te zijn).

1.2 Praktijktheorieën inzichtelijk maken: twee routes

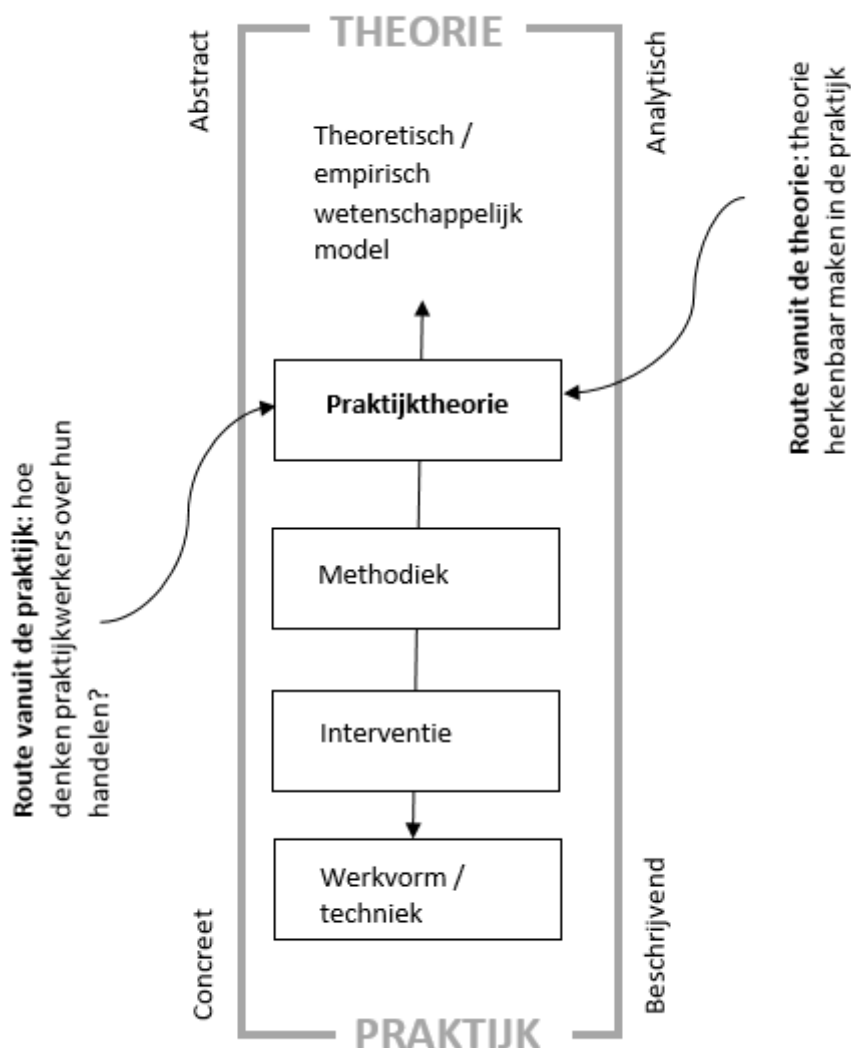
Het inzichtelijk maken van praktijktheorie is om meerdere redenen erg belangrijk.

Ten eerste vormt praktijktheorie een belangrijke tussenstap tussen de vaak zeer abstracte benadering van de sociale realiteit zoals gebeurt in fundamenteel wetenschappelijke literatuur enerzijds en de specifieke en concrete manier waarop een professional in een welbepaalde (arbeids)context te werk gaat anderzijds. In termen van Cockx (2007) vormt praktijktheorie dus de schakel tussen een abstract model (bv. sociaal constructivisme) en een concrete methodiek of aanpak (bv. de sociaal-culturele methodiek, de opbouwwerk-methodiek, enz.).

Ten tweede toont de koppeling tussen bepaalde noemers en concepten en de theoretische paradigma's waaruit deze voortkomen aan hoe die noemers en concepten het best (verder) kunnen worden ingezet.

Er zijn twee aanvliegroutes om praktijktheorieën of 'theories of action' te identificeren en te beschrijven. De eerste route is die van de praktijk. Het praten met praktijkwerkers kan inzicht geven in hoe iemand denkt over zijn handelen, hoe hij het op taal brengt en beargumenteert. Wat die persoon zegt dat hij doet en het geheel van opvattingen, inzichten en verklaringen en waarden die hij daarbij belangrijk acht, vormen op zich al een theoretisch geheel. Van daaruit is het een kleine stap om een praktijktheorie af te lijnen. De tweede route is die van de theorie. Deze aanpak impliceert het onder de loep nemen van sterk verspreide wetenschappelijke basiskennis (zgn. basic theory) en het hertalen ervan naar de praktijk. Het gaat er daarbij niet om bepaalde theorieën op de praktijk te drukken, maar eerder de theorie zo te formuleren dat ze herkenbaar is in/voor de praktijk. Het is deze route die we in dit rapport toepassen.

Onderstaand schema geeft visueel weer waar we praktijktheorie moeten situeren tussen aanverwante termen en volgens welke twee routes deze kan worden beschreven. Voor de betekenis van alle aanverwante termen (methodiek, interventie, werkvorm, ...) verwijzen we naar Cockx (2007).

Vanzelfsprekend is het verschil tussen een praktijktheorie en een wetenschappelijk model en ook tussen een praktijktheorie en een methodiek niet altijd even duidelijk. Vaak lopen ze in elkaar over (ook in de tijd). Ook in het overzicht in dit document zitten vast praktijktheorieën die voor de lezer misschien eerder een wetenschappelijk model of methodiek zijn ...

1.3 Kernconcepten in kaart gebracht

Wie nadenkt over sociaal-cultureel werk en over sociaal-culturele praktijken kan beroep doen op heel wat bestaande concepten en denkkaders. Om de praktijktheorieën overzichtelijk te brengen, laten we ons leiden door een aantal kenmerkende concepten die cruciaal zijn om het 'sociaal-cultureel werk' en 'sociaal-culturele praktijken' goed te beschrijven en af te lijnen. We geven ze hieronder weer in een zgn. semantische kaart (*semantic map* or *concept map*).

Of een concept of een praktijktheorie echt tot de kern van het sociaal-cultureel werk behoort, blijft uiteraard open voor discussie. Het is niet onze bedoeling hier de definitieve landkaart te maken van de praktijktheorieën in/voor het sociaal-cultureel werk.¹ Dat is ook onmogelijk gezien zowel praktijk als theorie (en dus ook praktijktheorie) altijd in beweging zijn. De kaart hierboven en de kaarten verder in dit rapport hebben eerder het doel te helpen navigeren door praktijk en theorie dan om scherpe en definitieve grenzen. Ook is het goed er even op te drukken dat volledigheid geen ambitie is. Het uitrafelen, linken, specificeren, ... van praktijktheoretische kaders is (bijna per definitie) eindeloos. Meer dan als een gedetailleerde stafkaart van alle praktijktheorie, moeten de lezer wat volgt dan ook zien als het samenbrengen van vaak gebruikte richtingaanwijzers. In een sociaal-cultureel veld dat in verandering is, zullen deze richtingaanwijzers in de toekomst ook moeten aangevuld en aangepast worden.

1.4 Vervolg van dit rapport

Hierna geven we bij elk van de bovenstaande concepten² de meest courante en actuele praktijktheorieën. We vatten die praktijktheorieën telkens bondig samen en focussen daarbij op de interpretatie die de benaderingen geven aan de sociale realiteit en/of het normatief kader dat ze daarvoor gebruiken. Hiermee wordt duidelijk welke handelingsprincipes de praktijktheorie precies promoot of voorschrijft. Op die manier trachten we net ook de betekenis van de praktijktheorie voor het sociaal-cultureel werk van vandaag en van de toekomst in te schatten.

¹ Vandaar dat verder in dit rapport in de diagrammen voorafgaand aan de fiches met praktijktheorieën ook telkens drie puntjes (...) staan.

² Met uitzondering van de concepten onder de noemer 'Context' omdat deze uitgebreid werden beschreven in het rapport: IDEA consult (2013). *Toekomstverkenning, de blik van sociaal-cultureel volwassenenwerk, amateurkunsten en jeugdwerk gericht op 2025*. Brussel-Gent: De Ambrassade, Socius, Forum voor Amateurkunsten.

2 | Organisatie

2.1 Organisatievormen

Organisatievormen van sociaal-cultureel praktijken: waarom zijn sociaal-culturele organisaties zoals ze zijn?

1. Adaptieve benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Bronafhankelijkheidsbenadering, contingentie theorie, politiek-economische theorie
<i>Kern issue</i>	Hoe reageren organisaties op veranderingen van buitenaf?
<i>Kort samengevat</i>	Een organisatie maakt keuzes en voert veranderingen door uit noodzaak om zich aan te passen aan een steeds veranderende omgeving. De organisatie past zichzelf dus aan (en niet de omgeving), meestal in de koersrichting van de individuen die aan het hoofd staan van de organisatie en vooral met het oog op het eigen voortbestaan.
<i>Visie/benadering</i>	Het voorzien van de beste of best mogelijke oplossing voor een bepaald probleem en het leerproces dat daarvoor nodig is, wordt ook adaptatie genoemd. Omdat de bestaansvoorwaarden van alle organisaties en gemeenschappen altijd aan verandering onderhevig zijn, is het belangrijk als organisatie zich daar zoveel mogelijk aan te adapteren. Dit gebeurt doorgaans door het hoofd van de structuur die de omgeving scant op kansen en bedreigingen en op maat daarvan de gepaste strategische en organisatie-structurele veranderingen doorvoert. Wanneer een omgeving zeer onzeker is (bv. financieel of wat betreft draagvlak) zullen organisaties daardoor geneigd zijn zich flexibel en vlak te organiseren. Wanneer de omgeving meer stabiel is zullen organisaties zich meer mechanistisch en formalistisch structureren en een meer routinematig management vertonen. De druk die vanuit de omgeving komt op een organisatie om zich aan te passen, kan verschillende kenmerken hebben. Vaak gaat het echter om (benodigde) bronnen (bv. mankracht, geld).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Uit adaptieve organisatietheorie kunnen sociaal-culturele organisaties de les halen dat ze zich actief moeten adapteren aan hun omgeving om effectief te (kunnen blijven) handelen. Belangrijk is dat ze vooral hun eigen uniciteit daarbij uitspelen. Dit is zeker nodig wanneer de organisaties in een, al dan niet gewilde, competitie treden met andere organisaties (bv. bij een nieuwe subsidieronde). Een andere conclusie is dat een sociaal-culturele organisatie (bege)leiden ook betekent dat de omgeving wordt gemanaged. Het is van belang die omgeving divers te houden zodat de organisatie niet afhankelijk wordt van één specifieke bron, bijvoorbeeld één subsidiebron.
<i>Bronnen</i>	• Schmid, H. (2004) Organization-Environment Relationships, <i>Administration in Social Work</i>, 28(1), 97-113. • Suykens, B., Verschuere, B., De Rynck, F. (2017). <i>Organizational Hybridity in Flemish Civil Society Organizations: Past Developments, Present Trends and Future Research Possibilities</i>. CSI Flanders working paper 3. Gent: Universiteit Gent.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Organisatietheorie, non-profit management

2. Ecologische benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Populatie-ecologie, gemeenschapsecologie
<i>Kern issue</i>	Welke processen zorgen voor de levensloop van en diversiteit in organisaties?
<i>Kort samengevat</i>	Organisaties zijn geen aparte instituten die zich aanpassen aan de omgeving. Ze zijn eerder “ecosystemen” die voortdurend evenwicht zoeken tussen bepaalde populaties (in de organisatie zelf of tussen organisaties) en hun omgeving. Die omgeving kan kansen creëren maar ook competitie tussen populaties aanwakkeren en ze laten verdwijnen.
<i>Visie/benadering</i>	Deze benadering van organisaties is ontstaan als antwoord op de vraag waarom gemeenschappen of organisaties op een bepaald moment ontstaan en later ook weer verdwijnen en wat de snelheid van dat ontstaan en verdwijnen bepaalt. Het antwoord dat ecologische organisatie-theorieën bieden op die vragen kan gezien worden als een alternatief op de zgn. adaptieve benadering. Ze baseren zich vooral op analogieën tussen organisaties en biologische ecosystemen. Zo zien ze het ontstaan en evolueren van organisaties en gemeenschappen, net als bij biologische organismen, als een fragiel samenspel van verschillende spelers of populaties op verschillende niveaus: individuen of deelnemers, onderdelen van organisaties (bv. afdelingen), de organisatie als geheel, groepen van organisaties (“een sector”), groepen van sectoren. Het kenmerkende van elk van deze populaties is dat ze telkens wel iets gemeenschappelijk hebben, iets dat bv. de leden van een organisatie of sector bindt. Wat dat bindend aspect is, kan variëren en veranderen in de tijd (bv. afhankelijkheid van subsidie). De ecologische benadering beklemtoont vooral dat alle populaties een evenwicht of “status quo” zoeken met hun omgeving. Daarvoor passen ze zich aan aan hun omgeving (bv. een organisatie past zich aan naar de regels van een nieuw overheidsbeleid). Nieuwe organisaties kunnen ook ontstaan vanuit een opportuniteit in de omgeving (een zgn. “ecologische opportuniteit”).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze benadering heeft op het eerste zicht vooral een organisatie-theoretische meerwaarde. Toch kan ze ook toegepast worden op non-profit organisaties en gemeenschappen, ook in het sociaal-cultureel werk. Ze kan zo mee helpen inzicht creëren in het hybride en “fluïde” karakter van gemeenschappen, organisaties en sector(en), alsook mee verklaren waarom gemeenschappen en organisaties zich soms irrationeel en onvoorspelbaar gedragen als het aankomt op het reageren op hun omgeving. Het zijn immers levendige gehelen die bestaan uit meerdere populaties die elk een evenwicht zoeken. Ook intersectorale link(en) (bv. tussen non-profit organisaties) kunnen vanuit dit perspectief bekeken worden. De ecologische benadering schrijft geen aanpak voor. Het zoeken van een status quo kan betekenen dat een organisatie zich zoveel als mogelijk handhaaft. Door het grijpen van “ecologische opportuniteiten” (bv. nieuwe doelgroepen voor sociaal-cultureel werk, nieuwe werkvormen via nieuwe digitale media) kunnen gemeenschappen en organisaties ook net vernieuwen.
<i>Bronnen</i>	Hannan, M.T., & Freeman, J. (1977). The Population Ecology of Organizations. <i>American Journal of Sociology</i>, 82(5), 929-964.

	• Minkoff, D. C. (2002). The emergence of hybrid organizational forms: combining identity-based service provision and political action. <i>Non-profit And Voluntary Sector Quarterly</i>, 31, 377–401. • Schmid, H. (2004) Organization-Environment Relationships. <i>Administration in Social Work</i>, 28(1), 97-113. • Suykens, B., Verschuere, B., De Rynck, F. (2017). <i>Organizational Hybridity in Flemish Civil Society Organizations: Past Developments, Present Trends and Future Research Possibilities</i>. CSI Flanders working paper 3. Gent: Universiteit Gent.
Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...	Organisatietheorie, non-profit management

3. Institutionele benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Bronafhankelijkheidsbenadering, neo-institutionele theorie, institutionele logica theorie
<i>Kern issue</i>	Op welke manier gaat een organisatie om met haar veranderende omgeving?
<i>Kort samengevat</i>	Een organisatie maakt zich veranderingen eigen.
<i>Visie/benadering</i>	De institutionele benadering van organisaties benadrukt het feit dat organisaties zich niet zozeer aanpassen aan hun omgeving, maar eerder de kenmerken van hun institutionele omgeving overnemen of incorporeren. Bovendien gaat deze benadering er vanuit dat de waarden, normen en overtuigingen van toonaangevende spelers in het veld invloedrijk zijn. Wanneer bijvoorbeeld een overheid nieuwe beleidsregels uitschrijft of wanneer onder succesvolle organisaties een bepaalde praktijk erg in zwang geraakt, zal een organisatie zich die doorgaans snel eigen maken. Dit incorporeren van die beleidsregels of praktijken (bv. schrijven van bepaalde beleidsdocumenten) gebeurt los van de overweging of deze ook wel effectief of efficiënt zijn. Misschien bestaat zelfs de overtuiging dat dat helemaal niet zo is! Waar het om draait is niet effectiviteit of efficiëntie maar legitimiteit of draagvlak. Door het vergroten van de legitimiteit of het draagvlak vergroot ook de overlevingskans van een organisatie.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	De institutionele benadering bevat een aantal theoretische overwegingen die inzicht kunnen bieden in het gedrag van sociaal-culturele organisaties. Zo is het niet ondenkbaar dat organisaties bepaalde procedures, overtuigingen en zelfs rituelen overnemen van anderen zonder dat ze er zelf van doordrongen zijn (bv. het schrijven van een beleidsplan, het werken met lerende netwerken). Deze vorm van conformeren brengt het risico mee dat de organisatie aan flexibiliteit en keuzemoed inboet en niet meer kan inspelen op nieuwe vragen van bijvoorbeeld leden of deelnemers. Vooral wanneer een organisatie zich blindelings conformeert aan wat een overheid voorschrijft, bestaat ook het risico van verlies van organisatie-identiteit en het uitvlakken van de eigen waarden en ideologie. In de institutionele benadering van hun eigen organisatie kunnen sociaal-cultureel werkers dus argumenten vinden om hun omgeving mee vorm te geven en invloed uit te oefenen als bv. een overheid nieuwe regels voorstelt.
<i>Bronnen</i>	• DiMaggio, P.J., Powell, W.W. (1983). The Iron Cage Revisited: Institutional Isomorphism and Collective Rationality in Organizational Fields. <i>American Sociological Review</i>, 48(2), 147-160. • Schmid, H. (2004). Organization-Environment Relationships. <i>Administration in Social Work</i>, 28(1), 97-113.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Organisatietheorie, non-profit management

4. Netwerkbenadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Netwerkteorie, sociaal netwerk theorie, sociale middelen theorie, theorie over netwerklere (Peter Goodyear), sociaal kapitaaltheorie
<i>Kern issue</i>	Wat is de rol van sociale relaties binnen en tussen organisaties?
<i>Kort samengevat</i>	Netwerkteorieën benadrukken het belang en de functie van netwerken binnen en tussen organisaties. De motieven waarom genetwerkt wordt en de redenen waartoe kunnen breed uitwaaiëren. Toch wordt algemeen aangenomen dat het netwerken als strategie of methode dienstverlenend kan werken (bv. voor de creatie van sociaal kapitaal).
<i>Visie/benadering</i>	Netwerken kenmerken zich door het bestaan van onderlinge afhankelijkheid en de aanwezigheid van samenwerking. • <i>Afhankelijkheid</i> impliceert een vorm van gezamenlijke betrokkenheid (al dan niet uitgesproken): er is een patroon van verhoudingen tussen de delen van het netwerk. Afhankelijk verwijst ook naar een bepaald doel dat men samen tracht te bereiken. Dat netwerkdoel sluit aan bij de doelen die iedere deelnemer aan het netwerk afzonderlijk heeft. • <i>Samenwerking</i> veronderstelt ook gezamenlijk gedrag en actie, en dat gedrag is goed voor zowel het geheel (het netwerk) als voor alle onderliggende delen. De netwerkbenadering sluit ook aan bij de literatuur over sociaal kapitaal net omdat de omvang van sociaal kapitaal vaak wordt gelinkt aan: • de grootte van een netwerk. Al is de grootte van een netwerk niet altijd duidelijk, sommige zijn gesloten (zoals de werknemers van een organisatie) andere open (zoals de netwerken van sociaal-culturele organisaties). • iemands plaats in een netwerk (en de daarmee samenhangende status) • de sterkte van de “banden” in een netwerk (<i>strong ties/weak ties</i>) • de middelen waarover een netwerk beschikt (bv. financieel).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Er zijn een aantal auteurs (zoals Suijs, Gehre, enz.) die het belang van een netwerkbenadering in het sociaal en sociaal-cultureel werk bepleiten. Een netwerk als structuur van organisaties die een of meerdere gezamenlijke doelstellingen nastreven en die doelstellingen boven het eigenbelang plaatsen, kan volgens deze auteurs dienstig zijn in dialoog met de overheid (beleidsnetwerking), bij het inzetten op gemeenschapsvorming, als manier om samen te leren, ...
<i>Bronnen</i>	• Gehre, G. (1997). Een netwerkleermodel voor de volwasseneneducatie. <i>Sociale interventie</i>, 6(3), 147-157 • Gehre, G. (2005). Sociaal-culturele netwerken. In: Larock, Y., Cockx, F., Gehre, G., Van den Eeckhaut, G., Vanwing, T., & Verschelden, G. (Red.). <i>Spoor zoeken. Handboek sociaal-cultureel werk met volwassenen</i>. Gent: Academia Press. • Lin, N. (1999). Building a network of social capital. <i>Connections</i>, 22(1), 28-51.

	• Poorthuis, A. (2006). <i>De kracht van netwerkenadering: een dynamische en inspirerende kijk op de organiserende samenleving</i>. Assen: Van Gorcum. • Suijs, S. (1999). <i>Netwerken: de dans der partners. Uitdagingen in de samenwerking tussen organisaties</i>. Brussel: Viboso.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Organisatiestructuur

5. Overheidsgerichte benadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Corporatistische theorie, neo-corporatistische theorie
<i>Kern issue</i>	In welke mate is de organisatie verstrengeld met de overheid?
<i>Kort samengevat</i>	De overheidsgerichte of corporatistische benadering gaat ervan uit dat organisaties op vele vlakken (financiering, autonomie, waarden, ...) best zo dicht mogelijk bij de overheid blijven.
<i>Visie/benadering</i>	Een overheidsgerichte of corporatistische benadering van organisatievorming en –structuur in de non-profit impliceert dat een organisatie een nauwe verstrengeling kent met de overheid. De middelen waar de organisatie op terugvalt, komen in hoofdzaak van die overheid, ook het personeel en de werking is grotendeels geregeld door de overheid, en de doelen, taken en diensten die de organisatie opneemt zijn uitgetekend door de overheid. De organisatie in kwestie heeft dus weinig autonomie en kan als zodanig zelfs ‘geïncorporeerd’ worden door de overheid. En omgekeerd: de overheid kan typische overheidstaken delegeren aan en fragmenteren over verschillende organisaties.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Veel sociaal, cultureel en integratiewerk in Vlaanderen voldoet vandaag al aan een corporatistisch model: de organisaties waarin het werk plaats vindt, zijn sterk verstrengeld met de overheid, zonder dat ze (qua rechtspersoon) overheidsdiensten zijn of worden. In Vlaanderen is die verwevenheid, zeker als het over financiering gaat, simpelweg een traditie. Alleen al de verzuiling van het Vlaamse middenveld heeft aan die verstrengeling bijgedragen. Naast een maatschappelijke gegevenheid is het ook vaak een bewuste keuze van een overheid om bepaalde organisaties en hun taken en doelen in een overheidskader te organiseren. De historische evolutie van de basiseducatie in Vlaanderen, die gekenmerkt wordt door een toenemende structurering door de overheid, is daar een voorbeeld van. Voor het sociaal-cultureel werk blijft de overheidsgerichte benadering een punt van discussie. Hoe verwant kan en wil een sociaal-culturele organisatie zijn met een overheid? Waar dat voor sommige organisaties vanzelfsprekend kan zijn, zal de vraag alleen al voor anderen onbespreekbaar zijn. Volkshogescholen bijvoorbeeld zijn ontstaan op initiatief van de overheid en zijn sterk gereguleerd en gefinancierd door die centrale overheid terwijl beleidskritische bewegingen vaak net voldoende afstand willen bewaren tot de overheid. In die zin wijst deze benadering er ook op hoe de grenzen tussen publiek en privaat kunnen verschuiven en verschillen.
<i>Bronnen</i>	• Hustinx, L., De Waele, E. (2015). Managing Hybridity in a Changing Welfare Mix: Everyday Practices in an Entrepreneurial Nonprofit in Belgium, <i>Voluntas</i>, 26(5), 1666-1689. • Hustinx, L., Verschuere, B., De Corte, J. (2014). Organisational Hybridity in a Post-Corporatist Welfare Mix: The Case of the Third Sector in Belgium. <i>Journal of Social Policy</i>, 43(02), 391-411. • Streeck, W, Schmitter, P. C., Fleck, E. (1985). Society, market, and the state-And the associations? The possible contribution of special interests to social order. <i>Journal für Sozialforschung</i>, 25, 133-157.

	• Verhaeghe, B. (2016). <i>Het Vlaamse middenveld hybridiseert. Et alors?</i> https://www.middenveldinnovatie.be/leerplatform/verslag-het-vlaamse-middenveld-hybridiseert-et-alors
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Hybridisering, welvaartsregimes

6. Marktgerichte benadering

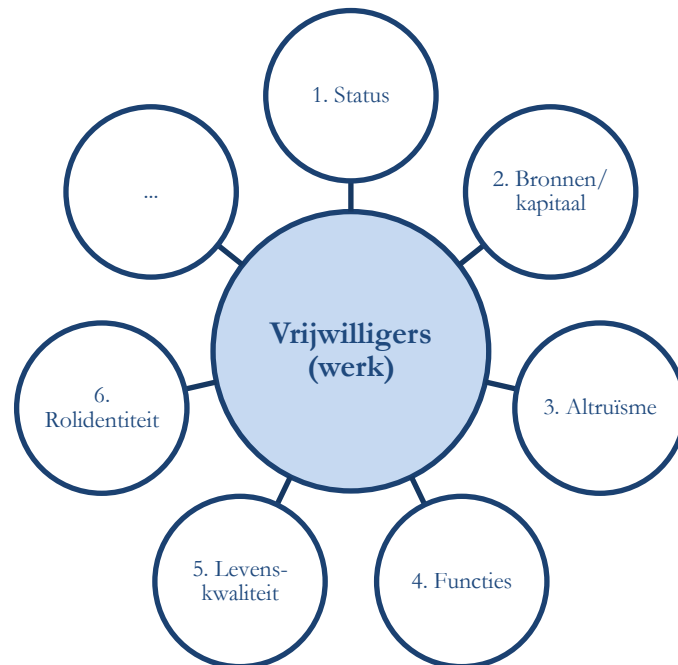
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Liberaal theorie, neoliberale theorie, hybridisering
<i>Kern issue</i>	Hoe verhoudt een organisatie zich ten opzichte van de markt?
<i>Kort samengevat</i>	Een marktgerichte organisatie is een organisatie die zich op veel punten (financiering, autonomie, waarden, ...) onafhankelijk gedraagt.
<i>Visie/benadering</i>	Een marktgerichte of liberale tendens binnen organisatievorming betekent dat de organisatie zich als (vrij) onafhankelijk van de overheid gedraagt en zich sterk naar de markt wendt. Dit impliceert dat de organisatie haar middelen niet in de vorm van overheidssubsidie verwerft maar uit private financiering (fondsenwerving) of rechtstreeks bij haar doelgroep (crowdfunding, commerciële activiteit). De organisatie kan daardoor keuzes maken en prioriteiten bepalen die duidelijk anders zijn dan die van de overheid, of zelfs tegen het overheidsbeleid ingaan. Door zich op de markt te positioneren kan de organisatie echter ook expliciet in contact komen met bepaalde karakteristieken uit de marktsfeer, zoals concurrentie, privatisering, commercialisering, ondernemerschap, efficiëntiegedrevenheid, focus op winst, enz.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Weinig sociaal-culturele organisaties zijn 'pure' marktgerichte organisaties. Toch wordt de sociaal-culturele sector ook geconfronteerd met (neo)liberaliserende krachten die de organisaties meer in de richting van de markt duwen. Die push kan er komen door externe factoren (bv. een overheid die zich terugtrekt) maar ook door interne factoren (bv. een organisatie die als overlevingsstrategie meer als een onderneming gaat denken of een organisatie die het oneens is met de overheid en daardoor afstand wil). Hoe dan ook, de tendens naar een marktdenken – in een doorgedreven vorm – kan op gespannen voet komen te staan met de sociaal-culturele doelen van een organisatie (zoals inclusie en de zorg maatschappelijk zwakkeren). Alleszins kunnen sociaal-culturele organisaties vandaag hierin zelf meer keuzes maken dan vroeger. Meer zelfs: sociaal-culturele organisaties moeten omgaan met de vaak troebele grens tussen middenveld en markt.
<i>Bronnen</i>	• Suyckens, B., Verschuere, B., De Rynck, F. (2016). <i>Zorgt vermarkting voor betere hulpverlening? Drie voorwaarden: contract, contract, contract</i>. Sociaal.net • Suyckens, B., Verschuere, B., De Rynck, F. (2016). <i>De non-profit sector, booming business? Hybridisering van middenveldorganisaties richting de markt: een begrippenkader</i>. www.middenveldinnovatie.be • Verhaeghe, B. (2016). <i>Het Vlaamse middenveld hybridiseert. Et alors?</i> https://www.middenveldinnovatie.be/leerplatform/verslag-het-vlaamse-middenveld-hybridiseert-et-alors
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Politicologie

7. Hybride organisatie als benadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Marktgerichte benadering
<i>Kern issue</i>	Hoe verschuift een organisatie tussen markt, overheid en gemeenschap?
<i>Kort samengevat</i>	Hybridisering is een tendens in de vormgeving van organisaties waarbij organisaties een mix van karakteristieken van organisaties uit verschillende maatschappelijke domeinen vertonen.
<i>Visie/benadering</i>	Hybridisering is een werkwoord dat vat hoe organisaties verschuiven in relatie tot markt, overheid en gemeenschap. Veelal wordt de term gehanteerd bij de verschuiving van middenveldorganisaties in de richting van de markt (men spreekt van: hybridisering naar de markt). Het is een verschuiving die vaak voorkomt en zowel kan slaan op de doelen van de organisatie (bv. meer activiteiten die voor opbrengsten zorgen) als op de manier waarop de organisatie haar werking structureert, organiseert en beheert (bv. het overnemen van bedrijfsmatige gewoontes zoals timemanagement, het aanbod afstemmen op de vraag van de doelgroep).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Hybridisering is een proces dat altijd in mindere of meerdere mate vast te stellen is, ook in het sociaal-cultureel werk. Het duidt op levendigheid en voortdurende strategische (her)positionering. Tegelijk is veel literatuur kritisch over de drijfveren en gevolgen van hybridisering, zeker de hybridisering tussen middenveld en markt. Alleszins roept de trend van hybridisering en de concepten en theorie daaromtrent vragen op voor het sociaal-cultureel werk: Hoe ver kan een sociaal-culturele organisatie richting markt opschuiven zonder haar stempel van 'sociaal-cultureel' en 'non-profit' te verliezen? Is een combinatie van verschillende logica's binnen één organisatie wel houdbaar? Hoe slagen organisaties er in deze te verzoenen? Op welke vlakken hybridiseren sociaal-culturele organisaties vooral (management, relatie doelgroep, symbolen, ...)?
<i>Bronnen</i>	• Billis, D. (ed.) (2010). <i>Hybrid organizations and the third sector: challenges for practice, theory and policy</i>. Basingstoke, Hampshire, UK: Palgrave Macmillan. • Hasenfeld, Y., Gidron, B. (2005). Understanding multi-purpose hybrid voluntary organizations: The contributions of theories on civil society, social movements and non-profit organizations. <i>Journal of Civil Society</i>, 1(2), 97-112. • Suykens, B., Verschuere, B., De Rynck, F. (2016). <i>De non-profit sector, booming business? Hybridisering van middenveldorganisaties richting de markt: een begrippenkader</i>. www.middenveldinnovatie.be • Suykens, B., Verschuere, B., De Rynck, F. (2017). <i>Organizational Hybridity in Flemish Civil Society Organizations: Past Developments, Present Trends and Future Research</i>. CSI working paper 3. https://www.middenveldinnovatie.be
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Institutionele theorie, middenveld, management, sociaal ondernemerschap

2.2 Vrijwilligers(werk)

Vrijwilligers(werk) en/in sociaal-culturele praktijken: waarom zijn (en blijven) er vrijwilligers?

1. Status benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Dominante status model, sociale dominantie theorie (social dominance theory)
<i>Kern issue</i>	Waarom doen mensen aan vrijwilligerswerk?
<i>Kort samengevat</i>	Mensen nemen gemakkelijker de rol van vrijwilliger op als dat <i>matcht</i> met de socio-economische status die zij hebben.
<i>Visie/benadering</i>	Deze visie op vrijwilligers en vrijwilligerswerk legt een vrij rechtstreeks en daardoor ook gemakkelijk verband tussen de posities die mensen bekleden in de samenleving (gekenmerkt door hun leeftijd, gender, etnisch-culturele achtergrond, beroep, enz.) en de mate waarin ze aan vrijwilligerswerk doen. De basisstelling die wordt aangenomen is dat hogere posities in het socio-economische leven leiden tot meer vrijwilligerswerk en ook hogere posities binnen dat vrijwilligerswerk. Dit verband is inderdaad vast te stellen in veel samenlevingen, ook in Vlaanderen, waar vrijwilligers voor een belangrijk deel bestaan uit mensen uit de beter begoede, blanke middenklasse. Tegelijk biedt een dergelijke logica natuurlijk ook een wat stereotiep beeld van de vrijwilliger. Zo heeft deze visie moeite om bepaalde uitzonderingen te verklaren (bv. iemand die ondanks zijn of haar lagere socio-economische status toch vrijwilligerswerk doet). Bovendien gaat het verband waarop deze praktijktheorie steunt niet altijd op. Mannen hebben (helaas) nog steeds hogere posities op de arbeidsmarkt dan vrouwen, toch stellen veel landen vast dat vrouwen meer vrijwilligerswerk doen dan mannen.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze benadering heeft vandaag veel van zijn glans verloren. Veel persoonskenmerken die we relateren aan status (zoals etnisch-culturele achtergrond), blijken maar een zeer indirecte rol te spelen in vrijwilligerswerk. Het zou bovendien jammer zijn als sociaal-culturele organisaties zich zouden laten leiden door een dergelijke visie, bijvoorbeeld door hun acties om vrijwilligers te werven expliciet te richten naar het socio-economische sterke en kansrijke deel van de bevolking. Dit lijkt misschien ondenkbaar maar gebeurt mogelijk al wanneer sociaal-culturele organisaties bepaalde vereisten stellen aan wie bij hen vrijwilligerswerk kan doen (bv. de vraag zich zelfstandig te verplaatsen kan al een barrière zijn voor mensen met een fysieke beperking). Op deze manier kan de statusbenadering er dus net voor zorgen dat sociaal-culturele organisaties attent blijven voor hoe bepaalde socio-economische kenmerken en het vrijwilligersbeleid in de organisatie samenhangen en elkaar wederzijds beïnvloeden.
<i>Bronnen</i>	• Lemon, M., Palisi, B.J., Jacobson, P.E. (1972). Dominant statuses and involvement in formal voluntary associations. <i>Journal of Voluntary Action Research</i>, 1, 30-42. • Smith, D. H. (1994). Determinants of Voluntary Participation and Volunteering: A Literature Review. <i>Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly</i>, 23(3), 243—263.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Vrijwilligerswerk, sociale status

2. Bronnenbenadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Resource model, sociaal kapitaal theorie
<i>Kern issue</i>	Wat zijn de bronnen of middelen die een vrijwilliger gebruikt?
<i>Kort samengevat</i>	Wie beschikt over de juiste bronnen zal meer geneigd zijn deze te gebruiken en te delen in vrijwilligerswerk.
<i>Visie/benadering</i>	Vrijwilligerswerk is een productieve activiteit en wordt – zoals alle vormen van werk - gedreven en gaande gehouden door een aantal bronnen of grondstoffen. Met betrekking tot vrijwilligerswerk worden die vaak uitgedrukt met de symbolische term “kapitaal”: humaan, sociaal en cultureel kapitaal. Enkel wie over voldoende van deze grondstoffen beschikt, kan er mee aan de slag en kan ze ook gaan delen. De kijkrichting die deze praktijktheoretische benadering biedt, is er dus een vanuit de <i>aanbodszijde</i>: wat zijn de grondstoffen die een persoon heeft die kunnen worden gebruikt in een organisatie die met vrijwilligers werkt? Aan de <i>vraagzijde</i>, de kant van de organisatie dus, wordt daar natuurlijk op ingespeeld. In ruil voor het humaan, sociaal en cultureel kapitaal dat de vrijwilliger aanbrengt geeft de organisatie bv. een bepaalde materiële incentive (bv. een vrijwilligersvergoeding) of symbolische return (bv. een applaus voor de vrijwilligers op het einde van een activiteit). Vooraf het concept ‘sociaal kapitaal’ is er een die tot op vandaag vaak wordt aangehaald ter verklaring van vrijwilligerswerk, niet alleen omdat sociaal kapitaal een grondstof zou zijn die mensen toerust om vrijwilliger te worden, maar ook omdat het een uitkomst is van vrijwilligerswerk: vrijwilligerswerk leidt tot een sterker sociaal kapitaal en sociaal netwerk (bv. mensen vertrouwen elkaar meer) en heeft zo meer waarde voor een bepaalde gemeenschap.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Het principe dat bepaalde grondstoffen nodig zijn om iemand aan te zetten tot vrijwilligerswerk kan sociaal-culturele organisaties van het idee afhellen dat iedereen een potentiële vrijwilliger is. Er zijn mensen die hiervoor de juiste bagage hebben en gemakkelijker te overtuigen zijn dan anderen. Zeker de notie van ‘sociaal kapitaal’ blijft relevant voor het sociaal-cultureel werk. Dat sociaal-cultureel werk bijdraagt aan sociale capaciteiten en netwerken is een sterk motief voor het beleid - zowel in de organisatie als overheidsbeleid - om vrijwilligerswerk te steunen. Het concept kan in de praktijk echter ook onbedoelde effecten hebben. Wanneer mensen voor vrijwilligerswerk vooral worden aangesproken op de sociale competenties en netwerken die ze al hebben, kan dit leiden tot erg homogene groepen en zelfs polarisering tussen groepen (bv. tussen groepen van hoger opgeleide vrijwilligers en groepen van lager opgeleide vrijwilligers).
<i>Bronnen</i>	• Hustinx, L., Cnaan, R.A., Handy, F. (2010). Navigating theories of volunteering: A hybrid map for a complex phenomenon. <i>Journal for the Theory of Social Behaviour</i>, 40(4), 410-434. • Putnam, R. D. (2000). <i>Bowling alone: The collapse and revival of American community</i>. NY: Simon & Schuster.

	• Tittensor, D. (2007). Social Capital and Public Policy - The Current Challenge Facing the Victorian Government. <i>Australian Journal of Public Administration</i>, 66(4), 512-518. • Wilson, J., Musick, M. (1997). Who cares? Toward an Integrated Theory of Volunteer Work. <i>American Sociological Review</i>, 62(5), 694-713.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Formeel en informeel vrijwilligerswerk, vertrouwen, sociale bewegingen

3. Altruïsme als benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Public goods model
<i>Kern issue</i>	Is altruïsme een drijfveer voor vrijwilligerswerk?
<i>Kort samengevat</i>	Voor vrijwilligerswerk is een mate van altruïsme nodig. Dat betekent: één iemand doet werk waar meerdere iets aan hebben.
<i>Visie/benadering</i>	Een vrijwilliger is iemand die zijn tijd en energie wil stoppen in een publieke zaak die hij of zij waardevol en nodig acht. <i>Waardevol</i> betekent dat het werk nastrevenswaardig en urgent wordt geacht. De basis hiervan is doorgaans empathie. <i>Nodig</i> betekent dat het gaat om dingen die niet door anderen worden gedaan (bv. door de overheid). Net omdat het een publieke zaak betreft, is de vrijwilliger zelf niet de enige die van zijn inspanningen kan profiteren. Er is dus altijd een mate van altruïsme of onbaatzuchtig gedrag voor nodig.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Altruïsme zal wellicht door velen als een belangrijk bestanddeel van sociaal-cultureel werk worden gezien. Veel sociaal-culturele organisaties en hun professionals afficheren het ook nadrukkelijk. Het zich onbaatzuchtig inzetten kan echter niet volstaan om vrijwilligerswerk te verklaren, anders zouden die publieke zaken waarbij de overheid zich terugtrekt (bv. minder geld voor armoedebestrijding) gaandeweg meer vrijwilligerswerk generen. Dat is echter niet het geval. Het altruïsme moet dus ook gepaard gaan met meer private motieven.
<i>Bronnen</i>	• Andreoni, J. (1990). Impure altruism and donations to public goods: a theory of warm-glow giving. <i>The Economic Journal</i>, 100(401), 464–77. • Hustinx, L., Cnaan, R.A., Handy, F. (2010). Navigating theories of volunteering: A hybrid map for a complex phenomenon. <i>Journal for the Theory of Social Behaviour</i>, 40(4), 410-434. • Unger, L.S. (1991). Altruism as a motivation to volunteer. <i>Journal of Economic Psychology</i>, 12(1), 71–100.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Vrijwilligerswerk, grassroots

4. Functiebenadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Verwachtingstheorie, motivatietheorie, escape theory, sociaal kapitaaltheorie
<i>Kern issue</i>	Wat zijn de opbrengsten en motieven voor vrijwilligerswerk?
<i>Kort samengevat</i>	Vrijwilligerswerk kent meerdere functies en gebeurt omwille van uiteenlopende motieven.
<i>Visie/benadering</i>	Wellicht de meest toegepaste benadering van vrijwilligers(werk) is de functionele benadering. Deze houdt in dat wordt gekeken naar de functies die het vrijwilligerswerk heeft voor de vrijwilligers (individueel en in groep). Deze kunnen van persoon tot persoon en van groep tot groep erg verschillen. <i>Functies</i> refereren in de eerste plaats aan de opbrengsten van het werk. Omdat die opbrengsten de vrijwilligers kunnen enthousiasmeren, omvatten ze ook wat we <i>motieven</i> kunnen noemen. Veel auteurs hebben zich over deze kwestie gebogen en kwamen tot meerdere (clusters van) functies. We vermelden enkele: • expressieve functie (bv. via vrijwilligerswerk uiting geven aan een mening of betrokkenheid), • psychologische functie (bv. psychologische groei), • sociale functie (bv. via vrijwilligerswerk nieuwe mensen leren kennen), • vluchtfunctie (bv. via vrijwilligerswerk een stressvolle thuissituatie ontvluchten), • ...
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	De functiegerichte benadering van vrijwilligerswerk blijft tot op vandaag een waardevolle benadering omdat het de ogen richt op wat de vrijwilliger nastreeft. Tegelijk ziet het de vrijwilliger als een doelgerichte actor, iemand die weet wat hij of zij wil.
<i>Bronnen</i>	• Clary, E. G., Snyder, M. (1999). The motivations to volunteer: Theoretical and practical considerations. <i>Current Directions in Psychological Science</i>, 8, 156-159. • Clary, E.G., Snyder, M., Ridge, R.D., Copeland, J., Stukas, A.A., Haugen, J., Miene, P. (1998). Understanding and assessing the motivations of volunteers: a functional approach. <i>Journal of Personality and Social Psychology</i>, 74(6), 1516-1530.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Vrijwilligerswerk, grassroots

5. Levenskwaliteit als benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Faceted action system theory, private benefits model, investment model
<i>Kern issue</i>	Aan welke voordelen heeft iemand nood en vindt hij of zij deze terug in vrijwilligerswerk?
<i>Kort samengevat</i>	Vrijwilligerswerk gebeurt als de vrijwilliger daar voor zichzelf voordeel in ziet. Voor wat hoort wat.
<i>Visie/benadering</i>	Deze praktijktheoretische kijk staat tegenover de altruïstische benadering. Hier wordt uitgegaan van de idee dat de vrijwilliger voor zichzelf specifieke voordelen zoekt in zijn of haar vrijwilligerswerk. Met voordelen wordt bedoeld: zaken die het individu helpen om goed en efficiënt te kunnen leven. Het gaat van persoonlijkheidselementen (zoals mentale rust of “helper’s high”) fysieke elementen (zoals een goede gezondheid), sociale aspecten (zoals het gevoel hebben ergens bij te horen) en culturele zaken (zoals het delen van bepaalde waarden). Hoewel deze recente benadering aansluit bij tal van andere perspectieven op vrijwilligerswerk, is ze ook grondig anders. De kernvraag van deze benadering is: in welke mate heeft een individu nood aan bepaalde voordelen? Op basis daarvan wordt dan zijn of haar vrijwilligerswerk verklaard. Vele andere visies op vrijwilligerswerk vertrekken van de omgekeerde vraag: wat motiveert iemand die al vrijwilligerswerk doet? Anders dan bij een altruïstische benadering staat vrijwilligerswerk hier dus in het licht van de eigen levenskwaliteit. Dit hoeft echter niet per se als een meer egoïstische benadering worden getaxeerd, gezien ook zgn. sociale voordelen wel waardering krijgen in deze visie. Bovendien toont onderzoek dat de beide vormen – altruïsme en egoïsme – zich nooit puur voordoen bij vrijwilligerswerk, er is altijd sprake van een combinatie van beide.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze benadering is jong en moet zeker nog zijn verdiensten bewijzen. Mogelijk zal ze wel al aansluiten bij wat sociaal-culturele organisaties hier en daar herkennen in het gedrag of de attitude van hun vrijwilligers: de voor-wat-hoort-wat-aanpak. Het doordacht nadenken over beloningen voor de vrijwilligers is een mogelijkheid om daar als organisatie op in te spelen. Tegelijk mag de “psychologische redenering” van vrijwilligerswerk ook niet overschat worden. Individuele verschillen in persoonlijkheid lijken niet voldoende om vrijwilligerswerk te verklaren.
<i>Bronnen</i>	• Shye, S. (2010). The motivation to volunteer: A systemic quality of life theory. <i>Social Indicators Research</i>, 98, 183–200.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	vrijwilligerswerk

6. Rolidentiteit als benadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Identiteitstheorie, sociale identiteitstheorie
<i>Kern issue</i>	Is vrijwilligerswerk deel van de identiteit van de vrijwilliger?
<i>Kort samengevat</i>	Vrijwilligerswerk wordt niet gedreven door externe motieven, maar door het feit dat de vrijwilliger zich steeds meer vereenzelvigd met het werk.
<i>Visie/benadering</i>	De praktijktheorie van de rolidentiteit is een model dat de verklaring voor vrijwilligerswerk zeer dicht bij de vrijwilliger zelf gaat zoeken. De theorie gaat ervan uit dat vrijwilligers via hun vrijwilligerswerk een soort van vrijwilligersidentiteit ontwikkelen. Deze identiteit is een 'rolidentiteit', want het verwijst maar naar één van de mogelijk vele rollen die een persoon in zijn leven opneemt (bv. ouder, broer of zus, werknemer, sporter, gitarist, ...). Hoe meer iemand een bepaalde rol gaat opnemen (bv. vrijwilliger) en hoe meer anderen die persoon met die rol associëren, des te meer deze rol ook deel gaat worden van hoe die persoon zichzelf ziet ("Ik ben een vrijwilliger!") en hoe groter de neiging van die persoon om verder vrijwilligerswerk te doen.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	De rolidentiteit als benadering van vrijwilligerswerk is een vrij psychologische benadering van de wortels van het vrijwilligerswerk. Een rolidentiteit verwijst - zoals alle identiteiten overigens - naar de manier waarop we onszelf zien en stuurt ook hoe we op basis daarvan met onze sociale omgeving interageren. Omdat identiteiten vrij stabiele gegevens zijn, heeft een sociaal-culturele organisatie er alle baat bij om vrijwilligers te wijzen op de belangrijke rol die zij opnemen en hen te bekrachtigen in het ontwikkelen van de rolidentiteit van vrijwilliger. Enkel op deze manier wordt die rol deel van wie ze zijn. Organisaties kunnen dat proces op verschillende manieren bevorderen. Alleszins is het zo dat hoe beter ze er in slagen de vrijwilliger tijd en energie te laten steken in de vrijwilligersrol, hoe sterker deze zal worden opgenomen.
<i>Bronnen</i>	• Chamg, H.-W., Piliavin, J. A., Callero, P. L. (1988). Role identity and reasoned action in the prediction of repeated behavior. <i>Social Psychology Quarterly</i>, 51, 303-317. • Finkelstein, M.A., Brannick, M. (2007). Applying theories of institutional helping to informal volunteering: Motives, role identity, and prosocial personality. <i>Social Behavior and Personality</i>, 35, 101-114. • Hogg, M. A., Terry, D. J., White, K. M. (1995). A Tale of Two Theories: A Critical Comparison of Identity Theory and Social Identity Theory. <i>Social Psychology Quarterly</i>, 58,(4), 255-269.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Vrijwilligerswerk

2.3 Professional

Professionals in sociaal-cultureel praktijken: waarom zijn ze zoals ze zijn?

1. Ambachtelijke benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Communities of practice, professional learning communities, werkplaatsen, bevlogenheid (Arnold Bakker), ...
<i>Kern issue</i>	Is sociaal-cultureel werker naast een beroep ook een persoonlijke beleving/heeft het een persoonlijke <i>touch</i> ?
<i>Kort samengevat</i>	De bekwaamheid van een sociaal-cultureel professional omvat een complex samenspel van persoonlijke en sociale elementen die nauwelijks zichtbaar zijn.
<i>Visie/benadering</i>	Ambachtelijkheid kan worden gezien als een reeks impliciete en daardoor vaak over het hoofd geziene kenmerken van een professional: lichamelijke fitnesses, gevoeligheid voor de omgeving, eigen levenservaring, zin en openheid voor experiment, het zich inschrijven in coöperatieve praktijken waardoor niet (enkel) het individu stuurt maar ook de groep en de context... Het belang van precies dit amalgaam van kenmerken wordt in deze praktijktheorie benadrukt vanuit zowel morele motieven (de mens is geen machine die wordt bestuurd door de organisatie of het beleid) als vanuit redenen van effectiviteit (subjectiviteit rendeert). Sociaal-cultureel werk en alle ander werk dat intermenselijk contact impliceert, steunt immers niet alleen op de rationaliteit en systematiek van organisatie en beleid, het vereist net zozeer een ambachtelijkheid van de professional. Wat die ambachtelijkheid precies is wordt nogal verschillend ingevuld. Terugkerende elementen (bij auteurs als: van der Laan, Sennett, ...) zijn de persoonlijke en zelfs lichamelijke beleving van het werk en de inbedding van die praktijk in een sociaal geheel.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	• Het benadrukken van de ambachtelijkheid van het sociaal-cultureel werk kan gezien worden als een tegengewicht voor een doorgedreven rationalisering van het werk waarin objectivering, standaardisering en systematiek de bovenhand heeft. In die zin kan deze praktijktheorie ook gezien worden als een aanklacht tegen bureaucratie en andere tendensen die leiden tot een vervreemding van het eigen beroep. • Deze ambachtelijke benadering brengt met zich mee dat de practice-based evidence die wordt aangebracht door hij die <i>in de ambacht</i> van het sociaal-cultureel werk staat net zo belangrijk wordt geacht als de evidence-based practice van mensen die met een afstand naar dat werk kijken (beleidsmakers, onderzoekers). • Het herinnert er ook aan dat sociaal-cultureel werk niet enkel een kwestie van organisatie en beleid “boven de hoofden” van de werkers is maar vooral een kwestie van persoonlijke inzet en betrokkenheid. Professionals moeten elkaar dus ook op een persoonlijke manier aanspreken over elkaars werk, niet terughoudend over hun eigen beperkingen en fouten. • De collectieve dimensie die eigen is aan ambachtelijkheid is terug te vinden in het vandaag erg populaire idee van lerende netwerken (<i>professional learning communities</i>) of professionele gemeenschappen (<i>communities of practice</i>). • Tot slot zoomt deze benadering ook in op het microniveau van de sociaal-cultureel werker die in contact treedt met “de ander” (deelnemer, lid, cliënt, ...) en vooral hoe hij die ander confronteert dan wel ruimte laat.

<i>Bronnen</i>	• Sennett, R. (2012). <i>Together. The rituals, pleasures, and politics of cooperation</i>. London: Penguin Books. • Spierts, M. (2014). <i>De stille krachten van de verzorgingsstaat</i>. Amsterdam: Vangennep. • Trappenburg, M. (2016). <i>Helpen als ambacht. Over arbeidsdeling in de participatiemaatschappij</i>. Utrecht: universiteit voor Humanistiek. • Van der Laan, G. (2006). <i>Maatschappelijk werk als ambacht: inbedding en belichaming</i>. SWP, Amsterdam.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Arbeidssociologie, sociaal werk

2. Vakmanschap als benadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Communities of practice, professional learning communities, werkplaatsen, ...
<i>Kern issue</i>	Hoe stimuleer je de bekwaamheid om vakkundig sociaal-cultureel werk te verrichten?
<i>Kort samengevat</i>	Een sociaal-cultureel professional is pas een vakman als hij of zij de eigen competenties blijft verbeteren maar ook zijn vak en context als zodanig blijft overdenken.
<i>Visie/ benadering</i>	De focus op vakmanschap is een benadering die nauw aansluit bij de visie op ambachtelijkheid. Meer dan bij ambachtelijkheid primeert in deze benadering het idee van het gedegen of vakkundig werken als resultante van het uitpuren van een of meerdere specifieke competenties, niet omwille van een extern doel of plicht maar omwille van het werk zelf. Hiervoor worden ook woorden als ‘beroepseer’ en ‘zelfrespect’ gebruikt. Vakmanschap als benadering gaat er dus van uit dat professionals zich <i>niet</i> moeten afmeten aan een vast niveau van expertise en daarin al dan niet moeten worden erkend door anderen. <i>Wel</i> stelt deze benadering dat de finaliteit en ook de kwaliteit van het vakbekwaam of vakkundig werken ligt in het doen zelf en de appreciatie ervan door in de eerste plaats de werker. Tegelijk wordt ook het sociale aspect van het vakbekwaam werk niet over het hoofd gezien: een vakman is geen vakidoot die alleen staat met zijn competenties maar net iemand die voortdurend naar zijn vakgenoten kijkt en oog heeft voor de bredere context. Net die blik maakt het handelen ook reflectief: hij of zij bevraagt voortdurend zijn handelen en bevraagt in het handelen ook de context.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Vakmanschap is een begrip dat, net als ambachtelijkheid, aan een comeback bezig lijkt in publicaties over arbeid en organisatie. Het begrip helpt aan te tonen dat sociaal-cultureel werkers niet “zomaar iets doen” en ook meer doen dan met goede bedoelingen “goed doen voor een ander”. Het is een vak als zodanig en vereist daarom steeds verder ontwikkelde kennis, vaardigheden en attitudes. Tegelijk legt deze benadering ook bloot dat een vakkundig sociaal-cultureel werker niet iemand is die een lijst van competenties kan afvinken. Het is niet iemand die het etiket van ‘expert’ als merknaam draagt, maar iemand die zijn of haar eigen maatstaf is. Professional zijn vergt dus ook persoonlijke ontwikkeling.
<i>Bronnen</i>	• Sennett, R. (2008). <i>The Craftsman</i>. Penguin: London. • Spierts, M. (2014). <i>De stille krachten van de verzorgingsstaat</i>. Amsterdam: Vangennep.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Management, sociaal werk

3. Vermogensbenadering (capability approach)

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Human development approach, rechtenbenadering
<i>Kern issue</i>	Hoe kunnen sociaal-cultureel werkers het welzijn van mensen bevorderen?
<i>Kort samengevat</i>	Een emanciperende en relativerende benadering die aangeeft dat wat mensen kunnen doen niet alleen afhangt van hun individuele capaciteiten maar ook van sociale opportuniteiten.
<i>Visie/benadering</i>	Deze relatief recente handelingstheorie gaat uit van het leven van het individu en de vraag wat dat individu zoal kan zijn en kan doen. De benadering stelt vast dat het antwoord op die vraag niet enkel een kwestie is van individueel aangeboren of verworven competenties (<i>capacities</i>) maar ook van functionaliteiten (<i>functionalities</i>) en vermogens (<i>capabilities</i>) die het individu krijgt van zijn omgeving. Functionaliteiten zijn die individuele set van dingen die men effectief doet of is, zeg maar, iemands doelen en verwezenlijkingen. Vermogens verwijzen naar de vrijheid en keuzemogelijkheid om voor bepaalde functionaliteiten te kiezen, hetgeen uiteraard vaak sociaal bepaald is. Voor Martha Nussbaum, een van de bedenkers van deze benadering, is het mogelijk een lijst van basisvermogens te definiëren die garant staan voor het leiden van een goed en gelukkig leven. Haar keuze voor bepaalde <i>basic capabilities</i> geeft deze benadering een duidelijk waardebepalend of normatief karakter.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	De capability approach is in de eerste plaats ontworpen als verklaringskader voor welzijnsvraagstukken. Het beklemtoont dat welzijn zich ontwikkelt, aangestuurd door persoonlijke én door omgevingsfactoren. Anders gesteld: welzijn is niet alleen het resultaat van individuele competenties maar ook van sociale opportuniteiten en het gebruiken ervan. Deze praktijktheorie legt dus een duidelijke link tussen iemands mogelijkheden en iemands levensomstandigheden en levenservaring. Net dat is een link die ook sociaal-culturele professionals vaak bespelen. De vermogensbenadering is ook interessant voor de sociaal-culturele professional omdat het niet zozeer focust op de materiële omstandigheden van menselijk welzijn maar op de psychologische en sociale keuzeprocessen die er aan ten grondslag liggen. De capability approach is een recente theorie die niet zonder kritiek is. Tegelijk kent ze een sterke opgang, onder meer omdat ze gedragen wordt door grote namen zoals nobelprijswinnaar Amartya Sen en filosofe Martha Nussbaum.
<i>Bronnen</i>	• Den Braber, C. & Tirions, M. (2015). <i>De capability approach. Voeding voor het sociaal werk van morgen?</i> www.sociaal.net. • Den Braber, C. (2013). The introduction of the capability approach in social work across a neoliberal Europe. <i>Journal of social intervention: theory and practice</i>, 22(4), 61-77. • Nussbaum, M. (2012). <i>Mogelijkheden scheppen. Een nieuwe benadering van de menselijke ontwikkeling</i>. Ambo: Amsterdam. • Sen, A.L. (1999). <i>Development as Freedom</i>. Oxford – New York, Oxford UP.

	• Welch Saleeby, P. (2007). Approach to Disability and the International Classification of functioning, Disability and Health (ICF), Social Work Practice. <i>Journal of Social Work in Disability & Rehabilitation</i>, 6(1-2), 217-232.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Ethische kwesties gerelateerd aan welzijn en geluk, maatschappelijke ontwikkeling, sociaal en politiek beleid, sociale professional

4. Presentiebenadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Waar en hoe ageert de sociaal-culturele praktijkwerker?
<i>Kort samengevat</i>	Het is belangrijk dat de professional “aanwezig” is. Hij of zij mag niet (enkel) gefocust zijn op sociale problemen en oplossingen, maar moet er vooral zijn met oprechte interesse voor de persoon/groep waarmee hij of zij werkt.
<i>Visie/ benadering</i>	De Nederlander Andries Baart formuleerde begin de jaren 2000 een specifieke theorie over en voor de praktijkwerker. Centraal in zijn theorie staat de idee van “er zijn” voor de ander. Dat aspect van er te zijn – fysiek en mentaal – schept een vertrouwensband met diegene waarmee wordt gewerkt. Die vertrouwensband is belangrijk en precair, zeker voor mensen in een situatie van achterstelling. Het is daarmee een inherent bestanddeel van zorgende en sociale professies.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	De presentiebenadering lijkt vooral een uitdrukking van de zorgende kant van de professional in een zorg- of sociaal beroep. Het is een kant die mogelijk in de sociaal-culturele praktijk minder primair is. Toch is ze ook daar niet afwezig. Ook de aandacht voor de behoeften van de ander als uitgangspunt van presentie is zeker waardevol voor het sociaal-cultureel handelen. In plaats van zo snel en methodisch efficiënt mogelijk te ageren, is het “er zijn” en etaleren van bepaalde zorgende waarden (empathie, respect, enz.) net zo cruciaal. Vanuit dat perspectief is de ‘presentie’ een aanvulling op de ‘interventie’.
<i>Bronnen</i>	• Baart, A. (2001). <i>Een theorie van de presentie</i>. Utrecht: Lemma. • Klaase, F. (2017). <i>Professionele moed in het sociaal werk: Over sociale rechtvaardigheid, agogisch vakmanschap & het parrèsiastisch ethos</i>. Delft: Eburon. • www.presentie.nl
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Zorg, zorgethiek, sociaal werk

5. Reflectieve praktijkwerker als benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Hybride professionals, ervaringsleren, organisatieleren
<i>Kern issue</i>	Hoe denkt de professional en wat maakt de professionele praktijk effectief?
<i>Kort samengevat</i>	De professional denkt vooral “vanuit de praktijk”, niet vanuit een theorie of een vaste ratio die zijn handelen herleidt tot een instrument om tot een bepaald doel te geraken.
<i>Visie/benadering</i>	Donald Schön introduceerde ruim dertig jaar geleden de idee van de reflectieve professional. Zijn ‘reflectieve praktijkwerker’ is geen ideaaltipe van hoe een professional moet zijn, maar eerder een vaststelling dat professionals waardevolle praktijkkennis ontwikkelen zonder dat ze daarvoor noodzakelijk te rade moeten gaan bij wetenschappelijke theorie of experts in hun veld. Meer zelfs, met hun praktijkkennis kunnen ze zaken vatten die theorie en empirie niet kunnen. De praktijktheoretische benadering van de ‘reflectieve praktijkwerker’ maakt duidelijk dat kennis nauw verwant is met professioneel handelen. De twee zijn geen afzonderlijke activiteiten en evenmin is het zo dat het ene altijd en noodzakelijk voortvloeit uit het andere. Elke praktijk draagt al kennis en theoretische aannames in zich (<i>knowing-in-action</i>). Verder drukt Schöns benadering ook op het belang van reflectie: het expliciet maken en overdenken van hetgeen professionals vaak impliciet, onbewust en intuïtief doen. Dat proces is van groot belang voor een groeiende praktijkkennis.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	De ideeën van Schön zijn verre van nieuw en klinken vandaag misschien vanzelfsprekend. Toch blijft de gedachte dat een sociaal-culturele professional zelf waardevolle reflectieve kennis meedraagt en genereert (vanuit zijn of haar praktijk) vandaag erg dienstig om het handelen van die sociaal-culturele professional te verklaren en te waarderen. De reflectieve benadering drukt er ook op dat de kennis die de sociaal-culturele professional opbouwt vanuit zijn of haar praktijk niet minderwaardig of minder doordacht hoeft te zijn dan wetenschappelijke kennis of kennis gebaseerd op harde, rationele bewijsvoering. Net daarom is het belangrijk dat de professional elke praktijksituatie als uniek en potentieel leerrijk ziet en er zoveel mogelijk ervaring en kennis tracht uit te halen (<i>reflection-in-practice</i>). Om diezelfde reden kan deze benadering ook als een kritiek worden gelezen op de zgn. evidence-based aanpak.
<i>Bronnen</i>	• Papell, C. P., Sholnik, L. (1992). The reflective practitioner: a contemporary paradigm's relevance for social work education. <i>Journal of Social Work Education</i>, 28(1): 18–26. • Schön, D. A. (1983). <i>The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action</i>. New York: Basic Books. • Schön, D. A. (1987). <i>Educating the Reflective Practitioner: Toward a New Design for Teaching and Learning in the Professions</i>. San Francisco: Jossey- Bass. • Schön, D. A. (1995). ‘Reflective inquiry in social work practice’. In McCartt, H. P, Mullen, E. (Eds.). <i>Practitioner–Researcher Partnerships: Building Knowledge from and for Practice</i> (pp. 31–55). Washington, DC: NASW Press.

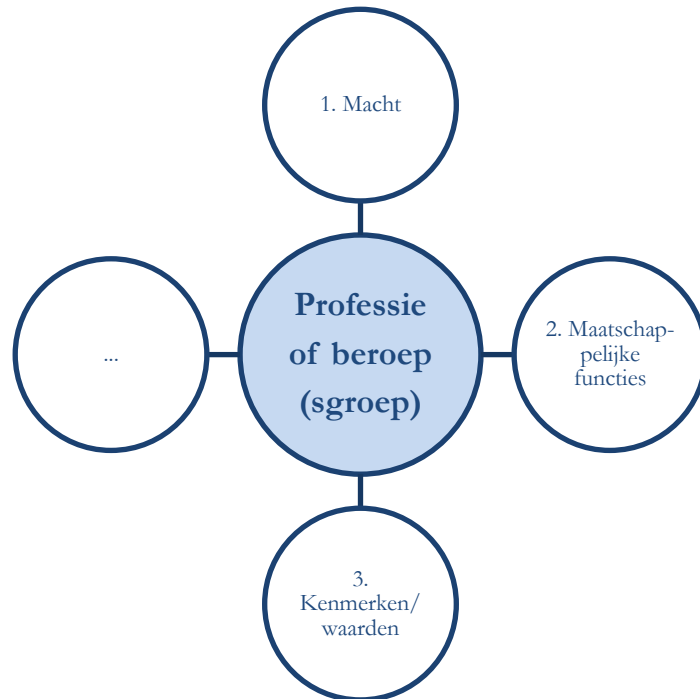
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Leren en onderwijs, organisatieontwikkeling
---	---

6. Ontprofessionaliserende benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Ambachtelijkheid, vakmanschap, reflectieve praktijkwerker, ontprofessionalisering, deprofessionalisering, reprofessionalisering, postprofessionalisering
<i>Kern issue</i>	Hoe ontsnapt de professional aan een expertmodel dat berust op een kennisdominantie en vakjargon?
<i>Kort samengevat</i>	Deze benadering pleit voor een professional die loskomt van alle kwalijke aspecten van het “expert zijn”.
<i>Visie/ benadering</i>	Professioneel handelen gaat vaak – bijna per definitie – gepaard met een (symbolische) dominantie van de professional als ‘expert’. De professional kent of kan omwille van zijn professionaliteit dingen die anderen niet weten, kennen of kunnen en kan zich daardoor (bewust of onbewust) “boven” de niet-professional plaatsen. Zo’n professionele dominantie impliceert vaak mondigheid, (vak)jargon en bureaucratie en leidt tot een expertencultus of expertocratie. De idee van de “ontprofessionaliseerde professional” gaat daar tegen in. Het wil dat de professional zijn of haar abstracte, specialistische kennis en formuleringen achter zich te laat en terug concrete en praktische kennis laten spreken, liefst in voor ieder verstaanbare taal. Het is dus eigenlijk een pleidooi voor de non-professional.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze tendens van ontprofessionalisering bestaat al van in de vroege jaren ‘70. Auteurs als Ivan Illich en Eliot Freidson uitten toen kritiek op wat ze de bevoogdende aanpak van experts noemden. Hoewel vandaag de roep naar de ontprofessionalisering nagenoeg verdwenen is en niemand nog pleit voor een loutere “lekenbenadering” (gekenmerkt door enkel vrijwilligers en zelforganisaties) blijft – zeker in het sociaal-cultureel werk - de waarschuwing voor de kwalijke symptomen van een te doorgedreven professionaliteit allicht wel geldig. Denk maar aan zaken als specialistisch en onverstaanbaar vakjargon, het creëren van afhankelijkheidsrelaties, het toepassen van té technische oplossingen, enz. Zoals Spierts (2017) stelt voor het sociaal werk in het Nederland, durven we hier te stellen dat het sociaal-cultureel werk in Vlaanderen al lang worstelt met de rol van expertenkennis, het overvloeien van de beroepsgroep van sociaal-cultureel werkers in aanpalende beroepsgroepen en vormen van (on)duidelijke professionalisering en certificering... Tot slot merken we op dat samen met ontprofessionalisering ook de tendensen van deprofessionalisering en postprofessionalisering aandacht verdienen in het sociaal-cultureel werk. Deprofessionalisering betekent dat door een doorgedreven zoektocht naar efficiëntie en voortdurende opdeling en standaardisering van taken, de professional zijn autonomie verliest en zijn expertise nauwelijks nog kan laten renderen. Hij of zij moet dan minder professional worden. Postprofessionalisering verwijst naar het feit dat professies steeds meer in elkaar gaan overlopen en er dus geen rechtstreekse verbinding meer kan gemaakt worden tussen een bepaalde kennis en een bepaalde beroepsinzet. De beroepsuitoefening gaat steeds meer verschillende professies verbinden. Het

	beroep ‘sociaal-cultureel werker’ lost dan als het ware op in verschillende andere beroepen en titels.
<i>Bronnen</i>	• Adriaansens H.P.M., Zijderveld, A.C. (1981). <i>Vrijwillig initiatief en de verzorgingsstaat. Cultuursociologische analyse van een beleidsprobleem</i>. Van Loghum Slaterus: Deventer. • Giddens, A. (1991). <i>Modernity and self-identity: Self and society in the late modern age</i>. Stanford: Stanford University Press. • Illich, I. (1971). <i>Deschooling society</i>. New York: Harper & Row. • Kritzer, H. M. (1999). The professions are dead, long live the professions: Legal practice in a postprofessional world. <i>Law & Society Review</i>, 33(3), 713–759. • Spierts, M. (2017). <i>Pleidooi voor een democratisch sociaal werk</i>. http://www.mariekamphuisstichting.nl • Szekér, L., Van Gyes, G. (2017). <i>Professionals in het middenveld onder druk?</i> Leuven: HIVA-KU Leuven.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Professionalisering, sociaal beleid

2.4 Professie of beroep(sgroep)

De professie van sociaal-cultureel werker: waarom is dit beroep wat het is?

1. Machtsbenadering (strategy of occupational control)	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Ontprofessionaliserende benadering
<i>Kern issue</i>	Wat maakt iemand tot een professional?
<i>Kort samengevat</i>	Professional zijn betekent in de eerste plaats macht uitoefenen om de eigen rol en het eigen beroep in stand te houden.
<i>Visie/benadering</i>	Een van de belangrijkste gedeelde kenmerken van professionals en hun professie als zodanig, is dat ze macht uitoefenen. Die macht betekent dat ze de personen waarmee ze werken in feite afhankelijk maken van hen en van hun professie. Een professional is in deze opvatting dus meer iemand die problemen zoekt (bij individuen en in de samenleving) dan iemand die het probleemoplossend vermogen van mensen tracht te stimuleren. Hij of zij gebruikt daartoe de autoriteit en status die samenhangt met de maatschappelijke erkenning van het professional-zijn. De reden voor het op die manier uitoefenen van macht kan enerzijds liggen bij een onderschatting van het vermogen van diegene met wie gewerkt wordt. Anderzijds kan het ook gelinkt worden aan de zeer menselijke zoektocht van de professional naar controle en autonomie. Als beroepsgroep garandeert dit ook een min of meer stabiele markt voor wat de professionals aan te bieden hebben. Het is dus een garantie op eigen overleven.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze benadering stoelt grotendeels op het werk van Ivan Illich midden jaren '70. Hij had het toen echter vooral over hoe het medische beroepenveld eigenlijk contraproductief is (ziekmakend dus) en zo zichzelf in stand houdt. Of een dergelijke redenering ook voor het sociaal-cultureel werk van vandaag geldt, is niet overtuigend gedocumenteerd. De best gekende doorvertaling van het ideeëngoed is te vinden in het boek 'De markt van welzijn en geluk' van Hans Achterhuis (1979). Dat boek, dat ook verre van recent is, zinspeelt duidelijk op de ineffectiviteit en schadelijkheid van aangeboden diensten en voorzieningen in de sociale sector, maar brengt er tegelijk weinig harde bewijsvoering voor aan. Dat neemt echter niet weg dat het een interessante waarschuwing formuleert bij activiteiten van sociaal-cultureel werkers: deze beroepsgroep moet behoed zijn voor het toeschrijven van behoeften en noden aan de doelgroep waarmee zij werken net omdat ze vinden dat ze met die doelgroep moeten kunnen werken. Deze waarschuwing mag echter geen argument zijn om zich blind te staren op het effectiviteitsvraagstuk (het effect van sociaal-cultureel werk blijft immers moeilijk te meten), noch om zich als beroepsgroep terug te trekken uit moeilijke maatschappelijke issues en enkel de kaart van hobby en amusement te trekken.
<i>Bronnen</i>	• Achterhuis, H. (1979). <i>De markt van welzijn en geluk</i>. Baarn: Ambo. • Illich, I. (1977). Disabling professions. In I. Illich, I. Zola, J. McNight, J. Caplan, H. Shaiken (Eds.). <i>Disabling professions</i> (pp. 11-40). London: Marion Boyars. • Van Houten, D. (2006). Professionalisering en arbeidsdeling. <i>Sociale Interventie</i>, 15(2), 17–25. • www.canonsociaalwerk.eu

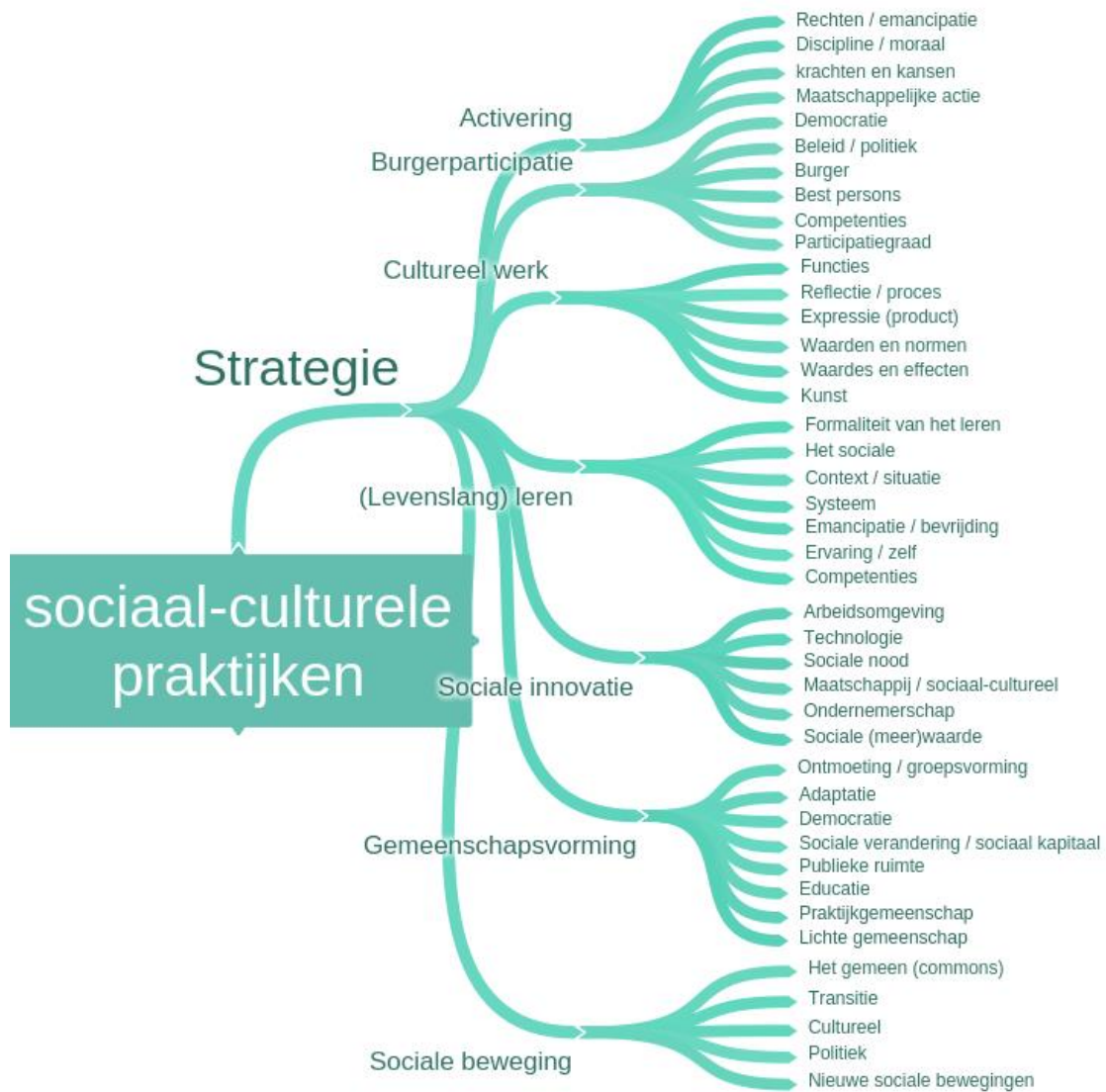
*Wordt vooral gebruikt
in literatuur en
onderzoek over...*

Beroepensociologie

2. Functionalistische benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Structureel-functionalistische benadering
<i>Kern issue</i>	Wat veroorzaakt en stimuleert het ontstaan van een beroep(sgroep)?
<i>Kort samengevat</i>	Deze theorie ziet het ontstaan van een beroep(sgroep) als een bijproduct van moderniseringsprocessen.
<i>Visie/benadering</i>	De (structureel-)functionalistische benadering van professionaliteit en professionalisering was lange tijd de meest gekende en dominante benadering. Deze benadering ziet een professie als een natuurlijk uitvloeisel van nieuwe noden die ontstaan in een maatschappij in verandering. Waar bepaalde maatschappelijk noden gemakkelijk vroeger konden worden aangepakt in directe sociale netwerken zoals familie en vriendenkring, zijn in de moderne en complexe samenleving steeds meer aparte beroepsgroepen nodig. De samenleving vereist als het ware die beroepsgroepen. Ze beschikken immers over meer gespecialiseerde scholing en (wetenschappelijke) kennis. Tegelijk brengt deze tendens ook met zich mee dat bepaalde beroepsgroepen – ook sociale beroepen – zich meer als “een industrie” gaan organiseren en gedragen. Dit hoeft overigens niet per se negatief te zijn, het kan ook stabiliteit in een samenleving brengen want ervoor zorgen dat bepaalde diensten niet zomaar komen en gaan.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze invloedrijke benadering van de hand van de Amerikaanse socioloog Talcott Parsons (structureel-functionalistische benadering) heeft ongetwijfeld zijn weg gevonden in het denken van veel sociaal-cultureel werkers over hun beroep. Het daagt de professionals uit om te gaan nadenken over de (moderniserings)processen waaruit hun beroep voortvloeit en wat de onderscheidende kernmerken zijn ten aanzien van andere, aanpalende beroepen. Voor het sociaal-cultureel werk kunnen we bij die aanpalende beroepen denken aan leerkrachten, hulpverleners, kunstenaars, ambtenaren, ... Het is ook vandaag een relevante kwestie, die tegelijk moeilijk is omdat een ‘archetype van’ sociaal-cultureel werker erg moeilijk te typeren is. Verder blijft het vraagstuk hoe de professie van sociaal-cultureel werker zal evolueren vanzelfsprekend actueel. Functionalistische benaderingen suggereren daarvoor vooral te kijken naar nieuwe trends in de samenleving (bv. bestaat er zoiets als digitaal sociaal-cultureel werk?) én te kijken naar hoe de beroepsgroep zichzelf organiseert (bv. via opleiding en het organiseren van een beroepsvereniging).
<i>Bronnen</i>	• Parsons, T. (1939). The Professions and Social Structure. <i>Social Forces</i> 17, 457-467. • Van Houten, D. (2006). Professionalisering en arbeidsdeling. <i>Sociale Interventie</i>, 15(2), 17–25. • Wenocur, S., Reisch, M. (1983). The Social Work Profession and the Ideology of Professionalization. <i>Journal of Sociology and Social Welfare</i>, 10(4), 684-732.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Beroepensociologie

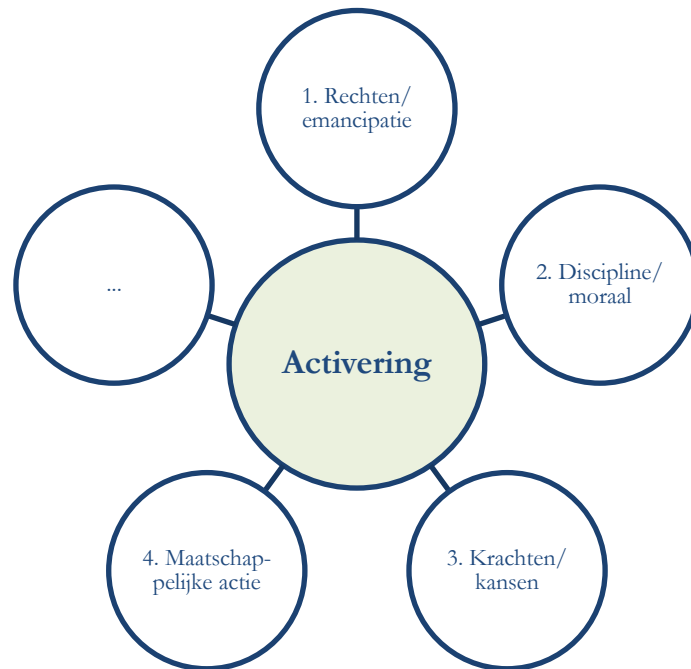
3. Kenmerk- of waardenbenaderingen	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Attributietheorie, trait approach, normatieve professionalisering
<i>Kern issue</i>	Waardoor worden beroepen gekenmerkt?
<i>Kort samengevat</i>	Een professional is iemand die handelt volgens de kenmerken of kenmerken/waarden van de beroepsgroep.
<i>Visie/benadering</i>	Deze praktijktheorie gaat uit van een (te definiëren) reeks van kenmerken of waarden/attributies die eigen zijn aan een bepaalde beroepsgroep. Iemand die zich volgens die lijst van kenmerken of waarden gedraagt, kan daarom tot die beroepsgroep behoren. Wat er zoal in de lijst staat, zal sterk verschillen naargelang de beroepsgroep, maar vooral kenmerken als onafhankelijkheid en vertrouwen (professional-klant) worden vaak aangehaald. Wellicht zullen sommige mensen aantikken op enkele kenmerken of waarden uit de lijst, maar niet op allemaal. Deze personen zouden dan als semi-professionals kunnen worden gezien.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Ongetwijfeld kunnen veel sociaal-cultureel werkers gemakkelijk een lijstje maken van kenmerken en waarden die zij intrinsiek aan hun beroep koppelen (bv. altruïsme, een ‘wij-gevoel’), alsook kenmerken en waarden die door de maatschappij aan hen worden toegeschreven (bv. het hebben van een bepaalde opleiding). Hoewel het bediscussiëren van zo een lijst – zeker de intrinsieke waarden - voor doeleinden als zelfreflectie, profilering en bijscholing buitengewoon interessant kan zijn, zal het vast onmogelijk blijken consensus te vinden over een finale lijst. De enige manier om zo een “kenmerkenlijst” af te toetsen is dan ook door naar de sociaal-cultureel werkers zelf te kijken. Anders gezegd: het eigene van een professie kan enkel geverifieerd worden door te kijken naar zij die we al tot die professie rekenen. Die redenering is natuurlijk tautologisch. Onze conclusie is daarom dat belangrijker dan het lijstje zelf, het is te kijken naar de werking van bepaalde kenmerken en waarden via vragen als bv. wat draagt bij tot de autonomie van sociaal-cultureel werkers? Hoe wordt een “wij-gevoel” onder sociaal-cultureel werkers gecreëerd? ...
<i>Bronnen</i>	• Etzioni, A. (1969). <i>The Semi-Professionals and their Organization: Teachers, Nurses and Social Workers</i>. New York: Free Press. • Evetts, J. (2006). Trust and Professionalism: Challenges and Occupational Changes. <i>Current Sociology</i>, 54(4): 515-531 • Freidson, E. (2001). <i>Professionalism: The Third Logic</i>. London: Polity Press. • Friedson, E. (1970). <i>Professional Dominance</i>. New York: Atherton. • Van Houten, D. (2006). Professionalisering en arbeidsdeling. <i>Sociale Interventie</i>, 15(2), 17–25.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over ...</i>	Beroepensociologie

3 | Strategie

3.1 Activering

De strategie van het activeren: wat betekent activering?

1. Rechtenbenadering/emancipatorische benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Wat betekent het iemand te activeren?
<i>Kort samengevat</i>	Iemand activeren betekent het mogelijk maken zijn of haar grondrechten op te nemen.
<i>Visie/benadering</i>	Deze visie gaat ervan uit dat elke burger een set van onvervreemdbare sociale en culturele rechten heeft. Meestal wordt daarbij verwezen naar internationale verdragen zoals de verdragen van de rechten voor de mens, de rechten van het kind, de rechten van personen met een handicap. Activering betekent volgens deze benadering dat alles wordt gedaan om deze rechten ook effectief te realiseren, zodat ze geen dode letter blijven. Hiervoor wordt niet zozeer een persoon of doelgroep ‘geactiveerd’, maar worden vooral de drempels rondom die persoon of groep weggenomen zodat de rechten (bv. het recht op culturele deelname) makkelijker of zelfs vanzelf opgenomen kunnen worden door die rechthebbenden.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze brede benadering van de notie activering heeft duidelijk emancipatorische wortels en doeleinden. De link met de oorsprong van het sociaal-cultureel werk in Vlaanderen ligt daarmee voor de hand: ook dat werk is ontstaan vanuit de gedachte van emancipatie, vrijheid en verheffing. Ook vandaag is het sociaal-cultureel werk nog sterk begaan met minderheidsgroepen en het versterken van individuen die in een situatie van uitsluiting, achterstelling of kwetsbaarheid leven. Dit zijn uiteraard niet meer dezelfde groepen als in de begintagen van het sociaal-cultureel werk. Bovendien verandert ook de samenleving als geheel, dus de sociaal-culturele tools tot activering moeten (blijvend) mee veranderen. Toch blijft diezelfde activeringsfilosofie herkenbaar in veel sociaal-culturele praktijken (bv. instrumenten voor kostenmildering zoals een kansenas): het faciliteren van het <i>bottom up</i> opnemen van rechten door rechthebbenden. Vandaag gebeurt dit vaak onder de noemer van het realiseren van een volwaardig burgerschap.
<i>Bronnen</i>	• Cockx, F. (2011). <i>De functie(s) van sociaal-cultureel werk. Resultaten van een visieontwikkeling met, door en voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk in Vlaanderen</i>. Brussel: Socius. • Deceur, E. (2017). <i>Sociaal-cultureel werk als democratische arena. De inzet van participatieve praktijken in stedelijke contexten</i>. Gent: Universiteit Gent. • Dierckx, D. (2003). Sociaal-cultureel werk als instrument voor sociale activering. <i>Vorming</i>, 18(3), 197-211. • Hubeau, B. & Geldof, D. (2003) Activering en rechtsontwikkeling in de (over-)actieve welvaartsstaat. In: Baert, H., De Bie, M., Desmet, A., Van Elslander, M. & Verbeke, L. (eds.). <i>Handboek samenlevingsopbouw in Vlaanderen</i>. (pp. 147-166) Brugge: Die Keure. • Matthijssen, C. (2004). <i>Betekenis van activering: een casestudy in buurt- en nabijheidsdiensten</i>. Leuven: K.U. Leuven • Tuteleers, P. (2007). <i>Sociale activering: exploratieve studie naar de achtergronden van het concept</i>. Gent: Academia Press.

*Wordt vooral gebruikt
in literatuur en
onderzoek over...*

Rechten, empowerment, sociale activering, toeleiding, participatie

2. Disciplinerende/moraliserende benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociale activering
<i>Kern issue</i>	Wat betekent het iemand te activeren?
<i>Kort samengevat</i>	Iemand activeren betekent het expliciet uittekenen en opvolgen van een traject naar participatie of integratie.
<i>Visie/benadering</i>	Het expliciet en zo snel mogelijk “actief maken” van een individu of groep, zo zou deze interpretatie van activering kunnen worden samengevat. Centraal in deze benadering staat de gedachte dat mensen in een situatie van uitsluiting, achterstelling of kwetsbaarheid expliciete steun en begeleiding moeten krijgen om hun positie te kunnen veranderen en meer zelfverantwoordelijke burgers te worden. Die steun krijgt veelal de vorm van een uitgetekend traject/aanbod richting participatie of integratie (bv. persoonlijke begeleiding, bemiddeling, scholing en vorming...). Anders dan in de rechtenbenadering van activering heeft deze aanpak een eerder <i>instrumenteel</i> karakter: het proces van activering is louter een manier om iemand snel aan het integreren of participeren te krijgen. Dat integreren of participeren is in dit perspectief ook meer een sociale must (<i>top-down</i>) dan een vrij op te nemen recht. Dat maakt dat er vaak enige sociale en morele druk of disciplinerende in de verhouding tussen individu en samenleving sluipt (bv. iemand krijgt de toegang tot een bepaald dienst enkel als hij of zij eerst zelf een prestatie levert, de opleidingscheques zijn daar een voorbeeld van: zonder arbeidscontract geen incentive voor opleiding).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze interpretatie is vandaag de meest courante wanneer over activering wordt gesproken. Ze kent vooral weerklank in het “klassieke” activerend arbeidsmarktbeleid dat economische participatie als doel heeft. In het sociaal-cultureel werk is deze eerder disciplinerende benadering minder vanzelfsprekend, net omdat het sociaal-cultureel werk vandaag vooral in de autonome levenssfeer plaats vindt (dit impliceert: iedereen kan zelf beslissen al dan niet te participeren) en geen disciplinerende terugvalpositie heeft (dit impliceert: wie niet deelneemt kan daar niet voor gesanctioneerd worden). Deze <i>voor-wat-boort-niets</i>-positie van het sociaal-cultureel werk in de samenleving lijkt ons steeds meer uniek te worden. Dit alles neemt niet weg dat op de eerste lijn van de sociaal-culturele praktijk er wel bepaalde – al dan niet bewuste - disciplinerende interventies kunnen plaats vinden (<i>pas-dit-als-eerst-dat-handelingen</i>).
<i>Bronnen</i>	• Cockx, F. (2011). <i>De functie(s) van sociaal-cultureel werk. Resultaten van een visieontwikkeling met, door en voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk in Vlaanderen</i>. Brussel: Socius. • Geldof, D. (1999). New activation policies: promises and risks. In M. Heikkilä (Ed.). <i>Linking Welfare and Work</i> (pp 13-26). Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. • Tuteleers, P. (2007). <i>Sociale activering: exploratieve studie naar de achtergronden van het concept</i>. Gent: Academia Press. • Van der Laan, G. (2000). Maatschappelijk werk: sociaal beleid als individueel maatwerk. <i>Tijdschrift voor Welzijnswerk</i>, 24(227), 36-42. • Vermeersch L., & Vandenbroucke A. (2014). Is social, cultural and recreational participation a luxury for people living in poverty? An

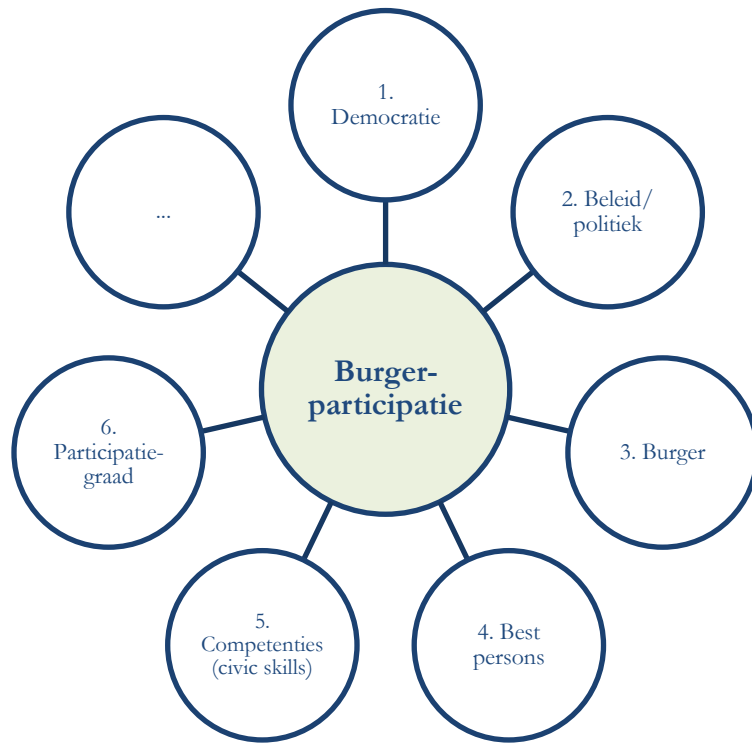
	analysis of policy intentions and measures. <i>Journal of Social Intervention</i> , 23(1), 53-71.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Arbeid(smarkt)sociologie, arbeidsmarkt, integratie, sociaal beleid

3. Benadering vanuit krachten en kansen	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Wat betekent activering voor de professie van sociaal-cultureel werker?
<i>Kort samengevat</i>	Het activeren tot maatschappelijke participatie is een logica die eigen is aan sociaal-culturele beroepen.
<i>Visie/benadering</i>	Deze benadering neemt een iets andere “ingang” dan de overige praktijktheoretische benaderingen van activering. Hier staat de vraag voorop welke plaats de act van het activeren krijgt binnen de logica van een bepaalde beroepsuitvoering. Activeren kan hierbij gezien worden als een specifieke aanpak of ingesteldheid die zich kenmerkt door bv. de wil zich aan te sluiten bij de behoeften en vragen van burgers, door te vertrekken vanuit de krachten van mensen en niet vanuit hun tekorten (zgn. deficiet- of deficiëntiebenadering), ...
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze praktijktheoretische benadering van de notie ‘activering’ is duidelijk sterker verspreid in Nederland dan in Vlaanderen. Zeker in het werk van Marcel Spierts (2014) over sociaal-culturele professionals komt deze visie op activering sterk naar voor. Op grond van een historische analyse van sociaal-culturele beroepsinzet komt Spierts tot de conclusie dat net de “logica van het activeren” het sterke verhaal of “de harde kern” van sociaal-culturele beroepen is. Hoewel zijn conclusie mogelijk ook hout snijdt voor de situatie in Vlaanderen, wordt hiervoor in Vlaanderen veel minder de term ‘activeren’ gebruikt en zullen meer andere concepten (zoals participatie, verbinding, normativiteit, empowerment, ...) worden gebruikt om de dynamische essentie van sociaal-culturele beroepen te vatten
<i>Bronnen</i>	• Spierts, M. (1997). Nieuwe uitdagingen voor activeren en leren in sociaal-cultureel werk. <i>Vorming</i>, 12(3), 225-236. • Spierts, M. (2014). <i>De stille krachten van de verzorgingsstaat. Geschiedenis en toekomst van sociaal-culturele professionals</i>. Amsterdam: van Genneep. • Van den Eeckhaut, G. (2015). <i>Sociaal-cultureel werk. Een beroep met een eigen logica</i>. https://sociaal.net/analyse-xl/sociaal-cultureel-werk/
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Professionalisering, sociaal werk

4. Maatschappelijke benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Maatschappelijke actie, maatschappelijke beweging, sociale beweging/verandering
<i>Kern issue</i>	Hoe de maatschappij en maatschappelijk engagement vorm geven?
<i>Kort samengevat</i>	Maatschappelijke activering is een antwoord of reactie op maatschappelijke tendensen en uitdagingen.
<i>Visie/benadering</i>	Activering vanuit deze maatschappelijke benadering verwijst naar sociale of maatschappelijke verandering als primair doel. Niet zozeer personen of hun omgeving worden geactiveerd, maar wel het maatschappelijke bestel <i>an sich</i> . Veelal is (maatschappelijke) activering dan niet meer dan een collectief gedragen reactie op wat misloopt in de samenleving, bijvoorbeeld op het vlak van duurzaamheid, vrede, democratie, enz.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Historisch gezien is het sociaal-cultureel werk in Vlaanderen niet alleen volger maar ook initiator geweest van belangrijke maatschappelijke veranderingen op het macroniveau van de samenleving. De vorm die dat kan krijgen, is tot op vandaag zeer divers. Het gaat van informeren van burgers over het aanklagen van onrecht tot het voeren van campagnes en protest. De Vlaamse overheid stimuleert deze functie van het sociaal-cultureel volwassenenwerk expliciet onder de noemer van ‘maatschappelijke activering’ (decreet van 2003) en ‘maatschappelijke bewegingen’ (decreet van 2017). Net als bij de disciplinerende/moraliserende benadering gaat achter de maatschappelijke benadering van activering een expliciete keuze van het sociaal-cultureel werk schuil: die voor een betere samenleving.
<i>Bronnen</i>	Cockx, F. (2011). <i>De functie(s) van sociaal-cultureel werk. Resultaten van een visieontwikkeling met, door en voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk in Vlaanderen</i>. Brussel: Socius.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Sociaal-cultureel volwassenenwerk, social change, activisme, maatschappelijke beweging

3.2 Burgerparticipatie

De strategie van de burgerparticipatie: hoe burgers aan het participeren krijgen?

1. Democratische benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociologische perspectief op beleidsparticipatie, radicaal-democratische visie op burgerschap, deep democracy, burgermaatschappij, doe-democratie, burgermaatschappij, beleidsparticipatie
<i>Kern issue</i>	Wat is burgerparticipatie?
<i>Kort samengevat</i>	Burgerparticipatie is een nieuw, ideaaltypisch model om de (democratische) verhouding tussen burger en samenleving, tussen leefwereld en systeem, te regelen.
<i>Visie/benadering</i>	Burgerparticipatie is een zaak om als samenleving expliciet na te streven, zo stelt deze (normatieve) praktijktheorie van burgerparticipatie. Het brengt immers twee partijen – burger en systeem – dicht bij elkaar en zorgt ervoor dat zij met elkaar in interactie kunnen gaan, het liefst zonder veel ‘go-betweens’ en zeker zonder machtsongelijkheid. Waarom is dit na te streven? Het goede hiervan is dat wanneer dit leidt tot een consensus die automatisch ‘democratisch’ kan worden genoemd omdat ze bouwt op een sterke betrokkenheid van burgers en legitimiteit door burgers. Deze benadering ziet burgerparticipatie dus niet als een aanvulling op bestaande democratische processen (bv. een rechtstreekse burgerbegroting als aanvulling op een klassieke begroting vastgelegd door een democratisch verkozen lokaal bestuur), maar plaatst die in het hart van de definitie van democratie. Afhankelijk van het soort democratie dat men nastreeft, zullen andere tools voor burgerparticipatie worden ingezet. Zo zal een zgn. consensusdemocratie vooral streven naar indirecte participatievormen waarbij deliberatieve besluitvorming geldt (bv. via maatschappelijke adviesraden).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze benadering is, zoals gezegd, een ideaaltypische benadering. Ze reflecteert bovendien eerder een visie op wat democratie is en moet zijn (een kwestie van medezeggenschap), dan een praktijktheoretische handleiding voor sociaal-cultureel werkers. Toch stelt deze benadering enkele essentiële vragen die ook de sociaal-cultureel werker zal moeten beantwoorden wanneer hij/zij burgers betreft bij het aanpakken van maatschappelijke issues: <i>hoe belangrijk is het voor een democratie dat een burger zijn mening mag geven? Hoeveel inspraak van burgers laat democratische besluitvorming toe? Hoe kan er tot een consensus worden gekomen wanneer veel mensen (tegelijktijd) hun mening geven over een bepaald topic? Hoe hou je daarbij rekening met minderheidsstandpunten? Wat als de mening van een burger of groep ondemocratisch is?...</i> De theorie van ‘deep democracy’ vindt ook zijn weg in het sociaal-cultureel werk. ‘Deep democracy’ verwijst naar de overtuiging dat een democratie maar zo goed is als de alledaagse praktijken en relaties van haar gewone burgers, die we kunnen zien als de wortels van de democratie. Als methode benadrukt de deep democracy dat het bij besluitvorming belangrijk is rekening te houden met zowel meerderheid als minderheid.
<i>Bronnen</i>	• Cockx, F. (2011). <i>De functie(s) van sociaal-cultureel werk. Resultaten van een visieontwikkeling met, door en voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk in Vlaanderen</i>. Brussel: Socius. • Dezeure, K., De Rynck, F., Reynaert, H., Ackaert, J., Stevyvers, K., Wayenberg, E. (2010). <i>Burgerparticipatie in de stad(s)organisatie, een stand</i>

	<i>van zaken</i>. Gent/Leuven: Steunpunt Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen. • Kramer, J. (2014). <i>Deep Democracy. De wijsheid van de minderheid</i>. Zaltbommel: Thema. • Michels, A. & L. de Graaf (2010). Examining citizen participation: local participatory policy making and democracy. <i>Local Government Studies</i>, 36(4), 477-491. • Van der Steen, M., Hajer, M., Scherpenisse, J., Van Gerwen, O. & S. Kruitwagen, S. (2014). <i>Leren door doen. Overheidsparticipatie in een energieke samenleving</i>. Den Haag: NSOB/PBL. • Tonkens, E. & I. Verhoeven (2012). <i>Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid</i>. Amsterdam: Pallas Publications.
Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...	Democratie, burgerschap

2. Beleidsmatige of politieke benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Beleidswetenschappelijk perspectief op beleidsparticipatie
<i>Kern issue</i>	Hoe heeft de overheid oor voor de (rechtstreekse) stem van de burger?
<i>Kort samengevat</i>	Wanneer burgers betrokken worden bij het bedenken, ontwerpen, uitvoeren en evalueren van beleid maakt dit het beleid inhoudelijk sterker en meer legitiem.
<i>Visie/benadering</i>	Dit praktijktheoretisch perspectief spreekt over burgerparticipatie in termen van beleid. Binnen dit perspectief passen alle initiatieven van burgers (individueel of in groep) om op een of andere manier het overheidsbeleid te beïnvloeden. Het initiatief hiervoor kan liggen bij de burgers zelf maar ook bij de overheid, want voor de overheid kan burgerparticipatie een manier zijn om tot een breder gedragen, inhoudelijk sterker en meer legitiem beleid te komen. Voorbeelden van deze zgn. beleidsmatige of politieke burgerparticipatie (of kortweg: beleidsparticipatie) zijn het tekenen van een petitie, deelnemen aan een publieke hoorzitting, enz. Niet altijd slaagt de burger er in met zijn gedrag ook effectief het beleid te beïnvloeden, maar van zodra de intentie tot beleidsbeïnvloeding er is, kunnen we spreken van beleidsmatige of politieke burgerparticipatie.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Al sinds de jaren 1970 nemen overheden (vooral lokaal) in Vlaanderen en Nederland initiatieven om de mening van burgers over bepaalde publieke zaken te kennen. Eerst ging het vooral om het nagaan van die mening (zgn. inspraakdemocratie), vanaf vooral het laatste decennium van de 20ste eeuw ging het ook om het interactief meedenken en mee vorm geven van beleid (zgn. interactieve democratie). Deze lijn kunnen we doortrekken tot vandaag. Ook nu nog zijn het gebruik van beleidsparticipatieve methodes zoals een burgerjury, referendum, volksvergadering, charter, ... legio. Het (beleid over het) sociaal-cultureel werk kan voorwerp zijn van dergelijke participatie-initiatieven. Ook kan het sociaal-cultureel werk mee instaan voor het faciliteren, organiseren en begeleiden van die initiatieven. Het ontwikkelen en versterken van de participatiecompetenties van burgers en groepen sluit immers nauw aan bij de kerndoelen van het sociaal-cultureel werk (zie de meerwaarde van het sociaal-cultureel werk voor burgerparticipatie in: Verhoeven, 2011).
<i>Bronnen</i>	• Dezeure, K., De Rynck, F., Reynaert, H., Ackaert, J., Stevyvers, K., Wayenberg, E. (2010). <i>Burgerparticipatie in de stad(sorganisatie), een stand van zaken</i>. Gent/Leuven, Steunpunt Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen. • Van der Heijden, J., Van der Mark, L., Merresonne, A. & Van Zuylen, J. (2007). <i>Help! Een burgerinitiatief</i>. Nederland: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. • Verhoeven, S. (2011). <i>Het vuur aan de participatielont</i>. http://www.deverenigdeverenigingen.be/images/stories/Visietekst_Het_vuur_aan_de_participatielont.pdf • Verhoeven, S. et al. (2008). <i>Het burger-ei. Perspectieven op lokale burgerparticipatie</i>. Brussel: Socius.

	• Vermeersch L., Van den Broucke S., De Cuyper P., Herbots K., Van Damme J. (2016). <i>Beleidsparticipatie van personen van buitenlandse herkomst in Vlaanderen</i>. Leuven: HIVA-KU Leuven.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Beleid, beleidsparticipatie, democratie, burgerschap

3. Civiele benadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Liberaal visie op burgerschap
<i>Kern issue</i>	Op welke manier kan de individuele burger zijn stem laten horen?
<i>Kort samengevat</i>	Burgers kunnen zelf op velerlei manieren initiatieven maatschappelijke problemen aanpakken.
<i>Visie/benadering</i>	De civiele benadering van burgerparticipatie betekent dat een burgers – alleen of samen – op eigen initiatief maatschappelijke problemen gaan verhelpen of op de maatschappelijke agenda gaan plaatsen. Anders dan in de beleidsmatige visie op burgerparticipatie is politieke besluitvorming hierbij niet het doel. Het ongevraagd, particulier initiatief van burgers staat centraal. Een dergelijk initiatief kan tegen de wil van een overheid zijn (denk aan bewonersgroepen die ageren, manifestaties die de publieke rust verstoren, ...), maar kan net zo goed rechtstreeks of onrechtstreeks toegejuicht of ondersteund worden door de overheid (bv. denk aan sociale acties zoals ‘40 dagen zonder vlees’).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze benadering van burgerparticipatie – de burger spreekt, de overheid staat aan de zijlijn – kende een sterke opmars sinds het begin van dit millennium. In tal van plaatsen en rond tal van kwesties groeperen burgers zich in facebook-groepen, doen ze aan crowdfunding, roepen ze op tot betoging of protest (bv. plastic attacks), maken en dragen ze specifieke symbolen (zoals badges of ribbons op profielfoto’s op sociale media), enz. Het sociaal-cultureel werk is niet afwezig bij dat soort spontane initiatieven, dat zou ook jammer zijn. Vaak zorgen sociaal-culturele organisaties voor organisatorische support of groeien kleine burgerparticipatieve initiatieven uit tot duurzame sociaal-culturele praktijken.
<i>Bronnen</i>	• Verhoeven, S. et al. (2008). <i>Het burger-ei. Perspectieven op lokale burgerparticipatie</i>. Brussel: Socius. • Vermeersch L., Van den Broucke S., De Cuyper P., Herbots K., Van Damme J. (2016). <i>Beleidsparticipatie van personen van buitenlandse herkomst in Vlaanderen</i>. Leuven: HIVA-KU Leuven.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Activisme, burgerschap

4. Best persons benadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Hoe kunnen burgers zich verbonden weten met het systeem?
<i>Kort samengevat</i>	De verbinding tussen het niveau van het individu en het niveau van het systeem verloopt niet (alleen) via goede praktijken maar via <i>best persons</i> .
<i>Visie/benadering</i>	Burgerparticipatie is een kwestie van de connectie te maken tussen de vraag en de beleving van de individuele burger en de beslissingen genomen door een bestuur of overheid. Die connectie kan op verschillende manieren gebeuren, maar deze benadering gaat ervan uit dat het succes ervan doorgaans meer afhangt van de persoon dan van de aanpak of praktijk zelf. Vandaar dat gesproken wordt over ‘best persons’ die het verschil maken. De best persons benadering werd recent ontwikkeld door De Graaf. Hij ziet de best person als een informele maar ook eigenzinnige leider die de durf en drive heeft ondernemend te zijn en zo andere personen op sleeptouw neemt. Zo slagen de best persons er in de spanning tussen leefwereld en systeem op te heffen.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze nieuwe theoretische opvatting voegt een interessant perspectief toe aan het idee van burgerinitiatieven. Misschien nog te vaak worden burgerinitiatieven bekeken op hun methode, context en ambitie en nog te weinig op wie het initiatief feitelijk draagt. Deze best persons als “dragende” personen zijn voor sociaal-cultureel werkers interessant om te traceren en volop te laten renderen aan het stuur van burgerparticipatieve initiatieven.
<i>Bronnen</i>	• De graaf, L. (2017). <i>Van top tot teen in verbinding: Beweging van onderop, beweging aan de top</i>. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie. • https://www.socialevraagstukken.nl/best-persons-maken-het-verschil-in-probleemwijken/
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	burgerschap

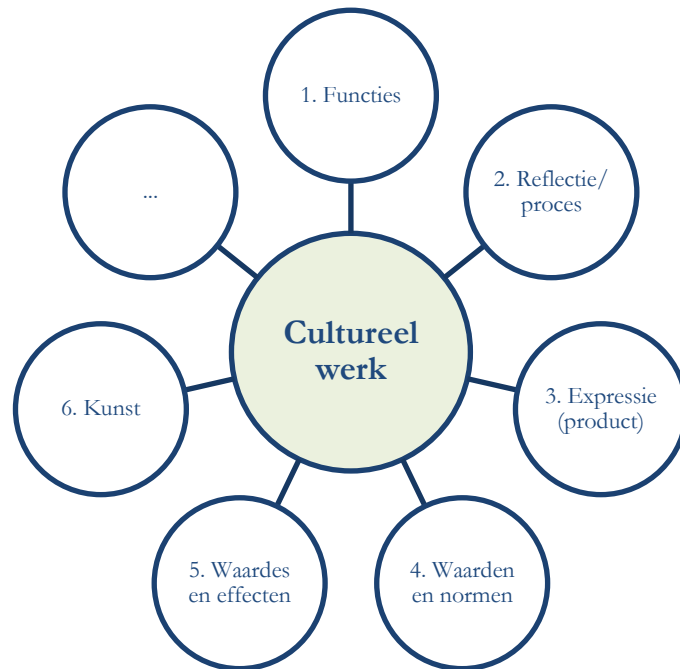
5. Competentiebenadering (civic skills)

<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Wat is nodig voor en wat leer je uit burgerparticipatie?
<i>Kort samengevat</i>	Burgerparticipatie veronderstelt een aantal burgerschapscompetenties. Het sociaal-cultureel werk kan gezien worden als een leerschool daarvoor.
<i>Visie/benadering</i>	Burgerparticipatie kan op verschillende niveaus benaderd worden: van het macroniveau van de samenleving tot het microniveau van de individuele burger. De opvatting die focust op burgerschapscompetenties (<i>civic skills</i> en <i>civic virtues</i>) leunt het dichtst aan bij dat laatste niveau. Ze veronderstelt dat burgerparticipatie enkel kan worden waargemaakt en gedreven door een set van individuele competenties zoals openheid en tolerantie, het verdedigen van de eigen mening, enz. Het zijn skills die kunnen worden opgedaan tijdens een scholing of opleiding maar ook in het dagelijkse leven. Ook het deelnemen (en deel <i>hebben</i>) aan burgerparticipatieve projecten brengt het verwerven van dergelijke skills met zich mee. Vanuit dat perspectief is participeren ook leren.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze opvatting is het sociaal-cultureel niet vreemd. Als sociaal-cultureel werkers het al niet zelf uiten, dan wordt het door anderen wel aan hun praktijken toegeschreven: het sociaal-cultureel middenveld is een leerschool voor burgerschapscompetenties. Dit is meer dan een loze slogan, want er is ook wetenschappelijk onderzoek dat aantoont dat het sociaal-cultureel middenveld (en met name het verenigingsleven) bijdraagt tot maatschappelijke socialisatie en een meer democratisch waardenpatroon. Enigszins simpel gezegd: we kunnen ervan uitgaan dat sociaal-culturele participatie goed is voor de opbouw van competenties voor burgerparticipatie. Het is een pluim die het sociaal-cultureel verenigingsleven op haar hoed mag steken. Net daarom echter is het ook belangrijk dat sociaal-cultureel werkers oog blijven hebben voor de sociale (zelf-)selectie van hun doelpubliek... enkel zo kunnen ze garanderen dat burgerschapscompetenties niet (nog meer) ongelijk verdeeld geraken over de samenleving.
<i>Bronnen</i>	• Hooghe, M. (2001): Waardencongruentie binnen vrijwillige verenigingen. Een sociaal-psychologisch verklaringsmodel voor de interactie van zelfselectie en socialisering. <i>Mens en Maatschappij</i>, 76, 2: 102-120 • Verba, S., Lehman Schlozman, K., & Brady, H. E. (1995). <i>Voice and equality</i>. Cambridge, MA: Harvard University Press • Verhoeven, S. (2011). <i>Het vuur aan de participatielont</i>. http://www.deverenigdeverenigingen.be/images/stories/Visietekst_Het_vuur_aan_de_participatielont.pdf • Wildemeersch, D., Berkens, F. (1997). Leren is participeren. <i>Vorming</i>, 12(3), 161-171.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	verenigingsleven, politieke participatie, burgerschap, competentieontwikkeling

6. Benadering vanuit de graad van participatie	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Wat is de graad van burgerparticipatie?
<i>Kort samengevat</i>	Elke vorm van (burger)participatie kent een aantal opeenvolgende gradaties.
<i>Visie/benadering</i>	Wie spreekt over initiatieven op het vlak burgerparticipatie of beleidsparticipatie kan deze op verschillende manieren gaan categoriseren. De meest courante manier om dat te doen is een verschil te maken in de graad van participatie. In zogenaamde participatieladders worden die verschillende graden van participatie tegen elkaar afgezet. Pionier in deze benadering was Arnstein die in 1969 voor het eerst een ladder met betrekking tot politieke (burger)participatie uittekende. De ladder begint onderaan bij niet-participatie en verloopt zo verder via informeren en consulteren tot – helemaal bovenaan – het mee beslissen over publieke zaken. Hoewel er kritiek te geven is op het één-dimensionele en statische karakter van participatieladders zoals die van Arnstein, geven de ladders wel goed aan dat de ene burgerparticipatie niet de andere is en dat verschillende initiatieven een verschillend effect/impact kunnen beogen.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Het plaatsen van burgerinitiatieven op een participatieladder kan voor het sociaal-cultureel werk een handig en inzichtelijk analytisch instrument zijn. Het kan dienstig zijn in de organisatie en ondersteuning van burgerinitiatieven (bv. in de opbouw van informeren tot mee beslissen). De participatieladder kan ook een spiegel zijn voor sociaal-culturele organisaties zelf: in welke mate laten zij de eigen achterban en eigen leden mee participeren en beslissen in het eigen beleid.
<i>Bronnen</i>	• Arnstein, S. (1969). A ladder of citizen participation. <i>Journal of the American Institute of Planners</i>, 35(4), 216-224. • Dezeure, K., De Rynck, F., Reynaert, H., Ackaert, J., Stevyvers, K., Wayenberg, E. (2010). <i>Burgerparticipatie in de stad(sorganisatie), een stand van zaken</i>. Gent/Leuven: Steunpunt Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen. • Edelenbos, J & Monnikhof, RAH (Eds.). (2001). <i>Lokale interactieve beleidsvorming</i>. Utrecht: Lemma. • Pröpper, I. & Steenbeek, D. (1999). <i>De aanpak van interactief beleid: elke situatie is anders</i>. Bussum: Uitgeverij Coutinho. • Van Houwelingen, P., Boele, A., & Dekker, P. (2014). <i>Burgermacht op eigen kracht?. Een brede verkenning van ontwikkelingen in burgerparticipatie</i>. De Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over ...</i>	Participatie, politieke participatie, burgerschap

3.3 Cultureel werk

De strategie van het cultureel werk: wat betekent cultureel werken?

1. Functiebenadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sectorale benadering van cultuur
<i>Kern issue</i>	Hoe fungeert een mens of organisatie in en met cultuur?
<i>Kort samengevat</i>	De persoonlijke en organisatorische posities die kunnen worden ingenomen ten opzichte van cultuur zijn: cultuurschepping, cultuurbeleving, cultuurbemiddeling en cultuureducatie, cultuurspreiding, cultuurbewaring
<i>Visie/ benadering</i>	Om de positie van een individu of een organisatie ten opzichte van cultuur te bepalen, is het interessant te kijken naar wat dat individu of die organisatie precies met cultuur doet. Hoe en met welk doeleind wordt er cultureel aan de slag gegaan? Een klassieke theoretische maar tegelijk ook praktische indeling hiervan is deze: cultuurschepping, cultuurbeleving, cultuurbemiddeling en cultuureducatie, cultuurspreiding, cultuurbewaring. Dit lijstje wordt al lang gebruikt – in verschillende variaties – vooral bij het analyseren van het cultureel werk op organisatorisch of sectoraal niveau. De opdeling is vooral werkzaam om de verschillende functies en opdrachten van organisaties tegen elkaar af te zetten. In de praktijk van het cultureel werk – de primaire processen zeg maar - zullen de verschillende categorieën vaak nogal door elkaar lopen.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze categoriale benadering van cultureel werk bestaat al lang, ook als het gaat om het in kaart brengen van de taken en opdrachten van het sociaal-cultureel werk. Het is een raamwerk dat zeker zijn merites heeft en ook voor sociaal-culturele organisaties vandaag handig kan zijn om hun plannen en visie op het vlak van cultureel werk uit te tekenen.
<i>Bronnen</i>	• Cockx, F. (2011). <i>De functie(s) van sociaal-cultureel werk. Resultaten van een visieontwikkeling met, door en voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk in Vlaanderen</i>. Brussel: Socius. • Dekeyser, L. (1989). <i>Sociaal-cultureel vormingswerk. Basisbegrippen, basisinzichten en identiteit</i>. Leuven: Acco • Hinnekint, H. & Roels, R. (1994). <i>Sociaal-cultureel werk in de Vlaamse Gemeenschap</i>. Leuven, Acco.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Cultuur, cultuurbeleid

2. Reflectieve benadering/procesbenadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Cognitieve cultuurtheorie, procesmatige benadering van cultuur
<i>Kern issue</i>	Wat is cultuur en hoe werkt het?
<i>Kort samengevat</i>	Cultuur is in essentie een mentaal proces van betekenisgeving. Cultureel werk betekent dan ook het oefenen in en reflecteren over betekenisgeving.
<i>Visie/benadering</i>	Deze opvatting van cultureel werk gaat terug op een definitie van cultuur als cognitief of mentaal proces. Cultuur is dan niet een bepaald product (schilderij, lied, dialect, historisch artefact, of noem maar op), maar de manieren waarop mensen betekenis geven aan en met dergelijke producten. Om die betekenis te kunnen geven, moet een mens even uit het dagelijkse en routinematige “doen” stappen en reflecteren op en met de dingen. Dat reflecteren kan op velerlei manieren, door bijvoorbeeld bepaalde producten te beschouwen en te onderzoeken, maar ook door de handen uit de mouwen te steken en zelf culturele artefacten te maken, te veranderen, te beschrijven, te bekritisieren. Het maken van een kunstwerk is een voorbeeld van hoe mensen met materiaal kunnen reflecteren op hun ervaringen. Deze benadering van cultureel werk gaat echter verder dan de kunsten. In principe kan al het menselijke denken en doen voorwerp zijn van culturele reflectie.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Cultureel werk zien als het oefenen van betekenisgeving – en dus de link maken tussen cultuur en cognitieve vermogens en (meta)cognitieve groei - leidt tot een vrij brede opvatting van het aspect ‘cultureel’ in sociaal-cultureel werk. Zo’n opvatting heeft zeker voordelen. Het is een praktijktheoretische visie die de noodzaak om een bepaald cultureel canon te bepalen en te verdedigen overbodig maakt en de kunstdisciplines op eenzelfde lijn plaatst als andere culturele activiteiten (crea-activiteiten, erfgoedwerk, populaire cultuur, enz.). Dit kan voor sociaal-culturele organisaties de geruststelling meebrengen dat zij niet per se met kunst moeten bezig zijn om zinvol cultureel aan de slag te gaan. Tegelijk stelt deze opvatting sociaal-culturele organisaties voor de uitdaging: op welke manier kunnen we volwassenen op een zinvolle manier cultureel laten reflecteren op hun ervaringen, een manier die liefst verder gaat dan (weinig reflectieve) entertainment en vermaak.
<i>Bronnen</i>	• Gielen, P., Elkhuisen, S., van den Hoogen, Q., Lijster, T., & Otte, H. (2014). <i>De waarde van cultuur</i>. Rijksuniversiteit Groningen: Onderzoekscentrum Arts in Society. • van Heusden, B. (2010). <i>Cultuur in de spiegel. Naar een doorlopende leerlijn cultuuronderwijs</i>. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Cultuurtheorie, cultuureducatie, culturele cognitie

3. Expressiebenadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Smalle cultuuropvatting, maakonderwijs
<i>Kern issue</i>	Wat is cultuur en hoe werkt het?
<i>Kort samengevat</i>	Cultuur is het zich persoonlijk uitdrukken in een bepaalde culturele discipline.
<i>Visie/benadering</i>	Wanneer cultureel werk als synoniem wordt gezien van culturele expressie impliceert dit dat het werk vooral de creatieve of verbeeldende kant van het culturele spectrum wil bevorderen. Het maken van dingen vanuit een persoonlijke drijfveer of visie staat dan voorop. Dat maken kan met verschillende materialen gebeuren (muziekinstrumenten, klei, doek, scene, kostuums, enz.) en leidt altijd tot een tastbaar of waarneembaar resultaat (een lied, schets, theaterstuk, ...).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze benadering sluit nauw aan bij veel zogenaamd actief of productief kunsteducatief werk in de sociaal-culturele sector. De mens wordt als maker aangesproken en gestimuleerd om in dat maken stappen vooruit te zetten. Anders dan in het (deeltijds) kunstonderwijs gaat het daarbij niet enkel – en zelfs niet zozeer – om de techniciteit van het maakproces om maar ook om de maatschappelijke context en de persoonlijke inkleuring ervan. In de expressie kan het individu zijn of haar persoonlijk en emotioneel ei kwijt, in die zin kan de expressiebenadering ook een humaniserende en zelfs een therapeutische benadering zijn. De expressieve benadering van cultureel werk wordt wel eens op de korrel genomen omdat het “het doen” boven “het denken” (de reflectieve/procesbenadering) zou plaatsen, de uitvoerder boven de kwaliteit van de uitvoering (Biesta, 2017). Sterk doorgedacht zou je zelfs kunnen zeggen: alles is goed in deze benadering zolang het maar een uitdrukking is. Steeds meer mensen zijn er echter van overtuigd dat in goed cultureel werk culturele expressie en cultureel bewustzijn in elkaar overvloeien.
<i>Bronnen</i>	• Biesta, G. (2017). <i>Door kunst onderwezen willen worden</i>. Arnhem: ARTez Press. • Vermeersch L. (2016). Enhancing cultural awareness and expression: lessons for the future based on current practices in Europe. In Open Method of Coordination (OMC) Working Group of EU Member States’ Experts on the Development of Key Competence ‘Cultural Awareness and Expression’ (red.). <i>Cultural Awareness and Expression Handbook</i> (pp. 37-58).
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Cultuureducatie, kunstonderwijs, kunsttheorie

4. Waarden- en normenbenadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociologische cultuurtheorie, brede cultuuropvatting, sociaal constructivisme
<i>Kern issue</i>	Wat is cultuur?
<i>Kort samengevat</i>	Cultuur is een sociaal gedeeld tekenfonds of –repertoire dat wordt uitgedrukt in een breed arsenaal aan normen, waarden, rituelen, gewoontes, artefacten, ...
<i>Visie/ benadering</i>	Deze visie van cultuur drukt vooral op het sociale of “gemeenschappelijke” aspect ervan. Cultuur is datgene dat mensen (expliciet of impliciet) met elkaar afspreken, delen en doorgeven. Deze sociologische interpretatie van cultuur maakt dat we cultuur niet alleen vinden in voorwerpen (zoals kunstwerken), maar ook in normen (bv. het afkeuren van nachtlawaai), waarden (bv. het gelijkwaardig achten van mensen ongeacht hun gender, afkomst, ...), rituelen (bv. de klederdracht bij huwelijksfeesten), gewoontes (bv. een heer in het verkeer zijn), ... Stuk voor stuk gaat het dan om dingen die kunnen aangeleerd/gesocialiseerd worden en daarmee van generatie op generatie kunnen worden doorgegeven. Het is duidelijk: we hebben hier te maken met een brede opvatting van cultuur en dus ook een brede opvatting van wat cultureel werk kan zijn: alle werk waarin waarden, normen, rituelen, ... worden aangeleerd, bediscussieerd, bekritiseerd, ... Het doel is hierbij niet om mensen op één lijn te krijgen, maar net ook oog te hebben voor de culturele verschillen tussen mensen, groepen, landen, samenlevingen.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Wanneer we het Vlaams cultuurbeleid en het beleid voor het sociaal-cultureel werk onder de loep nemen, stellen we vast dat deze waarden- en normenbenadering doorheen de tijd belangrijker is geworden. Enigszins kort door de bocht gesteld: mettertijd is de overheid steeds meer zaken tot het domein van cultuur is gaan rekenen (eerder popmuziek, daarna stripverhalen tot recent bier brouwen als ambacht). Daardoor komt de overheid als vanzelf bij de brede sociologische waarden- en normenbenadering van cultuur uit. We citeren ter illustratie uit het actieplan ‘Cultuur en onderwijs - Samen voor meer en beter’ van de ministers van Cultuur en Onderwijs Gatz en Crevits: “Cultuur is fundamenteel voor mens en samenleving: door middel van cultuur denken, spreken en schrijven we, geven we vorm en betekenis, drukken we ons uit. Via gedeelde betekenis verstaan we elkaar.” (2016, p. 4).
<i>Bronnen</i>	• De Pauw, W. (2005). <i>Minister dixit. Een geschiedenis van het Vlaamse cultuurbeleid</i>. Antwerpen-Apeldoorn: Garant. • Gielen, P., Elkhuisen, S., van den Hoogen, Q., Lijster, T., & Otte, H. (2014). <i>De waarde van cultuur</i>. Rijksuniversiteit Groningen: Onderzoekscentrum Arts in Society. • Laermans, R. (2002). <i>Het Cultureel Regiem, Cultuur en beleid in Vlaanderen</i>. Tielt: Lannoo.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Cultuurbeleid, cultuurtheorie

5. Benadering vanuit waarde(s) en effect(en)	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociologische cultuurtheorie, instrumentele cultuuropvatting
<i>Kern issue</i>	Wat is cultuur?
<i>Kort samengevat</i>	Cultuur is af te lijnen en te categoriseren volgens datgene wat het bewerkstelligt. Het kenmerkende ligt dus in haar waarde(s) en effect(en).
<i>Visie/benadering</i>	Er is nogal wat onderzoek gedaan over waar cultuur en cultureel werk nu precies toe leidt. <i>Welke (meer)waarde heeft het? Welke effect heeft het op mens of groep?</i> Wie deze vragen beantwoordt - hetzij vanuit wetenschappelijk onderzoek hetzij vanuit eigen praktijkervaring – komt snel tot een stevige lijst van wat cultuur precies doet met een mens, of kan doen. Stilaan klassiek is de indeling tussen intrinsieke effecten (typisch of eigen aan het culturele) en extrinsieke of instrumentele effecten van cultuur (niet-typisch voor of niet gebonden aan het culturele). Deze kan men ook verder gaan indelen naar individuele en collectieve of sociale effecten. Het positioneren van cultuur en cultureel werk in hetzij een socialiserende, subjectiverende of kwalificerende rol kent ook steeds meer aanhang. Belangrijk om hierbij nog aan te geven is dat elk effect van cultuur verschillend gewaardeerd kan worden, afhankelijk van de groep, locatie of situatie. In dat verband wordt ook wel over verschillende legitimatie- of waarderegimes gesproken.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Waarom zou het interessant kunnen zijn het cultureel werk dat binnen de sociaal-culturele sector gebeurt langs deze praktijktheoretische dimensie te leggen? Wellicht vooral om de eigenheid van dat cultureel werk goed te kunnen bepalen. Mogelijk wordt er in het sociaal-cultureel werk wel te snel van het “sociale van het culturele” uitgegaan (bv. via cultuur werken aan groepsvorming). Het lijkt de moeite om na te gaan of dat cultureel werk in de sociaal-culturele sector evenzeer bijdraagt aan individuele competentieopbouw (bv. technische vaardigheden, kennis over de kunstgeschiedenis) en wat dat precies inhoudt. Evenzeer stelt die oefening de vraag welke waarden en effecten het sociaal-cultureel werk op cultureel vlak precies beoogt en tot welke waarderegimes zij zich rekent. Alsook de vraag hoe vaak zij zich bij haar legitimering van haar cultureel werk beroept op de bewezen impact van cultuur op “iets anders” dan het culturele zelf.
<i>Bronnen</i>	• Biesta, G. (2017). <i>Door kunst onderwezen willen worden</i>. Arnhem: ARTez Press. • Boltanski, L., & Thévenot, L. (2006). <i>On Justification: The Economies of Worth</i>. Princeton, NJ: Princeton University Press. • Gielen, P. (2005). Art and Social Value Regimes. <i>Current Sociology</i>, 53(5), 789-806. • Gielen, P., Elkhuisen, S., van den Hoogen, Q., Lijster, T., & Otte, H. (2014). <i>De waarde van cultuur</i>. Rijksuniversiteit Groningen: Onderzoekscentrum Arts in Society. • Van Maanen, H. (2009). <i>How to study art worlds: On the societal functioning of aesthetic values</i>. Amsterdam: University Press. • Vermeersch, L., & Vandenbroucke, L. (2011). <i>Veldtekening cultuureducatie</i>. Leuven: HIVA-KULeuven.

*Wordt vooral gebruikt
in literatuur en
onderzoek over...*

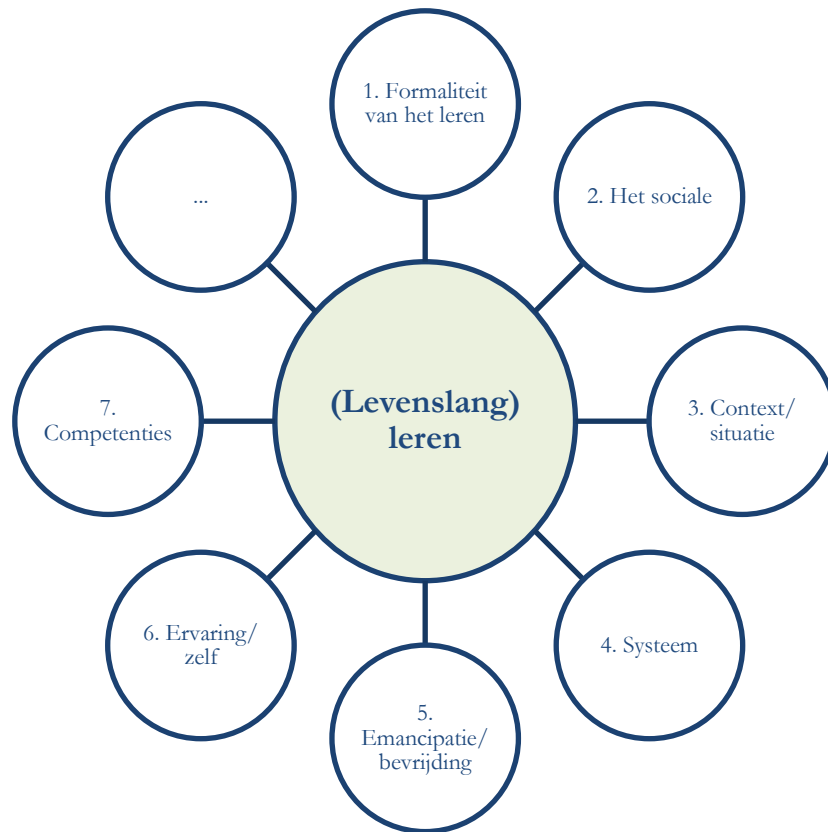
Kunstsociologie, kunstfilosofie, kunsttheorie

6. Benadering van cultuur als kunst

<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Wat is cultuur?
<i>Kort samengevat</i>	Cultuur is kunst, en kunst is de verzameling van artistieke uitingen die we de noemer 'kunst' geven.
<i>Visie/benadering</i>	Deze visie is vrij simpel: cultuur staat gelijk aan datgene wat artistieke kwaliteit heeft en dus 'kunst' wordt genoemd. En omgekeerd: kunst is een synoniem voor cultuur. Vaak wordt bij deze opvatting nog expliciet vermeld: "cultuur met grote C". Dit om een duidelijk onderscheid te maken met de meer sociologische waarden- en normenbenadering van cultuur. Deze visie mag dan eenvoudig lijken, ze brengt enkele moeilijke nieuwe kwesties met zich mee: <i>wat mogen en kunnen we kunst noemen? Wat is kenmerkend voor kunst (het schone? Het nieuwe)? Wie bepaalt dat? ...</i>
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze opvatting van cultuur en cultureel werk heeft door de jaren terrein verloren. Het is overigens ook een opvatting die het sociaal-cultureel werk om te beginnen al niet erg goed past. De schone kunsten en het kunstenbedrijf in zijn algemeenheid is nooit het centrum van de aandacht geweest van de sociaal-culturele sector (uitzonderingen niet te na gesproken). Als dat al gebeurde was dat steeds in combinatie met doelen op vlak van groeps- of gemeenschapsvorming, welbevinden, enz.
<i>Bronnen</i>	De Pauw, W. (2007). <i>Absoluut modern. Cultuur en beleid in Vlaanderen</i>. Brussel: VUBpress.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Kunstsociologie, kunstfilosofie, kunsttheorie

3.4 (Levenslang) leren

De strategie van het (levenslang) leren: wat betekent levenslang leren?

1. De formaliteit van leren	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Welke mate van formaliteit kenmerkt het leerproces?
<i>Kort samengevat</i>	Afhankelijk van bepaalde kenmerken (plaats, tijdstip, certificering, verplichting, ...) kunnen leerprocessen ingedeeld worden in drie categorieën: formele educatie, niet-formele educatie en informeel leren.
<i>Visie/benadering</i>	Hoe een educatief proces eruit ziet hangt van heel wat zaken af: de locatie, het tijdstip, de vrijwilligheid van deelname, de moeilijkheidsgraad van de kennis die wordt overgedragen, de didactiek, de leermiddelen, de rol van de lesgever, de certificering achteraf, het civiel effect van die certificering, enz. Deze veelheid van kenmerken kunnen – gemakshalve – teruggebracht worden tot één dimensie: de formaliteit van het leren. Sinds de jaren 1950 wordt deze dimensie ingedeeld in drie types: formeel, niet-formeel en informeel. Deze drieslag is handig om het brede concept van levenslang leren verder in te delen in hanteerbare onderdelen. De betekenis van de drie adjectieven als categorieën is echter door de tijd veranderd. Meestal wordt ‘formele educatie’ begrepen als die intentionele educatieve interventies die plaats vinden in een schoolse setting en gewaardeerd worden met een certificaat of diploma. ‘Niet-formele educatie’ gaat ook over intentionele educatieve interventies die weliswaar buiten de schoolmuren plaats vinden en meestal meer praktische en context-specifieke kennis betreffen. Het ‘informeel leren’ tenslotte is de verzamelterm voor alle zelfgestuurd, spontaan (intentioneel en incidenteel) leren.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Sinds het begin van de jaren 2000 is zowel de centrale overheid als het sociaal-cultureel werkveld in Vlaanderen zich steeds nadrukkelijker beginnen positioneren op haar ‘niet-formele educatieve’ opdracht en expertise. Niet-formele educatie moet daarbij begrepen worden als die educatie die plaats vindt in de autonome levenssfeer van volwassenen: buiten de school- of werktijd (decreet voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk, 2003). Geleidelijk aan is ook de aandacht voor het informeel leren beleidsmatig beginnen toenemen en daarmee ook het besef dat sociaal-culturele praktijken vaak ook geschikte plekken zijn om op een spontane manier dingen op te steken, zelfs al is dat niet vooraf de bedoeling. Hoe het sociaal-cultureel werk dat zelfgestuurde, informele leren nog meer kan stimuleren, is een vraag voor de toekomst. Dat geldt ook voor de verschuivingen die plaats vinden tussen de verschillende educaties. Zo kan EVC (erkenning van verworven competenties) gelezen worden als een manier om het niet-formele leren verder te formaliseren. Net zo goed zijn er in en buiten de sector voorbeelden te vinden van het informaliseren van formele educatieve praktijken (bv. door gamification). In beide bewegingen kan het sociaal-cultureel werk een pivoeterende rol spelen.
<i>Bronnen</i>	Colley, H., Hodkinson, P., & Malcolm, J. (2003). <i>Informality and formality in learning. A report for the Learning and Skills Research Centre</i>. Leeds: University of Leeds - Lifelong Learning Institute.

	• OECD (2005). <i>The role of the national qualifications system in promoting lifelong learning: Report from thematic group 2—Standards and quality assurance in qualifications with special reference to the recognition of non-formal and informal learning: 5</i>, http://www.oecd.org/dataoecd/57/27/34376318.pdf • Vanwing, T., Vermeersch, L., Verschelden, G., Machiels, R., & Vandenbroucke, A. (2008). <i>Evoluties en kenmerken van niet-formele educatie</i>. VUB/HIVA-KULeuven/Hogeschool Gent.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Leren, educatie

2. Benadering vanuit het sociale	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Gesitueerd leren, coöperatief leren, sociaal constructivisme, ontwikkelingsbenadering van leren, kritische leertheorie, antropologisch perspectief op leren
<i>Kern issue</i>	Wat is het sociale van/in leren?
<i>Kort samengevat</i>	Leren is niet alleen een individuele cognitieve activiteit maar vindt ook plaats tussen individuen, in groepen, netwerken en sociale systemen. In dergelijke sociale verbanden kan leerwinst worden gemaakt die anders niet wordt gemaakt.
<i>Visie/benadering</i>	Sociaal leren gaat over leren <i>door</i> en <i>voor</i> het collectief. Het is door in groep te leren (groepswork) dat iemand competenties opdoet en nieuwe mogelijkheden en verbanden leert zien. In groep wordt ook nieuwe kennis geconstrueerd en gevalideerd, worden oude denkkaders vervangen door nieuwe. Sociaal leren slaat ook op het verwerven van sociale vaardigheden en het zich verantwoordelijk stellen voor de groep.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	In Vlaanderen werkte vooral Wildemeersch in de jaren 1990 het concept sociaal leren uit. Voor hem ging sociaal leren vooral over het oplossen/thematiseren van maatschappelijke kwesties. Hij herkende er ook tal van specifiekere leerprocessen in (reflectie, communicatie, actie, ...) en verschillende posities van de lerende. Het kader van het sociaal leren blijft vandaag relevant, zeker ook voor het sociaal-cultureel werk waar leren vaak een relationele praktijk is die veelvuldig beroep doet op groepswork. Ze kan daarvoor ook te rade gaan bij meer recente theorievorming waarin echo's van de ideeën van sociaal leren te herkennen zijn, meer bepaald de theorievorming omtrent <i>communities of practice</i> en leergemeenschappen. Een belangrijke kanttekening bij dit perspectief op leren is dat de groep an sich niet altijd gelijk heeft en ook keuzes kan maken die voor het individu of een minderheid in de groep minder gunstig zijn.
<i>Bronnen</i>	• Bandura, A. (1977). <i>Social Learning Theory</i>. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. • Cockx, F., & Stroobants, V. (2005). Leren in sociale praktijken. In Y. Larock, F. Cockx, G. Gehre, G. Van den Eeckhaut, T. Vanwing, & G. Verschelden, <i>Spoor zoeken</i> (pp. 325- 367). Gent: Academia Press. • Gehre, G. (2005). Denken over leren in het sociaal-cultureel werk. In Y. Larock, F. Cockx, G. Gehre, G. Van den Eeckhaut, T. Vanwing, & G. Verschelden, <i>Spoor zoeken</i> (p. 300-xxx). Gent: Academia Press. • Houben, H. (2000). Sociaal leren en/of betekenisvol handelen. In: Dekeyser, L. & Seymus, H. (red.). De legitimiteit van het sociaal-cultureel werk in een complexe samenleving (pp. 73-82). Leuven: acco. • Wildemeersch, D. (1995). <i>Een verantwoorde uitweg leren. Over sociaal-agogisch handelen in de risico-maatschappij</i>. K.U. Nijmegen: ISPA. • Wildemeersch, D., Jansen, T., Vandenabeele, J., & Jans, M. (1997). Paradoxen van sociaal leren. Een bijdrage tot de sociaal-agogische theorievorming. <i>Sociale Interventie</i>, 4, 198-208.

	Wenger, E. (1998). <i>Communities of practice. Learning, meaning and identity</i>. Cambridge: University Press.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Leertheorie

3. Benadering vanuit de context/situatie	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociaal leren, zelfontdekkend leren, zelfgestuurd leren, sociaal constructivisme, adaptief leren, antropologisch perspectief op leren, leergemeenschap
<i>Kern issue</i>	Wat is de plaats van de context/situatie in leren?
<i>Kort samengevat</i>	Leren is geen activiteit die los staat van een context of situatie. Leren gebeurt best met expliciete aandacht voor de effectieve/authentieke context.
<i>Visie/benadering</i>	Leren is een gesitueerde activiteit. Dat impliceert dat bij de vormgeving van een leerproces ook best rekening wordt gehouden met de concrete situatie, plaatselijke context of ruimere cultuur waarin de kennisopbouw of vaardigheidsoverdracht plaats vindt. Authentieke kwesties of problemen die in levensechte situaties voorkomen, vormen veelal het uitgangspunt van dat leerproces. Het aspect van ‘transfer’ speelt ook een rol: de lerende traint om datgene wat hij of zij leerde in de ene situatie ook bruikbaar te maken in een andere situatie.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Gesitueerd leren is een opvatting over leren die beklemtoont dat leren niet los van de werkelijkheid moet gebeuren (<i>over de werkelijkheid</i>) maar er middenin moet staan. Binnen haar educatieve functie en werk, is het voor veel sociaal-cultureel werkers vanzelfsprekend om een sterke connectie te maken met de socio-culturele context, omgeving, samenleving. Het sociaal-cultureel leren vindt immers zelden plaats in een omgeving die afgesloten is van de samenleving (achter hoge schoolmuren) maar gebeurt er middenin. Het linken van leren aan de gemeenschap in ‘gesitueerde’ leerformules (bv. maakplekken, open ateliers, (fab)labs, ...) lijkt ook een manier van leren met veel mogelijkheden voor de toekomst. Dat maakt dat het creëren van veilige en krachtige leeromgevingen die uitnodigen tot gesitueerd leren een essentiële rol is voor het sociaal-cultureel werk.
<i>Bronnen</i>	• Cockx, F. (2011). <i>De functie(s) van sociaal-cultureel werk. Resultaten van een visieontwikkeling met, door en voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk in Vlaanderen</i>. Brussel: Socius. • IDEA Consult (2013). <i>Toekomstverkenning: de blik van sociaal-cultureel volwassenenwerk, amateurkunsten en jeugdwerk gericht op 2025</i>. Brussel: IDEA Consult • Lave, J. & Wenger, E. (1991). <i>Situated Learning. Legitimate peripheral participation</i>. Cambridge: University of Cambridge Press. • Redecker, C., Leis, M., Leendertse, M., Punie, Y., Gijsbers, G., Kirschner, P., Stoyanov, S. & Hoogveld, B. (2011). <i>The Future of Learning: Preparing for Change</i>. Brussels: JRC European Commission. • Van den Eeckhaut, G. (2009). <i>Leren in beeld brengen. Een praktijkboek voor vormingsinstellingen</i>. Brussel: Socius.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Leertheorie

4. Systeembenadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Systeemtheorie
<i>Kern issue</i>	Hoe leren mensen samenhang zien?
<i>Kort samengevat</i>	Deze sociologische theorie en methodiek stelt dat inzicht vergroot wanneer zaken systematisch worden beschouwd.
<i>Visie/benadering</i>	Levenslang leren is inzicht krijgen in vaak complexe zaken. Naast het analyseren van specifieke elementen, is het ook belangrijk begrip te krijgen voor de samenhang der dingen. Sociale gebeurtenissen, situaties en vraagstukken zijn immers geen losse puzzelstukken, maar hangen op verschillende manieren aan elkaar vast in een groter systeem (bv. via oorzaak-gevolg-relaties). Die focus is de essentie van de systeembenadering die vooral zoekt naar de ideale relatie tussen de mens en zijn bredere omgeving.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Sociaal-culturele praktijken die een verschil willen maken voor mens en maatschappij (op educatief vlak maar ook bijvoorbeeld op vlak van maatschappelijke vernieuwing), kunnen zich specialiseren in één thema of één item, maar kunnen ook ‘the bigger picture’ in ogenschouw nemen. Daar ligt het nut van de systeembenadering voor het sociaal-cultureel werk. Het geeft een breedhoeklens, een kijk over aanpakken, instituten en disciplines heen. Hoewel de theorie al een halve eeuw oud is, is ze zeker niet uit de mode. Vooral in ecologische bewegingen en organisaties wordt steeds verder gewerkt met/op de systeemtheoretische benadering. Een kritiek die deze benadering krijgt is dat ze de werkelijkheid te veel als een gegeven beschouwt en daardoor soms te maatschappijbevestigend werkt.
<i>Bronnen</i>	• Desair, K. (2009). Ecologisch en systeemgericht werken: kern van het sociaal werk? In Brodala, J., Cuyvers, G., Devillé, A., Van den Eeckhout, G. (red). <i>Met de dubbele lus. Prikkelend nadenken over sociaal werk</i> (pp. 147-162). Antwerpen-Apeldoorn: Garant. • Pauwels, J. (2009). Systeemdenken. Sleutel tot duurzaam leven en leren in een onverbroken wereld, In: De Grond-wet. Veranderkracht van lokale gemeenschappen in het licht van duurzame ontwikkeling, Wisselwerkcahier (pp. 167-185). Brussel: Socius. • Sleurs, W. (2010). Inzicht verwerven in duurzaamheidsvraagstukken door systeemdenken. In J. Peeters (ed.). <i>Een veerkrachtige samenleving. Sociaal werk en duurzame ontwikkeling</i>. Berchem: EPO, 342-356.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	

5. Benadering vanuit emancipatie/bevrijding

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Bevrijdingspedagogiek, transformatief leren, ervaringsleren, exemplarisch leren, kritische leertheorie, humanistische benadering van educatie
<i>Kern issue</i>	Hoe kan educatie meer zijn dan competentie-overdracht?
<i>Kort samengevat</i>	Educatie gaat niet om het “vullen” van de lerende, maar het bevrijden ervan.
<i>Visie/benadering</i>	Educatie kan gezien worden als een vorm van “knechting”: een situatie waarin de lerende zich afhankelijk opstelt en leerinhouden overneemt, dit alles zonder zich daar zelf veel vragen bij de stellen. De opvatting van leren vanuit emancipatorisch of bevrijdend perspectief staat daar tegenover: het beklemtoont dat leren ook op zo een methodische manier kan gebeuren dat het mensen net onafhankelijk maakt of bevrijdt (vroeger werd hiervoor ook wel het werkwoord ‘ontvoogden’ gebruikt). Een van de namen die symbool staan voor deze emancipatorische of bevrijdende aanpak is Freire. Deze Braziliaanse pedagoog, vooral bekend van het boek ‘Pedagogie van de onderdrukten’, zette begin jaren 1970 de bevrijdende pedagogische aanpak op de kaart. Hij deed dat door er op te drukken dat opvoeding en onderwijs niet neutraal kan of mag zijn maar er moet op gericht zijn mensen in een situatie van onderdrukking of achterstelling te versterken om hun situatie (vooral politiek) aan te vechten. Freire’s ideeën waren lange tijd een inspiratiebron voor veel sociaal werkers en sociaal-cultureel werkers.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	In het sociaal-cultureel werk heeft de educatieve functie vanouds meer/andere ambitie dan de loutere overdracht van competenties. Het gaat er bij veel sociaal-cultureel leren niet zozeer om dat mensen zich aanpassen of inschrijven in een bestaande orde of <i>body of knowledge</i>. Levenslang leren vanuit het sociaal-cultureel perspectief heeft duidelijk ook een emancipatorisch of bevrijdend karakter. Naast de overdracht van kennis en vaardigheden staan ook andere aspecten centraal: mondigheid, verantwoordelijkheid, kritisch engagement, reflectie, openheid voor verandering, politiek bewustzijn, ... In tijden waarin leren en zeker onderwijs gemakkelijk wordt herleid tot iets utilitair en adaptief (het zgn. aanpassingsdiscours), biedt deze emancipatorische benadering nog steeds een interessant tegengewicht. Als kritische maatschappelijke actor kan het sociaal-cultureel werk ook in haar leeractiviteiten aangeven dat mensen zich niet zomaar moeten aanpassen aan de maatschappelijke transitie (economie, technologie, ...), maar deze ook naar hun eigen hand kunnen zetten, in vraag stellen, veranderen... Het is duidelijk dat deze emancipatorische benadering van leren niet neutraal is maar neigt naar sociale actie. Een aanpak die misschien wel meer dan ooit aan een revival toe is...
<i>Bronnen</i>	• Dekeyser, L. & Dhont, F. (1996). <i>Sociaal-cultureel werk in Vlaanderen</i>. Leuven: Acco. • Freire, P. (1970). <i>Pedagogy of the Oppressed</i>. London: Penguin. • IDEA consult (2013). <i>Toekomstverkenning, de blik van sociaal-cultureel volwassenenwerk, amateurkunsten en jeugdwerk gericht op 2025</i>. Brussel-Gent: De Ambassade, Socius, Forum voor Amateurkunsten. • UNESCO (2015). <i>Rethinking Education. Towards a global common good?</i> Paris: UNESCO • https://www.canonsociaalwerk.eu/be/details_verwant.php?cps=1&verwant=80

*Wordt vooral gebruikt
in literatuur en
onderzoek over...*

Leertheorie, sociale actie, empowerment

6. Benadering vanuit de ervaring/zelf	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociaal leren, authentieke educatie, open leren, zelfgestuurd leren, constructivisme, cognitieve leertheorie
<i>Kern issue</i>	Wat is de basis van ons leren?
<i>Kort samengevat</i>	Onze dagelijkse ervaringen zijn de basis van ons leren. Hoe rijker die ervaringen, hoe meer we er uit kunnen leren.
<i>Visie/benadering</i>	Weinig begrippen zijn moeilijker te vatten dan het begrip ‘ervaring’. Tegelijk leven we in een samenleving waarin ervaringen erg gewaardeerd worden. Ervaringen worden ons aangeraden (o.a. in het onderwijs), ons aangepreerd (o.a. door reclame) en met ons gedeeld (o.a. via sociale media). Zij die vanuit de praktijk of de theorie met levenslang leren bezig zijn, zien ervaringen echter al bijna 100 jaar als een belangrijke grondstof. Het is namelijk met concrete ervaringen van fysieke, cognitieve, emotionele of andere aard (bv. een fijne ontmoeting, een onverwachte tegenslag, een emotionele filmervaring, ...) dat mensen lerend aan de slag gaan. Het is de start van het “al doende” leren. Mensen worden zich bewust van hun ervaringen en kneden ze tot meer abstracte inzichten die op zich weer een leidraad zijn voor het omgaan met nieuwe ervaringen. Zo zouden we ‘ervaringsleren’ of ‘ervaringsgericht leren’ kunnen samenvatten. Maar net zo goed gaat deze redenering op voor de cognitieve benadering van het leren. Verschillende belangrijke theoretici hebben het wat en waarom van het leren door/met ervaringen trachten te preciseren. Dewey en Piaget waren grondleggers, iets recenter is het werk van Kolb die verschillende momenten in het ervaringsleren definieerde.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Het ervaringsleren betekent in de eerste plaats dat de lerende <i>zelf</i> aan het stuur komt te zitten van het leerproces. Ervaringen zijn immers geen zaken die simpelweg kunnen doorgegeven worden, alle ervaringen zijn uniek, omvattend en erg gekleurd door het hier-en-nu. De rol van de educator bij ervaringsleren is een rol van facilitator (niet van deskundige) die ervaringen mogelijk maakt en met de deelnemers hierover redeneert en reflecteert, zonder al te veel te sturen. Ervaringsgerichtheid betekent ook veel aandacht voor betrokkenheid en welbevinden. Veel sociaal-culturele processen lenen zich daar goed voor. Daarom blijft deze benadering ook vandaag voor de sociaal-culturele sector relevant. Tegelijk moeten sociaal-cultureel werkers ook oog hebben voor de mogelijke nadelen van een te open leerproces (o.a. weinig leerwinst, verborgen drempels, lerenden die onvoldoende verantwoordelijkheid nemen, enz.). Ook mag het geven (of opdringen) van verantwoordelijkheid aan de lerende geen individualisering met zich meebrengen waarbij zij die niet leren daar zelf de schuld voor krijgen.
<i>Bronnen</i>	• Biesta, G. (2006). What's the point of lifelong learning if lifelong learning has no point? On the democratic deficit of policies for lifelong learning. <i>European Educational Research Journal</i>, 5(3-4), 169-180. • Dewey, J. (1938). <i>Experience and education</i>. New York: Simon & Schuster. • Kolb, D. (1984). <i>Experiential learning</i>. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

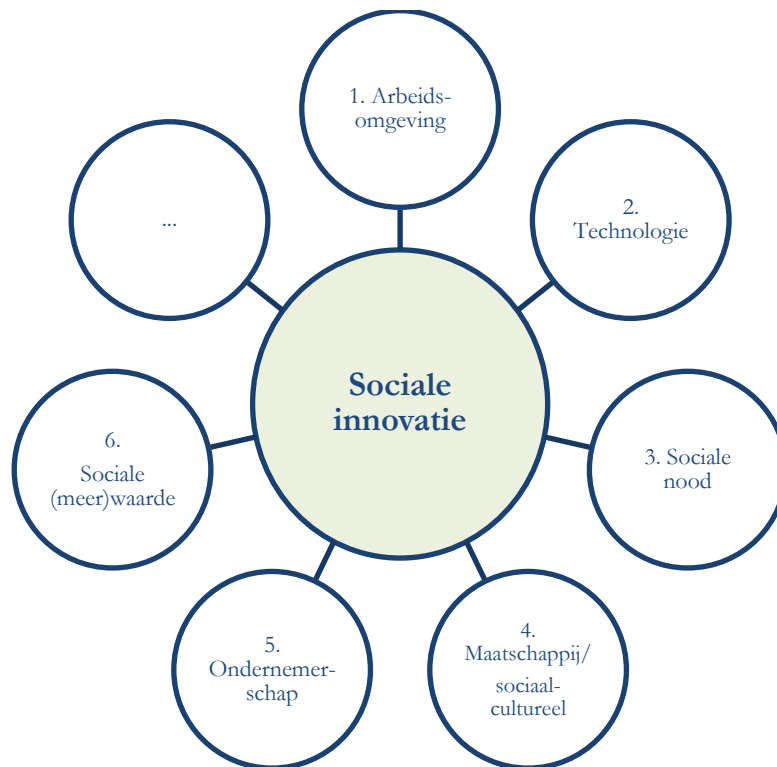
	• Paul, R.H. (1996). Experiential and Open Learning. In: Tuijnman A.C. (ed.). <i>International Encyclopedia of Adult Education and Training. Second edition</i> (pp. 393-397). Oxford: Elsevier.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Volwasseneneducatie, leertheorie, leerplichtonderwijs, welbevinden

7. Competentiebenadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Wat wordt geleerd?
<i>Kort samengevat</i>	Via levenslang leren doen mensen verschillende competenties op.
<i>Visie/benadering</i>	De competentiebenadering van levenslang leren is een benadering die de nadruk legt op de individuele verwerving van competenties (kennis, vaardigheden en attitudes) door middel van leren. Het is dus een benadering op het niveau van de lerende, veelal gekoppeld aan profielen, doelen of andere beschrijvingen in de vorm van competenties om zo het leerproces en de leeruitkomst mee vorm te geven en te sturen. Dergelijke competentiebeschrijvingen zijn – voor de lerende - ook relevant bij het verwerven van een nieuwe job of het instromen in een formele opleiding (c.q. het erkennen van elders of eerder verworven competenties (EVC))
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	De competentiebenadering is een benadering die is overgewaaid vanuit de profit sector en in de non-profit (NGO's, sociaal-cultureel werk, enz.) en het onderwijs (leerplichtonderwijs, hoger onderwijs, deeltijds kunstonderwijs) bijval kreeg sinds de jaren 1990 en 2000. Zo formuleerde de Europese overheid in 2006 een reeks van 8 sleutelcompetenties als focus voor levenslang leren. Vandaag lijkt de aandacht voor de competentiebenadering weer een klein beetje over zijn piek heen. Niettemin, het denken in competenties is zeer vruchtbaar gebleken om in de non-profit sector leerdoelen en functieprofielen (bv. vacatures) te bepalen. Tegelijk bracht het echter ook het risico van een lijstjes- en afvink-mentaliteit met zich mee. Deze en andere mogelijke nadelen (zoals een doorgedreven kwalificering, nadruk op meetbaarheid, testcultuur, individuele aansprakelijkheid en concurrentie) blijven tot op vandaag belangrijk voor wie de competentiebenadering gebruikt.
<i>Bronnen</i>	• Europees Parlement (2006). Sleutelcompetenties voor een leven lang leren – Een Europees Referentiekader. Bijlage bij Aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad van 18 december 2006 inzake sleutelcompetenties voor een leven lang leren. <i>Publicatieblad van de Europese Unie</i>, 30/12/2006, L394/13-18. • Van den Eeckhaut, G. (2011). De lerende professional centraal. Professionalisering en de uitgangspunten van het sociaal-cultureel werk. In: Cockx, F., De Blende, H., Gehre, G., Van den Eeckhaut, G., & Verschelden, G. (eds.). <i>Wissels</i> (pp. 180-211). Gent: Academia Press. • https://www.socius.be/sleutelcompetenties-voor-een-leven-lang-leren/
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Leertheorie, arbeidsmarkt, beleid

3.5 Sociale innovatie

De strategie van sociale innovatie: wat betekent en beoogt sociale innovatie?

1. Benadering vanuit arbeidsomgeving	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Lerende organisatie, competentiemanagement
<i>Kern issue</i>	Wat is sociale innovatie?
<i>Kort samengevat</i>	Sociale innovatie is een nieuwe manier om arbeid te organiseren (via bv. nieuw leiderschap, nieuw management, nieuwe manieren om werknemers te motiveren) opdat deze socialer zou zijn.
<i>Visie/benadering</i>	Deze vorm van sociale innovatie verwijst naar de vernieuwingen die plaats vinden in een organisatie om aspecten van de arbeid die daar gebeurt socialer te maken. De vernieuwingen kunnen betrekking hebben op het leiderschap, het management, het organogram, de samenwerking en netwerking, de arbeidsvoorwaarden, enz.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze benadering van sociale innovatie is niet de meest courante in het sociaal-cultureel werk omdat ze meer intern dan extern gericht is. Toch is die interne gerichtheid op de eigen arbeidsomgeving niet onbelangrijk voor het sociaal-cultureel handelen. Van organisaties met een hart voor sociale kwesties mag verwacht worden dat ze hun sociale bevoegdheid en vernieuwingsdrang niet alleen waarmaken voor hun omgeving maar ook voor hun eigen werknemers, vrijwilligers, freelancers, enz.
<i>Bronnen</i>	• Holt, K. (1971). Social Innovations in Organizations. <i>International Studies of Management & Organization</i>, 1(3), 235–252. • Van den Eeckhaut, G. (2014). <i>Verstaan. Maatschappelijk innoveren vanuit sociaal-cultureel perspectief</i>. Brussel: Socius.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Arbeidspsychologie, arbeidsinnovatie, HRM

2. Benadering vanuit de technologie

<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Hoe kan technologische innovatie ook sociaal zijn of sociaal maken?
<i>Kort samengevat</i>	Sociaal innovatief denken kan een technologisch innoverende output geven en technologie kan ook een driver zijn voor sociale innovatie.
<i>Visie/benadering</i>	Technologische vooruitgang ontstaat niet bij toeval. Ze is de resultante van een (sociale) omgeving die net de juiste voorwaarden schept voor die vooruitgang. In die optiek is technologische innovatie niet los te zien van sociaal-culturele omstandigheden en verschuivingen. Ze zijn er namelijk vaak een gevolg van. Tegelijk kan een technologische sprong voorwaarts (zoals internet en sociale media) op zich ook een zgn. <i>gamechanger</i> zijn op maatschappelijk vlak. Meer zelfs, nagenoeg elke technologische of technische vernieuwing heeft ook (kleine of grote) menselijke/sociale gevolgen. Daarom heeft het geen zin technologische innovatie en sociale innovatie als tegengestelden te zien.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Sociaal-cultureel werk wordt zelden – misschien nog te weinig – geassocieerd met (hoog)technologische middelen en producten. Toch is ook die associatie niet onzinnig. In haar sociale drive kan het sociaal-cultureel werk zeker gebruik maken van nieuwe en vernieuwde technologieën (bv. voor netwerking, deelinitiatieven). Waarom zou een sociaal-cultureel werk dat de vinger aan de pols heeft van de samenleving ook niet kunnen aansturen op technologische innovaties ten voordele van die samenleving? Hiervoor zal ze zelf wel de brug moeten maken naar technologische bedrijven die wel werken met winstoogmerk.
<i>Bronnen</i>	• Anderson, T., Curtis, A., Wittig, C. (2014). <i>Definition and Theory in Social Innovation</i>. Krems: Master of Arts in Social Innovation, Danube University. • Cockx, F. & Jans, M. (2010). <i>Innovatie tussen traditie en toekomst. Een theoretisch onderzoek naar de betekenis van innovatie voor sociaal-culturele praktijken</i>. Brussel: Socius. • Cova, B. & Svanfeldt, C. (1993). Societal innovations and the postmodern aestheticization of everyday life. <i>International Journal of Research in Marketing</i>, 10(3), 297–310.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Arbeidspsychologie, arbeidsinnovatie

3. Benadering vanuit sociale nood	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Maatschappelijke innovatie
<i>Kern issue</i>	Wat is sociale innovatie?
<i>Kort samengevat</i>	Sociale innovatie betekent het bieden van een antwoord op een specifieke bestaande sociale nood. Het antwoord is niet alleen nieuwer maar ook beter dan de bestaande antwoorden.
<i>Visie/benadering</i>	Deze benadering van sociale innovatie kan gezien worden als een reactieve benadering: sociale innovatie ontstaat in reactie op een sociale of maatschappelijke uitdaging. Dit kan gaan om kleine, lokale uitdagingen, maar veelal gaat het om grotere globale maatschappelijke kwesties (bv. racisme, ongelijkheid, enz.). Waar het bij sociale innovatie vanuit deze benadering om draait is dat de uitdaging of het probleem in kwestie wordt opgelost. Dat kan door inzet van een nieuw product, een nieuwe dienst of ander nieuw idee (bv. theorie, netwerk, model, regel, verhouding).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Voor het sociaal-cultureel werk is deze benadering ongetwijfeld zinvol, al is ze nog vrij breed. Alleszins is het sociaal-cultureel werk geen onafhankelijk actor die los van de samenleving staat. Ze is deel van de samenleving, en de sociaal-cultureel werker staat er met beide voeten in. Vandaar dat het sociaal-cultureel werk, historisch gezien, altijd al heeft mee gewerkt aan oplossingen voor complexe maatschappelijke vraagstukken. Het is vanzelfsprekend dat ze (blijvend) zal meebewegen op de golven en transitie in de samenleving en verder nieuwe ideeën gaat waarmaken ten voordele van de hele samenleving. Het georganiseerde sociaal-cultureel werk heeft echter geen alleenrecht op dit soort sociale innovatie. Het lijkt dan ook vanzelfsprekend dat sociaal-culturele organisaties hiervoor gaan samenwerken met sociaal ondernemende burgers en bedrijven.
<i>Bronnen</i>	• Mulgan, G., Tucker, S., Ali, R., & Sanders, B. (2007). <i>Social Innovation. What it is, why it matters and how it can be accelerated</i>. Oxford: Said Business School - Skoll Centre for Social Entrepreneurship. • Phills, J. A., Deiglmeier, K., & Miller, D.T. (2008). Rediscovering Social Innovation. <i>Stanford Social Innovation Review</i>, 6(4), 34–43. • Sterk, E. & Specht, M. (2014). Wie wil er nu niet sociaal en ondernemend zijn? Hoe “hip” sociaal ondernemerschap het sociaal werk uitdaagt tot vernieuwing. <i>Journal of Social Intervention: Theory and Practice</i>, 23(4), 89–93. • Van den Eeckhaut, G. (2014). <i>Verstaan. Maatschappelijk innoveren vanuit sociaal-cultureel perspectief</i>. Brussel: Socius.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Innovatie

4. Maatschappelijke innovatie/sociaal-culturele innovatie

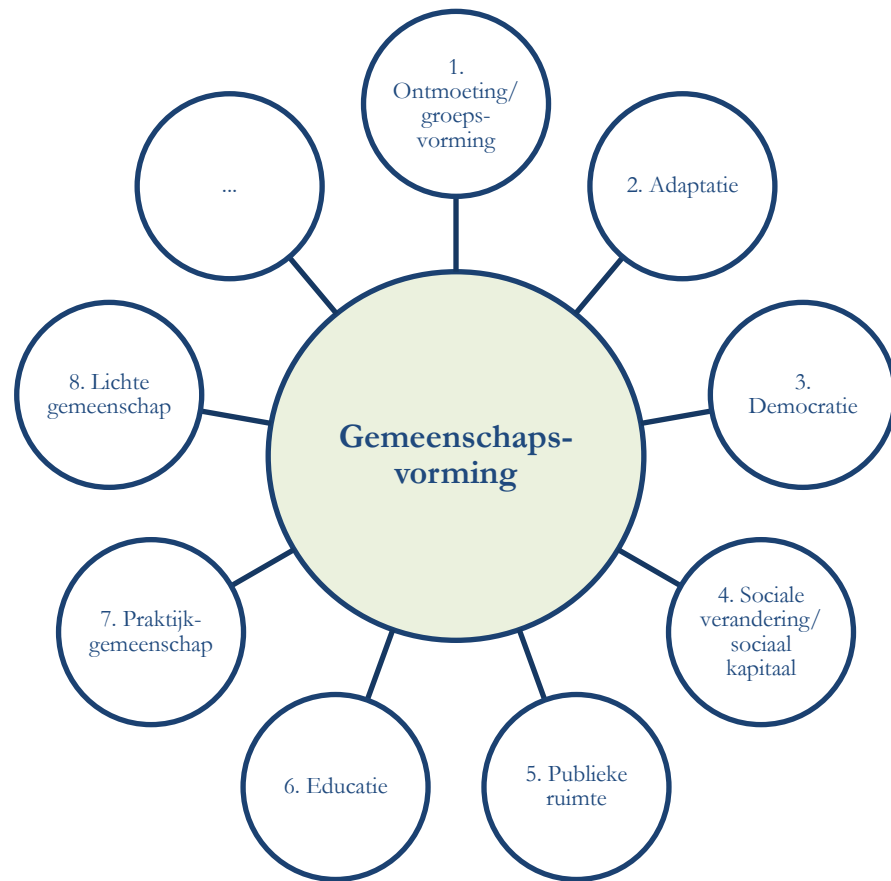
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Benadering van sociale nood
<i>Kern issue</i>	Wat is maatschappelijke innovatie?
<i>Kort samengevat</i>	Maatschappelijke innovatie (ook wel: sociaal-culturele innovatie) is een vorm sociaal innoveren. Het betreft die processen die de maatschappelijke spelregels veranderen ten voordele van een meer democratische, duurzame, inclusieve samenleving.
<i>Visie/benadering</i>	Deze benadering van sociale innovatie is een opvatting geschoeid op de leest van het sociaal-cultureel werk. Het gaat namelijk om alle sociaal innovatief werk dat uitdrukkelijk maatschappelijk relevant is. 'Maatschappelijk relevant' mag daarbij specifiek en normatief ingevuld worden: voor een meer democratische, duurzame, inclusieve samenleving. Om van 'maatschappelijke innovatie' te kunnen spreken moet het gaan om omvattende praktijken, niet om kleine one-shots. Maatschappelijke innovatie veronderstelt dat (in historisch perspectief) grondstromen zijn veranderd en (in maatschappelijk perspectief) spelregels zijn herschreven. Die maatschappelijke spelregels staan synoniem voor: maatschappelijke structuren, systemen, waardenopvattingen en machtsbalansen.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Maatschappelijke innovatie lijkt vanzelfsprekend voor het sociaal-cultureel werk. Tegelijk legt deze visie de lat wel hoog. Niet elke sociaal-culturele praktijk zal historisch relevant blijken of zal maatschappelijke systemen of structuren kunnen veranderen. Misschien kunnen er dat maar heel weinig. Daarom is maatschappelijk innoveren eerder een zoektocht en een ambitie dan een takenpakket voor het sociaal-cultureel werk. Om die benadering te kunnen waarmaken is innovatie nodig, niet alleen op het niveau van de samenleving (dat is het resultaat) maar ook op niveau van de sociaal-culturele organisatie (bv. missie, organisatievorm) en de sociaal-culturele praktijk (bv. methodiek). Binnen de zgn. laboratoriumrol, zoals omschreven in het decreet voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk (2017), zien sociaal-culturele organisaties hun innovaties op dat vlak ook door de overheid erkend.
<i>Bronnen</i>	• Cockx, F. & Jans, M. (2010). <i>Innovatie tussen traditie en toekomst. Een theoretisch onderzoek naar de betekenis van innovatie voor sociaal-culturele praktijken</i>. Brussel: Socius. • Van den Eeckhaut, G. (2014). <i>Verstaan. Maatschappelijk innoveren vanuit sociaal-cultureel perspectief</i>. Brussel: Socius. • http://www.socius.be/maatschappelijk-innoveren-een-verhaal-van-lange-adem/
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Sociaal-cultureel werk

5. Sociaal ondernemerschap	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Ondernemend burgerschap
<i>Kern issue</i>	Wat is sociaal ondernemerschap?
<i>Kort samengevat</i>	Een individu of organisatie creëert sociale meerwaarde via structuren, technieken en methoden die eigen zijn aan het bedrijfsleven.
<i>Visie/benadering</i>	Sociaal ondernemerschap (<i>social entrepreneurship</i>) betekent dat iemand voor zichzelf of voor zijn organisatie een sociale, culturele of ecologische doelstelling of missie formuleert en deze nastreeft aan de hand van technieken en methoden die eigen zijn aan het runnen van een profit bedrijf. Veelal ontstaat sociaal ondernemerschap dan ook vanuit een analyse van de (profit en non-profit) markt en de vaststelling dat die markt nog tekortkomingen kent of mogelijkheden biedt. Sociaal ondernemerschap biedt een specifieke focus op sociale innovatie. Waar sociale innovatie een breed, holistisch concept is, is de ideevorming omtrent sociaal ondernemerschap vooral gefocust op individuen en (kleine) start-ups. Voor grote profitbedrijven die (deels) sociaal innoveren zal het concept minder gebruikt worden.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	‘Sociaal ondernemerschap’ is een noemer die actueel is en – nog steeds - hip klinkt. In werkelijkheid beroept deze benadering zich ook op oude ideeën, ook ideeën die in het sociaal-cultureel werk werden ontwikkeld. Anders dan sociaal-culturele organisaties die gekenmerkt worden door een mate van formaliteit en institutionalisering (bv. door de overheidsregulering en -financiering), willen sociaal ondernemers zich echter vooral als zelfredzaam, flexibel en voortdurend vernieuwend in de markt zetten. Ze rekenen zich dus niet tot een bepaald domein of bepaalde sector, maar focussen zich enkel op wat ze willen verwezenlijken. Uiteindelijk zullen de gemiddelde sociaal-cultureel werker en gemiddelde sociaal ondernemer vast veel gemeen hebben (normen, ideeëngoed, agogische kwaliteiten). Tegelijk hebben ze vast ook van elkaar te leren.
<i>Bronnen</i>	• Kanter, R.M. (1999). From Spare Change to Real Change. <i>Harvard Business Review</i>, 77(3), 122–132. • Sterk, E. & Specht, M. (2014). Wie wil er nu niet sociaal en ondernemend zijn? Hoe “hip” sociaal ondernemerschap het sociaal werk uitdaagt tot vernieuwing. <i>Journal of Social Intervention: Theory and Practice</i>, 23(4), 89–93. • Sterk, E., Specht, M., Walraven, G., & Zweerts de Jong, S. (2013). <i>Sociaal ondernemerschap in de participatiesamenleving: van de brave naar de eigenwijze burger</i>. Antwerpen/Apeldoorn: Garant. • Verloop, W., Hillen, M., Peeters, K. (2018). <i>Zaken die je raken. Hoe sociaal ondernemers maatschappelijke verandering creëren</i>. Amsterdam: Business Contact.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Sociale economie

6. Benadering van sociale (meer)waarde (social value)	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Waardetheorie, impactevaluatie
<i>Kern issue</i>	Wat is de waarde van sociale innovatie?
<i>Kort samengevat</i>	Sociale werk creëert een vorm van maatschappelijke (meer)waarde.
<i>Visie/benadering</i>	Het concept van 'social value' drukt het resultaat van sociale interventies - en dus ook sociale innovatie – uit de economische termen waarde, meerwaarde en rendement. Deze praktijktheorie focust dus op het weten en meten van de bijdrage die een bepaald werk heeft op en in de samenleving.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Het spreekt bijna voor zich dat het meten en weten van de sociale waarde van sociaal-cultureel werk verre van een makkelijke opdracht is. De 'inputs' en zeker de 'outcomes' van een sociaal-cultureel proces zijn zelden goed zicht- en meetbaar, laat staan dat ze zich laten beschrijven en vergelijken. Daardoor lijkt een dergelijke evidence-based aanpak niet zonder risico's. Toch is deze praktijktheoretische focus niet bij voorbaat tot mislukken gedoemd. Organisaties kunnen er zeker baat bij hebben bepaalde uitkomsten stelsmatig te monitoren en te evalueren om na te gaan welke sociale waarde ze precies creëren en of die waarde-creatie nog beter kan. Een belangrijk aspect daarin is dat ze expliciteren welke sociale waarde ze om te beginnen nastreven en hoe ze die denken te behalen (zgn. theory of change). Voorals in het jeugdwerk kent de social value benadering een aantal mooie voorbeelden.
<i>Bronnen</i>	• Dunne, A., Ulicna, D., Murphy, I., Golubeva, M. (2014). <i>Working with young people: the value of youth work in the European Union</i>. Brussels: European Commission. • Hogenstijn, M. (2016). <i>Sociaal ondernemerschap: een inleiding voor onderzoek en onderwijs</i>. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam. • Holtom, D., Watkins, J., & Siladi, S. (2016). <i>Study on the social value of youth organisations</i>. Brussels: European Youth Forum.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Sociaal ondernemerschap

3.6 Gemeenschapsvorming

De strategie van gemeenschapsvorming: wat betekent het vormen van een gemeenschap?

1. Benadering vanuit ontmoeting/groepsvorming	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Benadering vanuit sociale cohesie, gemeenschapsopbouw, netwerkbenadering
<i>Kern issue</i>	Wat is gemeenschapsvorming?
<i>Kort samengevat</i>	Gemeenschapsvorming betekent in de eerste plaats de vorming van een nieuwe groep, netwerk of gemeenschap. De ontmoeting van mensen die elkaar voorheen nog niet kenden staat dus centraal.
<i>Visie/benadering</i>	Deze benadering schuift het vormen van een groep of gemeenschap als een primaire functie van gemeenschapsvorming naar voor. Dit gebeurt zonder specifieke bedoeling of agenda, de ontmoeting en het sociale of publieke staan centraal. De groep of gemeenschap zelf wordt dus niet per se als goed of na te streven ervaren. Enkel het “wij”-gevoel primeert.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Het sociaal-cultureel werk heeft, als vorm van sociaal werk, altijd uitdrukkelijk oog gehad voor het sociale (misschien zelfs meer dan voor het culturele). Dat maakt dat ontmoeting deel uitmaakt van de kern van het sociaal-cultureel handelen. Voor het begin van deze eeuw kwam de term ‘ontmoeting’ nog vaak voor in visie- en onderzoeksdocumenten over sociaal-cultureel werk. De decreten spraken over de ‘ontmoetingsfunctie’ van sociaal-cultureel werk. Vandaag is dat niet meer het geval, vooral omdat de term ‘gemeenschapsvorming’ breder verspreid is geraakt. Binnen het sociaal-cultureel werk wordt het begrip ontmoeting van oudsher gekoppeld aan concepten zoals ontspanning, animatie, onthaal en vermaak. Het krijgt zo iets frivools en vrijblijvend waar gemakkelijk op neergekeken kan worden. Toch moeten we ook beseffen dat ontmoeting – naast andere – een belangrijke functie blijft van sociaal-cultureel werk, niet enkel vanuit het perspectief van organisaties of overheidsbeleid, maar vooral ook in de beleving van de deelnemers zelf.
<i>Bronnen</i>	• Cockx, F. & Bastiaensen, H. (2010). <i>De betekenis van sociaal-culturele praktijken. Resultaten van een belevingsonderzoek</i>. Brussel: Socius. • Corijn, E. & Lemmens, S. (2007). <i>Het sociale van cultuur. Lokaal cultuurbeleid en gemeenschapsvorming. Een werkeboek</i>. Brussel: CultuurLokaal/Kunst en democratie/VCOB. • Faché, W. (2014). Innovatie van sociaal-cultureel volwassenenwerk door integratie van de vrijetijds- en sociale ontmoetingsfunctie. <i>Praktijkgids management lokale besturen</i>, 69. • Jans, M. (2014). <i>Solidariteit in superdiversiteit. DieGem working paper</i>. www.solidariteitdiversiteit.be. • Vermeersch, L., & Vandenbroucke, A. (2010). <i>Het deelnemers- en participatieprofiel van participanten aan sociaal-cultureel volwassenenwerk</i>. Brussel: SoCiuS.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Vrije tijd, lokaal cultuurbeleid, sociale cohesie

2. Adaptieve benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Pedagogische benadering van gemeenschapsvorming, sociaal-pedagogische benadering van gemeenschapsvorming, communitarisme, disciplinerende benadering
<i>Kern issue</i>	Waarom is de gemeenschapsvorming belangrijk?
<i>Kort samengevat</i>	Gemeenschappen formuleren antwoorden op maatschappelijke problemen. Daarom is het belangrijk dat losse individuen zich in gemeenschappen integreren. De groepslogica primeert.
<i>Visie/benadering</i>	Deze kijk op gemeenschapsvorming stelt de gemeenschap als begin- en eindpunt. Er liggen geen ambities daarbuiten. Het belang van het collectieve wordt boven het belang van het individuele geplaatst, niet zomaar maar wel om een welbepaalde reden: gemeenschappen zijn in staat zichzelf te bevragen, problemen te detecteren en deze ook als gemeenschap weg te werken. Een gemeenschap kan daarmee dus iets wat een individu niet kan. Daarom is het ook belangrijk dat individuen zich inpassen of integreren in gemeenschappen en er zo deel van worden (adapteren). Hierin zit een disciplinerend aspect: je bent pas deel van de gemeenschap als je je voegt naar de regels van de gemeenschap. Ook afhankelijkheid is een aspect dat daaraan verbonden kan worden. Tegelijk kan je als individu zo de gemeenschap ook - van binnenuit - mee (her)vormen.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze (typische sociaal-pedagogische) opvatting van gemeenschapsvorming drijft op een theoretisch sterk en ook praktisch aantrekkelijke idee: het individu is een voorwaarde voor een gemeenschap, maar een gemeenschap is ook een voorwaarde voor het individu. Het individuele en het collectieve zijn wederzijds aan elkaar verbonden en doen hun voordeel met elkaar. Het is een gedachte die troostend/motiverend kan zijn voor sociaal-cultureel werkers die stoten op fenomenen als individualisering en atomisering. Tegelijk klinkt deze benadering ook wat utopisch daar ze nogal uitgaat van het “goede” van een gemeenschap en vooral lijkt te appelleren aan gevoelens van solidariteit en verwantschap en daardoor individuele drijfveren (goed en minder goed, zoals eigenbelang) lijkt te vergeten. Voor Paul Natorp, een van de grondleggers van de sociale pedagogie, werkte deze kijk op gemeenschapsvorming verder uit.
<i>Bronnen</i>	• Debruyne, P., Van Bouchaute, B., Schuermans, N., Oosterlynck S. (2015). <i>Solidariteit in diversiteit. Via theoretische kernconcepten en beleidsdocumenten naar een operationeel kader</i>. DieGem working paper. http://www.solidariteitdiversiteit.be/ • Eriksson, L. (2010). Community development and social pedagogy: traditions for understanding mobilization for collective self development. <i>Community Development Journal</i>, 46(4), 403-420. • Jans, M. (2014). <i>Solidariteit in superdiversiteit</i>. DieGem working paper. www.solidariteitdiversiteit.be. • Schugurensky, D. & Silver, M. (2013) Social pedagogy: Historical traditions and transnational connections. <i>Education Policy Analysis Archives</i>, 21(35), 1-16.

<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Sociaal werk, sociale pedagogie
---	---------------------------------

3. Democratische benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociaal kapitaal-benadering, sociale cohesie-benadering, civiele maatschappij, direct democracy, deep democracy
<i>Kern issue</i>	Wat wil gemeenschapsvorming nastreven?
<i>Kort samengevat</i>	Gemeenschappen zijn leerscholen voor het samenlevingspatroon van de democratie. Ze kunnen ervoor zorgen dat burgers meer democratisch gaan denken en doen.
<i>Visie/benadering</i>	Om democratie na te streven is er meer nodig dan een bestuurlijk proces. Democratie moet ook geleefd en beleefd worden. Wie deel uitmaakt van een democratie neemt die taak op zich, of zou dat moeten doen. De capaciteit hebben voor dergelijk democratisch burgerschap hangt echter nauw vast aan een georganiseerde gemeenschap en het vertonen van vrijwillig engagement in en voor die gemeenschap. Zonder een georganiseerde, warme gemeenschap is een samenleving niet meer dan een “staat” en brokkelt de democratie – en de waarden die de democratie kenmerkt zoals tolerantie, gelijkheid, dialoog, oog voor minderheden, ... - af. Deze interpretatie van gemeenschap zit dicht bij wat gewoonlijk ook de ‘civiele samenleving’ (civil society) wordt genoemd.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Gemeenschapsvorming als middel voor meer democratie. In het sociaal-cultureel werk zal dit voor velen als vanzelfsprekend klinken. Beleidsmatig wordt het sociaal-cultureel werk al lang gezien als een actor die kan bijdragen aan een (meer) democratische samenleving (zie de decreten van 2003 en 2017, voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk), zonder daar bij enige dwang uit te oefenen. De democratische werking van de organisaties zelf wordt ook vaak als erkenningsvoorwaarde genoemd. Ook in het beleid en de praktijk van de organisaties klinkt de democratische ambitie vaak door. Het lijkt deel van de missie van het sociaal-cultureel werk te zijn; een deel dat niet in vraag wordt gesteld en waarvoor dat werk alle middelen (gemeenschapsvorming maar ook andere tools) kan inzetten.
<i>Bronnen</i>	• Bouverne – De Bie, M., De Droogh, L. & Verschelden, G. (2006). Sociaal-cultureel werk: van burgerdeugd naar realisatie van burgerschap? In: Cockx, J. & De Vriendt, F. (red.). <i>Ne zanger is een groep: over gemeenschapsvorming</i>. Wisselwerk Cabier. Brussel: Socius. • Oosterlynck, S. & Van Bouchaute, B. (2013). Een gemeenschap van gedeelde waarden en normen: doodlopende weg naar solidariteit? Opbouwwerk voor leefbare wijken. <i>Praktijk en analyse</i>, 108, 35-44.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Gemeenschapsvorming, democratisch burgerschap, diversiteit

4. Benadering vanuit sociale verandering/sociaal kapitaal	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociale innovatie, maatschappelijke innovatie, sociale cohesie, sociaal kapitaal, democratische benadering van gemeenschapsvorming
<i>Kern issue</i>	Waarom is gemeenschapsvorming belangrijk?
<i>Kort samengevat</i>	Via gemeenschappen kunnen grote, sociale veranderingen geïnitieerd en uitgevoerd worden. De gemeenschap heeft dus een kritische, mobiliserende en vernieuwende kracht.
<i>Visie/benadering</i>	De gemeenschap is in deze benadering geen neutraal gegeven, maar een cluster van sociale en politieke mogelijkheden. Een gemeenschap heeft de potentie om materiële, individuele en sociale bronnen (ook wel: financieel, symbolische en sociaal kapitaal) aan te leveren die de grondstromen en maatschappelijke fouten - bv. discriminatie, armoede, ... - kunnen tegenhouden of veranderen. Op die manier kan de gemeenschap voor individuen en groepen bevrijdend werken én de samenleving voor iedereen verbeteren.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	In deze strijdvaardige praktijktheorie ligt gemeenschapsvorming erg dicht bij de functie van de 'maatschappelijke activering' of 'sociale actie': het inzetten van het collectief om bestaande fouten en wanverhoudingen in systemen en structuren in de samenleving aan te pakken. Het zijn twee functies – gemeenschapsvorming en sociale actie – die veel sociaal-culturele praktijken hebben. De decreetgever ziet het zelfs als onderdeel van de omschrijving (rollen en functies) van het sociaal-cultureel volwassenenwerk (decreet van 2017).
<i>Bronnen</i>	• Cockx, F., & De Vriendt, J. (2006). <i>Ne zanger is een groep: over gemeenschapsvorming. Wisselwerk Cahier</i>. Brussel: Socius. • Hooghe, M. (2003). <i>Sociaal kapitaal in Vlaanderen. Verenigingen en democratische politieke cultuur</i>. Amsterdam: Amsterdam University Press. • Putnam, R. (2000). <i>Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community</i>. New York: Simon & Schuster. • Zemni, S. & Debruyne, P. (2013). <i>Citizenship, community and social cohesion: A political science analysis</i>. Gent: DieGem (DieGem working paper, www.solidariteitdiversiteit.be).
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Activisme, sociale innovatie, empowerment

5. Benadering van de publieke ruimte/publieke sfeer	
Hier sluiten op aan...	
Kern issue	Wat is het alternatief voor een gemeenschap met “uitsluitende” karakteristieken?
Kort samengevat	De publieke ruimte is een alternatief voor het denken in gemeenschappen in termen van groepen van gelijkgestemden die anderen weren.
Visie/benadering	Een veelgehoorde kritiek op gemeenschapsvorming is dat traditionele gemeenschappen altijd – of ze dat nu willen of niet – net datgene benadrukken wat de leden van die gemeenschap gemeen hebben. Dit resulteert in een inwaartse kracht waarbij de gemeenschap enkel kan stand houden door mensen die dat gemeenschappelijk kenmerk niet delen te weren uit de gemeenschap. Dat onvermijdelijke aspect van insluiting/uitsluiting zorgt er als vanzelf voor dat spontane gemeenschappen vaak homogeen en vaak ook monocultureel zijn. De leden van de gemeenschap bevestigen elkaar en daarmee ook de gemeenschap. Het concept van de publieke ruimte is een alternatief: het is de plek (fysiek of symbolisch) waar mensen samen komen met gelijkgestemden en mensen die een identiteit delen maar ook met andersgezinden, mensen die niet per se zijn zoals zij. Het is de plaats van het vertrouwde maar ook van het vreemde, alle bottom-up ideeën en communicaties uit de samenleving passen hierin. Een nieuw soort gemeenschap dient zich dan aan: geen traditionele, stabiele gemeenschap, maar een plaats van confrontatie, debat, en dus ook risico.
Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag	Allicht krijgt sociaal-cultureel werk wel eens het verwijt dat het te veel voor de overtuigden predikt, te veel dezelfde mensen aanspreekt en haar bereik geen spiegel is voor de diversiteit in de samenleving. Vaak is zo een kritiek terecht, al ligt de oplossing zelden voor de hand. Mensen samen brengen rond gemeenschappelijke kenmerken, belangen of bezorgdheden (“soort zoekt soort”, zegt de volksmond) is nu eenmaal makkelijker dan het installeren van een publieke plek waar ook verschil gethematiseerd wordt. Nochtans ligt daar voor het sociaal-cultureel werk ook een uitdaging: mensen met verschillende kenmerken samenbrengen in een gemeenschap van “mensen die niets gemeenschappelijk hebben” (Lingis, 1994). Het gaat er hier dus om linken of bruggen te leggen tussen mensen en tussen bestaande groepen, ook wanneer dat niet vanzelfsprekend is. In een samenleving die erg complex geworden is en de verschillen tussen mensen – op eender welke variabele – groter dan voorheen, is die opdracht belangrijk.
Bronnen	• Biesta, G. (2006). <i>Beyond Learning. Democratic education of a human future</i>. Boulder: Paradigm. • Biesta, G. (2014). Learning in public places: Civic learning for the Twenty-First century. In: Biesta, G., De Bie, M., & Wildemeersch, D. (eds.). <i>Civic learning, democratic citizenship and the Public Sphere</i> (pp. 1-14). Dordrecht: Springer. • Castells, M. (2008). The New Public Sphere: Global Civil Society, Communication Networks, and Global Governance. <i>The Annals of the American Academy of Political and Social Science</i>, 616, 78-93.

	• Habermas, J. (1962). <i>The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society</i>. Cambridge: Polity Press. • Jans, M. (2014). <i>Solidariteit in superdiversiteit. DieGem working paper</i>. www.solidariteitdiversiteit.be. • Lingis, A. (1994). <i>The community of those who have nothing in common</i>. Bloomington: Indiana University Press. • Mouffe, C. (2005). <i>On the political</i>. London: Routledge. • Putnam, R. (2000). <i>Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community</i>. New York: Simon & Schuster. • Wildemeersch, D. (2009). Kwesties van burgerschap. Naar buiten treden en het verschil open houden. In M. Bultynck (red.). <i>360° participatie</i>. Brussel: Demos
Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...	Middenveld, civiele samenleving

6. Benadering vanuit educatie (community education)	
Hier sluiten op aan...	
Kern issue	Kan het vormen van een gemeenschap worden geleerd?
Kort samengevat	Gemeenschapseducatie (<i>community education</i>) is een praktijktheoretische strategie om te komen tot (een) meer/betere/andere gemeenschap(pen).
Visie/benadering	Mensen vinden niet altijd spontaan hun weg naar en in een gemeenschap. Deel worden van een nieuwe groep kan onwennig voelen. Deel zijn van een hele samenleving net zozeer. Educatie kan mensen hierin helpen, hen wegwijzen maken in hun burgerlijke, politiek, sociale, ethische, ... rechten, plichten en kansen. Dit is niet alleen een kwestie van enkel kennis opdoen over de samenleving en haar instituten, maar net zozeer het verwerven van vaardigheden zoals kritisch oordeelsvermogen, zelfreflectie, enz. Bovendien is er ook niet echt een leerdoel dat kan worden gehaald, maar gaat het bij 'gemeenschapseducatie' om een educatieve praktijk die nooit als "af" kan worden beschouwd (al is dat bij andere educatieve praktijken mogelijk net zozeer het geval).
Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag	Wanneer een samenleving complexer wordt, worden de vragen die aan die samenleving gesteld worden en de verwachtingen ten aanzien van de leden van die samenleving dat ook. Als antwoord daarop heeft onze samenleving een aantal formele educatieve programma's, zoals bijvoorbeeld de lessen maatschappelijke oriëntatie voor nieuwkomers. Het niet-formele educatieve aanbod is daarbij net zo belangrijk en dat is het punt waar het sociaal-cultureel werk een rol kan spelen. Sommige organisaties doen dat expliciet (we denken aan De Wakkere Burger, Europahuis Ryckevelde, ...), andere eerder sporadisch of terloops.
Bronnen	• Cockx, F. (2011). <i>De functie(s) van sociaal-cultureel werk. Resultaten van een visieontwikkeling met, door en voor het sociaal-cultureel volwassenenwerk in Vlaanderen</i>. Brussel: Socius. • Depraetere, A. & Vandenabeele, J. (2013). <i>Education and the concern for community</i>. Leuven: DieGem (DieGem working paper, www.solidariteitdiversiteit.be). • Reyskens, P., & Vandenabeele, J. (2014). Educational Research on Community Building Practices: From Evaluation to Witnessing. In: Biesta, G., De Bie, M., & Wildemeersch, D. (eds.). <i>Civic learning, democratic citizenship and the Public Sphere</i> (pp. 123-136). Dordrecht: Springer. • UNESCO (2015). <i>Rethinking Education. Towards a global common good?</i> Paris: UNESCO
Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...	

7. Benadering van de praktijkgemeenschap (community of practice)

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Gesitueerd leren, sociaal leren, sociale theorie van leren, legitimate peripheral participation (LLP)
<i>Kern issue</i>	Hoe en waarom vormen mensen met eenzelfde job of professie een gemeenschap?
<i>Kort samengevat</i>	Om een bepaalde praktijk te leren is het gemakkelijk een gemeenschap te vormen met mensen die eenzelfde job of professie hebben.
<i>Visie/benadering</i>	<i>Community of practice</i> (CoP of <i>social place</i> of praktijkgemeenschap of sociale werkplaats) is een concept dat de voorbije jaren sterk aan aandacht heeft gewonnen. In essentie verwijst het naar een groep of netwerk van mensen die eenzelfde praktijk delen en daaromtrent van elkaar leren. Dat leren komt voort uit de gedeelde interesse en het engagement van de leden van de groep. Een praktijkgemeenschap is in vele gevallen een gemeenschap van mensen die niet alleen een praktijk delen maar ook eenzelfde beroep of professie, daarom wordt ook gesproken van professionele leergemeenschappen. Anders dan een opgelegde intervisie of klassieke teammeeting van mensen met eenzelfde functie werkt de methodische theorie van de praktijkgemeenschap vooral bottom-up: het houdt op wanneer de leden geen reden meer hebben de gemeenschap in stand te houden.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Praktijkwerkers hebben vaak veel ervaringskennis en wijsheid. De tijd en structuur om die kennis door te geven ontbreekt echter vaak. Een praktijkgemeenschap als een soort van los-vast netwerk tussen mensen die eenzelfde functie delen, kan daaraan tegemoet komen. Waar studiedagen en symposia formele manieren zijn om expliciete kennis te delen, kan zo een praktijkgemeenschap tot een spontane, ongedwongen en wederzijdse manier van leren leiden, een manier om impliciete kennis te delen en beroepsidentiteit te ontwikkelen: informatie uitwisselen, betekenis geven aan situaties, anekdotes vertellen, nieuwe inzichten en ideeën delen, het elkaar gezelschap houden, enz. Een mogelijk nadeel ervan is wel dat door de bottom-up filosofie een praktijkgemeenschap snel stuurloos wordt (een “praatbarak”) of stilvalt omwille van de hectiek van de praktijkagenda van de leden van de gemeenschap. Ook mag het niet zo zijn dat de praktijkgemeenschap een doel op zich wordt terwijl het vooral bedoeld is als instrument. Het organiseren van praktijkgemeenschappen kan op initiatief van de praktijkwerkers zelf, maar kan ook georganiseerd worden door een koepelorganisatie (zoals een steunpunt). Ook de overheid kan daartoe aanzetten, zoals gebeurt binnen het beleidskader voor cultureel erfgoed (zgn. erfgoedgemeenschap).
<i>Bronnen</i>	• Coenders, M. (2012). Community of Practice. In Ruijters, M., & Simons, R. (Red.). <i>Canon van het Leren. 50 concepten en hun grondleggers</i> (pp. 125-136). Deventer: Kluwer. • Jacobs, M. (2008). Spierts, M. (2014). Erfgoedpraktijkgemeenschap. <i>Faro. Tijdschrift over cultureel erfgoed</i>, 1, 12-17. • Lave, J. & Wenger, E. (1991). <i>Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation</i>. Cambridge: Cambridge University Press.

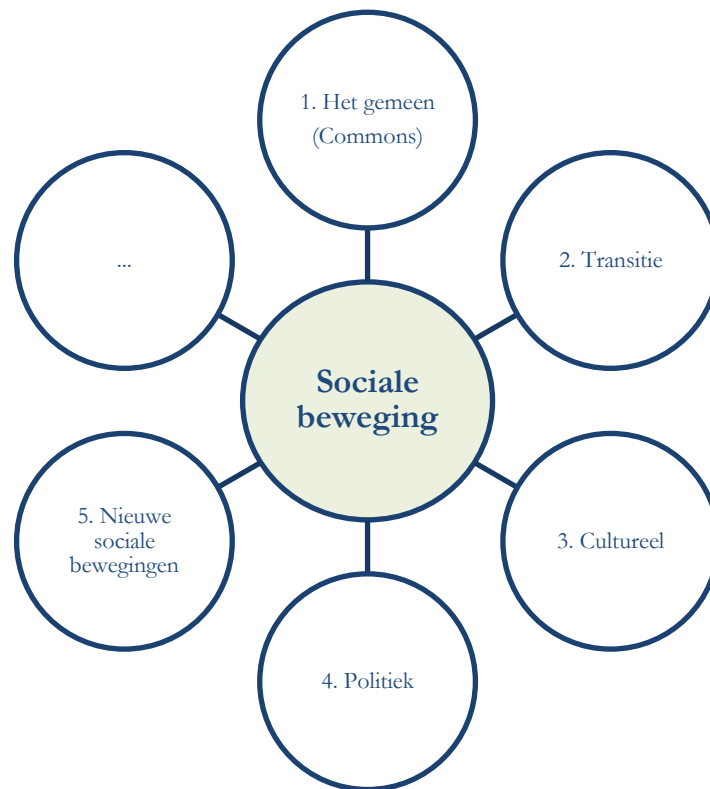
	• Hakkarainen, K., Paavola, S., & Lipponen, L. (2004). From communities of practice to innovative knowledge communities. <i>LLinE</i>, 9(2), 74-83. • Spierts, M. (2014). <i>De stille krachten van de verzorgingsstaat. Geschiedenis en toekomst van sociaal-culturele professionals</i>. Amsterdam: van Genneep. • Wenger, E. (1998). <i>Communities of practice: Learning, meaning and identity</i>. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Kennismanagement, informatiemanagement, antropologie, leertheorie

8. Benadering van de lichte gemeenschap

<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	In welke richting evolueren gemeenschappen in de samenleving?
<i>Kort samengevat</i>	Steeds meer gemeenschappen in de samenleving zijn vluchtige gemeenschappen waar je als individu snel uit los kan komen.
<i>Visie/benadering</i>	De notie 'lichte gemeenschap' werd geïntroduceerd door de Nederlanders Hurenkamp en Duyvendak. De term verwijst naar die groepen of gemeenschappen waar je als individu gemakkelijk uit los kunt komen. Veel middenveldorganisaties voldoen aan die beschrijving (bv. buurtbijeenkomsten, vrijwilligersorganisaties, fanfares, heemkundige kringen, enz.). Belangrijk is vooral dat het adjectief 'licht' benadrukt dat het om informele en niet per se duurzame verenigingen gaat. Ook vormen lichte gemeenschappen zich gewoonlijk buiten de bestaande maatschappelijke structuren (bv. buiten de zuilen). In dergelijke gemeenschappen scoort sociale zorgzaamheid doorgaans ook hoger dan een politieke agenda.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Een lichte gemeenschap is meer dan een theoretische term, het is eerder een begrip voor een toenemend verschijnsel, zowel in Nederland als in Vlaanderen. Waar de groei van het klassieke verenigingsleven (gekenmerkt door duurzaam lidmaatschap) – in termen van Duyvendak 'zware gemeenschappen' – plafonneert, neemt de vrijheid van tijdelijke verbanden mogelijk toe. Een dergelijk tendens wordt gestuurd door o.a. toegenomen vraag naar flexibiliteit (ook bv. bij vrijwilligers). De dichotomie van lichte/zware gemeenschappen is dan mogelijk wel versimpelend, ze kan praktijkwerkers wel doen nadenken over welke type van gemeenschapsvorming haalbaar en wenselijk is.
<i>Bronnen</i>	• Duyvendak, J. & Hurenkamp, M. (2004). <i>Kiezen voor de kudde. Lichte gemeenschappen en de nieuwe meerderheid</i>. Amsterdam: Van Genneep. • Duyvendak, J. & Hurenkamp, M. (2005). Vrijheid in gemeenschap. <i>De Helling</i>, 1, 4-8. • Wuthnow, R. (1998). <i>Loose connections. Joining together in America's fragmented communities</i>. Harvard: Harvard University Press.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Middenveld

3.7 Sociale beweging

De strategie van de sociale beweging of verandering: wat betekent sociale beweging?

1. Benadering van het gemeenschappelijke (commons)	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Peer-to-peer
<i>Kern issue</i>	Wat delen burgers en wat kunnen ze daarmee bereiken?
<i>Kort samengevat</i>	Burgers kunnen, op eigen initiatief, collectief gaan handelen, gebruik makend van de goederen en diensten die zij gemeenschappelijk hebben.
<i>Visie/benadering</i>	Een relatief nieuwe naam voor een oude benadering, dat zijn de commons (in het enkelvoud: common). Een common is een vrij duurzame en op sociale verandering gerichte structuur van gedeelde goederen, diensten of praktijken. Met gedeelde goederen, diensten of praktijken wordt datgene bedoeld dat geen eigendom is van de staat, noch van (privé)personen op de markt. Een recent en voor de hand liggend voorbeeld van commons zijn softwaretoepassingen die een open design hebben en waar iedereen die dat wenst gebruik van kan maken of toevoegingen aan kan doen. Maar de benadering van de commons reikt verder dan digitale toepassingen, zo zijn bijvoorbeeld volkstuinjes, fablabs, repaircafés, en LETS ook vormen van commons. Naast het gedeelde aspect is het ook eigen aan commons dat er onder de gebruikers (meestal een afgebakende groep van bv. leden) ook afspraken worden gemaakt.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Er is weinig aan de definitie van de commons dat niet opgaat voor het sociaal-cultureel werk als geheel: de positie (min of meer) los en onafhankelijk van overheid en markt, het particuliere initiatief van ondernemende burgers, de ambitie tot sociale verandering en maatschappelijke transitie, de lokale inbedding (alhoewel ook steeds meer digitaal en op globale schaal), enz. De commons behoren dus in zekere zin tot het natuurlijke DNA van veel sociaal-cultureel handelen. Wat is dan precies de meerwaarde van sociaal-culturele organisaties voor de commons – en vice versa? Wellicht kunnen gevestigde sociaal-culturele organisaties nieuwe commons verduurzamen en ervoor zorgen dat de toegang ertoe sociaal gelijk blijft. De commons-benadering zelf benadrukt ook hoeveel “gemeen goed” er is om sociaal-cultureel mee te handelen.
<i>Bronnen</i>	• Bauwens, M. & Lievens, J. (2013). <i>De wereld redden. Met peer-to-peer naar een post-kapitalistische samenleving</i>. Antwerpen: Houtekiet, i.s.m. Oikos. • De Rynck, F., De Pauw, E. & Pauly, R. (2017). De commons: zelfregulerend of afhankelijk? Een analyse van arrangementen. <i>Oikos</i>, 81(1), 20-34. • Helfrich, S., Kuhlen, R., Sachs, W., & Slefken, C. (2012). <i>Gemeengoed – Delen brengt welvaart</i>. Brussel: Oikos vzw. • Lessig, L. (2004). <i>Free culture: How big media uses technology and the law to lock down culture and control creativity</i>. New York: Penguin Press. • Ostrom, E. (1990). <i>Governing the commons: The evolution of institutions for collective action</i>. Cambridge: Cambridge University Press. • Van den Berg, M. (2013). <i>Stedelingen veranderen de stad</i>. Amstelveen: TrancityValiz.

<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Sociale economie, deeleconomie, democratie, burgerparticipatie
---	--

2. Transitiebenadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Systeendenken, transitie management, sociaal-ecologische benadering
<i>Kern issue</i>	Hoe kan de toekomst gemaakt worden?
<i>Kort samengevat</i>	De transitiebenadering (van sociale beweging) gaat ervan uit dat door nu actie te ondernemen een toekomst kan gecreëerd worden die beter is voor iedereen.
<i>Visie/benadering</i>	De transitiebenadering van sociale beweging is een benadering die nagaat hoe veranderingen in maatschappelijke systemen zich voltrekken om daaruit te leren hoe de maatschappij op een duurzame manier vorm te geven. Het is dus een perspectief dat uitgaat van de maakbaarheid van de toekomst. De toekomst is geen gegevenheid maar wordt nu “gemaakt” door veranderingen die zowel intern gericht zijn (bv. andere groepsdynamica, nieuwe vormen van gemeenschap) als extern gericht zijn (bv. publieke acties). Het kenmerkende van deze praktijktheoretische benadering is dat ze uitgaat van een vrij <i>positieve</i> kijk op omgeving en toekomst. Er worden in deze opvatting dan ook geen klemtonen gelegd op de politieke of machtsorzaken van wat maatschappelijk fout loopt. Verder steunt de transitiebenadering sterk op zelforganisatie en zelfsturing en maakt ze gebruik van netwerken.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Het denken over maatschappelijke veranderingen in termen van transities is erg hip. In vele gevallen lijkt de notie ‘transitie’ niet veel meer dan een modern woord voor (systeem)verandering of paradigmaverschuiving. Dat neemt niet weg dat het sociaal-cultureel werk, dat aan de oorsprong ligt van veel systemische veranderingen, ook een belangrijke rol kan spelen bij transities en haar voordeel kan doen met deze transitiebenadering. Denken we bijvoorbeeld aan het zgn. duurzaamheidsvraagstuk waarin de transitietheorie vandaag vaak wordt gehanteerd.
<i>Bronnen</i>	• Hopkins, R. (2011). <i>The Transition companion: Making your community more resilient in uncertain times</i>. Totnes, United Kingdom: Green Books. • Power, C. (2012). Engaging with complexity: The Transition network. <i>Third Sector Review</i>, 18, 99-120. • Rotmans, J. (2003). <i>Transitiemanagement: sleutel voor een duurzame samenleving</i>. Assen: Van Gorcum. • Kenis, A. (2010). De transitie naar een duurzame samenleving: van management naar politiek. In: Peeters J. (Eds.). <i>Een veerkrachtige samenleving - Sociaal werk en duurzame ontwikkeling</i> (pp. 103-116). Antwerpen: EPO.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Duurzame ontwikkeling

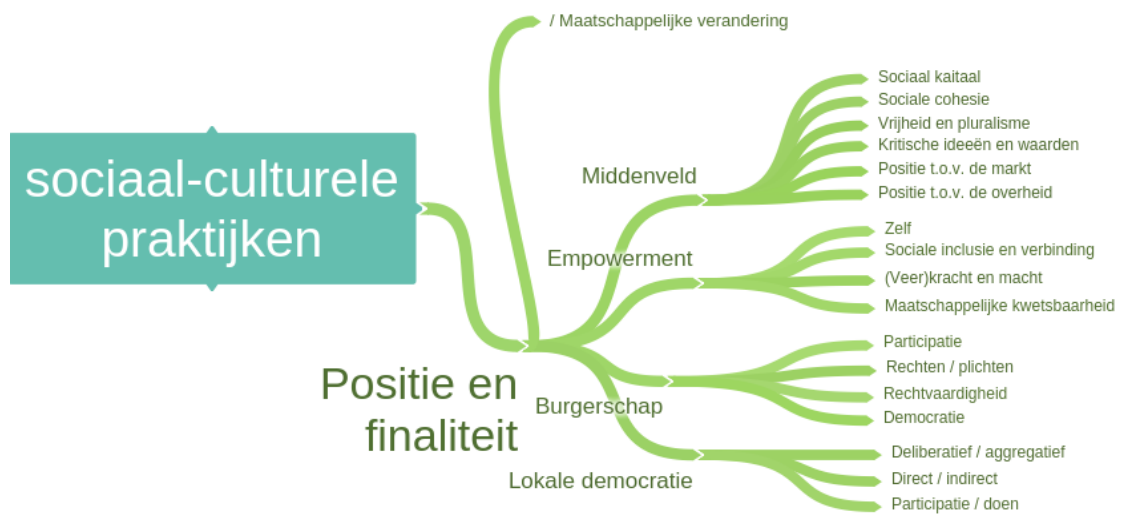
3. Culturele benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Framing, sociaal constructivisme
<i>Kern issue</i>	Is een sociale beweging ook een culturele beweging?
<i>Kort samengevat</i>	Elke sociale beweging bevat naast een aantal maatschappelijk ambities ook een aantal culturele elementen. Dat wil zeggen dat het beeld dat de beweging geeft van de werkelijkheid gekleurd is door culturele gewoontes, opvattingen, waarden, enz.
<i>Visie/benadering</i>	Niets is zomaar wat het is, geen enkel strijdpunt is neutraal of objectief. Elke vorm van sociale beweging gaat gepaard met een verhaal of argumentatie dat cultureel gekleurd is. Wanneer die kleur politiek geladen is, dan spreekt men wel eens van framing, wat een negatieve bijklank heeft. Maar die culturele aspecten van het bewegingswerk hoeven niet per se negatief te zijn. Het is net door een strijdpunt een culturele of zelfs emotionele lading te geven dat het meer in de kijker kan komen.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze culturele benadering is niet alleen een (vrij recente) theoretische benadering om sociale bewegingen beter te begrijpen. Ze biedt ook praktijkinzichten aan sociaal-cultureel werkers om hun bewegingswerk te versterken. Zo is het belangrijk te beseffen dat mensen mobiliseren niet enkel kan op basis van wetenschappelijke argumenten en rationele overwegingen. De mens is ook een cultureel en emotioneel wezen en veel beslissingen gebeuren op basis daarvan. Het is dan ook vaak een zaak mensen aan te spreken op hun culturele identiteit (de waarden en normen waar ze voor staan en gaan) en emoties, zeker rond maatschappelijk gevoelige thema's zoals bv. abortus of detentie.
<i>Bronnen</i>	• Goodwin, J., & Jasper, J.M. (2004). <i>Rethinking Social Movements</i>. Lanham, Md.: Rowman and Littlefield. • Hart, S. (1996). <i>The Cultural Dimension of Social Movements: A Theoretical Reassessment and Literature Review</i>. <i>Sociology of Religion</i> 57, 87-100. • Melucci, A. (1980). The New Social Movements: A Theoretical Approach. <i>Social Science Information</i>, 19, 199-226.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Middenveld, sociale bewegingen

4. Benadering van het politieke	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Politieke opportuniteiten theorie
<i>Kern issue</i>	Wanneer ontstaat sociale beweging?
<i>Kort samengevat</i>	Sociale beweging is een politieke reactie.
<i>Visie/benadering</i>	Een sociale beweging ontstaat wanneer de politieke context daar rijp voor is. Dat wil zeggen: als de politieke randvoorwaarden zodanig zijn dat mensen niet langer van aan de zijlijn kunnen toekijken, maar zich verplicht voelen te ageren.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Het uitdagen van bestaande politieke structuren... het was lange tijd een duidelijk voornemen van veel sociaal-culturele praktijken. Het echte en directe politiserende werk nam in de jaren 1990 en begin 2000 echter af. Grote sociaal-culturele organisaties bleven niettemin hun stem laten horen in het publieke en politieke debat. Vandaag lijkt de politieke stem van het gehele middenveld weer aan kracht te winnen. Niet meer op dezelfde verzuilde of partijpolitieke manier als ooit voorheen, maar door allerlei thematische initiatieven gericht op de politiek (bv. De Klimaatzaak dat individuele burgers verenigt met als bedoeling een rechtszaak aan te spannen tegen de vier Belgische overheden omdat deze te weinig ondernemen om de uitstoot van broeikasgassen tegen te gaan). Sociale actie kan dankzij het internet en sociale media ook sneller dan ooit voorheen en weet dus direct in te spelen op de politieke actualiteit.
<i>Bronnen</i>	• Jobert, B. & Kohler-Koch, B. (2008). <i>Changing Images of Civil Society: From Protest to Government</i>. London: Routledge. • Meyer, D.S. (2004). Protest and Political Opportunities. <i>Annual Review of Sociology</i>, 30, 125-145. • www.klimaatzaak.eu
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Democratie, politiek

5. Benadering van nieuwe sociale bewegingen

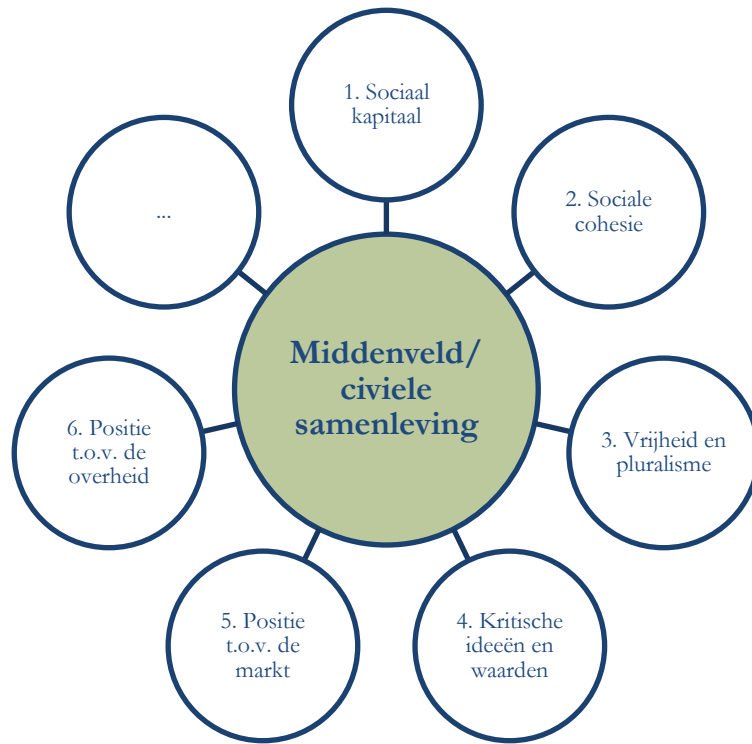
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Structural strain theory, politieke opportuniteiten theorie
<i>Kern issue</i>	Waarom bestaan er zoveel uiteenlopende sociale bewegingen?
<i>Kort samengevat</i>	Nieuwe sociale bewegingen is de naam (en het perspectief) van een veelheid van vooral thematische sociale bewegingen (bv. derde wereld-beweging, armoedebeweging, vredesbeweging, milieubeweging).
<i>Visie/benadering</i>	Sinds de jaren 1960 en 1970 is er een grote toename van sociale bewegingen. Vooral aangedreven door de expansie van het massamedia alsook door nogal angstige ideeën over de kwalijke gevolgen van het vooruitgangdenken (bv. op het vlak van natuur en milieu), ontstonden nieuwe types van bewegingen, zoals de milieubeweging en de vredesbeweging. Elke beweging had zijn eigen ‘momentum’ en aanhang en wist kennis en bewustzijn uit te dragen. Net omdat deze bewegingen zo anders waren dan de bewegingen van vóór de jaren 1960 (vnl. arbeidersbewegingen) werden ze ‘nieuwe sociale bewegingen’ genoemd. De nieuwe sociale bewegingen zijn vandaag niet langer nieuw maar velen bestaan nog steeds. De praktijktheoretische klemtonen die ze leggen op de kwaliteit van het dagelijkse leven (in plaats van op zuiver politieke kwesties) blijft vandaag nog altijd herkenbaar in nieuw(er) bewegingswerk.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	De LGBT-beweging, de Occupy-beweging, de dierenrechtenbeweging, de consumentenbeweging, ... de lijst van nieuwe sociale bewegingen bleef de afgelopen decennia aangroeien. Het toont aan dat de benadering van de nieuwe sociale bewegingen nog niet op z'n eind loopt. De nieuwe sociale bewegingen geven ook een mooie reflectie van het steeds veranderende gezicht van het middenveld in Vlaanderen. Het geïnstitutionaliseerd sociaal-cultureel werk speelt hierop in met de erkenning van nieuwe organisaties die werken rond nieuwe thema's.
<i>Bronnen</i>	• Cox, L. (2017). <i>The multiple traditions of social movement research: theorizing intellectual diversity</i>. http://eprints.maynoothuniversity.ie/8101/1/LC_FMSH-WP-2017-128.pdf • De Aguirre, PH. (1989). <i>Agogisch handelen in nieuwe sociale bewegingen</i>. Leuven: KULeuven. • https://www.canonsociaalwerk.eu/
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Middenveld, vormingswerk

4 | Positie en finaliteit

4.1 Middenveld/civil society

De positie/finaliteit van sociaal-cultureel praktijken: wat is het middenveld?

1. Sociaal kapitaal benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociaal kapitaal theorie, humaan kapitaal theorie, grassroots
<i>Kern issue</i>	Op welke middelen draait het middenveld?
<i>Kort samengevat</i>	De civiele samenleving bestaat dankzij het sociaal kapitaal aanwezig in de samenleving. Bovendien genereert de civiele samenleving (nieuw) sociaal kapitaal.
<i>Visie/benadering</i>	In het maatschappelijke middenveld (ook wel: civiele samenleving of <i>civil society</i>) vinden losse individuen elkaar in spontane en vrijwillige verbanden die relatief losstaan van de overheid of de markt. Het middenveld werkt daarbij als een socialiserende kracht: het brengt mensen samen en leert hen met elkaar omgaan. Om dat te kunnen doen, wordt er gebruikt gemaakt van zgn. sociaal kapitaal. Sociaal kapitaal is de naam voor alle niet-financiële middelen die iemand kan gebruiken in sociale omgang (immateriële zaken zoals respect en vertrouwen). Door de manier waarop ze nieuwe sociale banden legt, genereert het middenveld ook voortdurend nieuw sociaal kapitaal.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	De sociaal kapitaal benadering van het middenveld is een stilaan klassieke benadering die nog steeds vaak wordt aangehaald bij argumentatie pro sociaal-cultureel werk (vooral met betrekking tot het verenigingsleven). Hoewel de stelling niet ongecontesteerd is, blijft het onderzoek dat aangeeft dat het sociaal-cultureel middenveld (en met name dat verenigingsleven) gelinkt is aan maatschappelijke socialisatie en daardoor ook tot een bepaald waardenpatroon leidt vrij overtuigend. Het type van verenigingen dat daarvoor het meest geschikt lijken zijn de verenigingen die zich baseren op spontane verbanden (vrijtijdsgroepen, hobbyverenigingen, enz.) en niet de verenigingen met een kritische of politieke agenda. Een hindernis voor deze praktijktheorie – zeker bij vertaling naar de praktijk – is dat sociaal kapitaal een vaag en dus moeilijk praktisch te gebruiken begrip is. Veel definities van middenveld en van sociaal kapitaal leunen zo dicht bij elkaar aan dat het nauwelijks anders kan dat de twee met elkaar in verband staan.
<i>Bronnen</i>	• Hooghe, M. (2003). <i>Sociaal kapitaal in Vlaanderen. Verenigingen en democratische politieke cultuur</i>. Amsterdam: Amsterdam University Press. • Hooghe, M., Stolle, D. (2003). <i>Generating Social Capital: Civil Society and Institutions in Comparative Perspective</i>. New York: Palgrave. • Putnam, R. (2000). <i>Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community</i>. New York: Simon & Schuster.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	cultuursociologie, politieke sociologie, middenveld

2. Sociale cohesie benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociaal kapitaal theorie, communitarisme
<i>Kern issue</i>	Wat maakt het middenveld?
<i>Kort samengevat</i>	Het middenveld is een vorm van sociale cohesie.
<i>Visie/benadering</i>	Het middenveld is een sociaal weefsel van en tussen mensen. Dat sociaal weefsel staat los van andere maatschappelijke domeinen zoals overheid en markt, het kan zelfs op gespannen voet met die twee staan. Het middenveld als sociaal weefsel, dat de link legt tussen het individu en de gemeenschap, is vrij kwetsbaar. Individualisering bijvoorbeeld kan het middenveld doen afkalven. Dit moet echter vermeden worden omdat de connectie tussen individu en gemeenschap op zich waardevol is. Met name sociale en humanitaire verenigingen houden die link met de gemeenschap in stand.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze benadering kan gemakkelijk in verband worden gebracht met de gemeenschapsvormende functie van sociaal-culturele praktijken. Het versterken van het sociaal weefsel is vaak de primaire ambitie van die praktijken. De centrale overheid erkent dat ook en schreef de notie van sociale cohesie ook in in het beleidskader (decreet sociaal-cultureel volwassenenwerk van 2003);
<i>Bronnen</i>	• Bellah, R, Madon, R., Sullivan, W.M., Swindler, A. and Tipton, S.M. (1985). <i>Habits of the Heart</i>. Berkeley: University of California Press. • Etzioni, A.(1988). <i>The Moral Dimension: Toward a New Economics</i>. NewYork: Free Press.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	cultuursociologie, politieke sociologie, middenveld

3. Benadering vanuit vrijheid en pluralisme

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Publieke ruimte
<i>Kern issue</i>	Wat maakt het middenveld?
<i>Kort samengevat</i>	Het middenveld ontstaat uit de competitie van verschillende ideeën en belangen.
<i>Visie/benadering</i>	Deze benadering ziet het middenveld eerder als arena van conflict dan als een ontmoetingsplaats waar de consensus regeert. Door het samenbrengen van verschillende individuele belangen en ideeën (vooral in vakbonden en lobbygroepen) ontstaat een bepaalde macht. Die macht kan gebruikt worden om – op het juiste moment - dingen in de samenleving te veranderen. Of dat ook zo gebeurt is moeilijk op voorhand te bepalen, net omdat het middenveld ontstaat uit voortdurend botsende belangen en ideeën van individuen en dus niet een doordacht plan van het collectief.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Het pluralisme waar deze praktijktheorie naar verwijst wordt door veel sociaal-culturele organisaties hoog in het vaandel gehouden. Ze zijn ervan overtuigd dat er niet moet gestreefd worden naar een consensus en al zeker niet dat een bepaald wereldbeeld moet worden opgedrongen. De vrijheid om verschillende ideeën en belangen in samenhang naast elkaar te laten bestaan, zorgt net voor een inclusie en democratie.
<i>Bronnen</i>	• Dahl, R. A. (1961). <i>Who governs?: Democracy and power in an American city</i>. New Haven: Yale University Press. • Jobert, B. & Kohler-Koch, B. (2008). <i>Changing Images of Civil Society: From Protest to Government</i>. London: Routledge. • Pinxten, R. (2013). <i>Kleine revoluties en de sociaal-culturele sector</i>. http://www.dewereldmorgen.be/artikels/2013/10/25/kleine-revoluties-en-de-sociaal-culturele-sector
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Politologie, middenveld

4. Benadering vanuit kritische ideeën en waarden

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Publieke ruimte, sociale beweging, politieke opportuniteiten theorie, nieuwe sociale bewegingen, kritische theorie, commons
<i>Kern issue</i>	Wat maakt het middenveld?
<i>Kort samengevat</i>	Het middenveld bestaat uit de uitdaging van bestaande sociale structuren door nieuwe waarden en ideeën naar voor te schuiven.
<i>Visie/benadering</i>	Het samenkomen van verschillende kritische blikken en expliciete waarden, dat is volgens deze praktijktheoretische interpretatie de essentie van het middenveld. Net daardoor heeft het middenveld ook kritische kracht en kan het bestaande ordes of structuren uitdagen en uiteindelijk veranderen.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Het is duidelijk dat niet alle sociaal-culturele praktijken perfect passen in dit plaatje. Niet alle praktijken nemen een expliciet (maatschappij)kritische rol op. Toch sluiten zeker sociaal-culturele organisaties met een duidelijke bewegingspoot – oude en nieuwe sociale bewegingen, zeg maar – goed aan bij deze opvatting. Ze kunnen eruit leren dat hun sociale kracht ook net te halen is uit de competitie en botsing van ideeën en niet uit het trachten te stroomlijnen ervan.
<i>Bronnen</i>	• Jobert, B. & Kohler-Koch, B. (2008). <i>Changing Images of Civil Society: From Protest to Government</i>. London: Routledge.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	

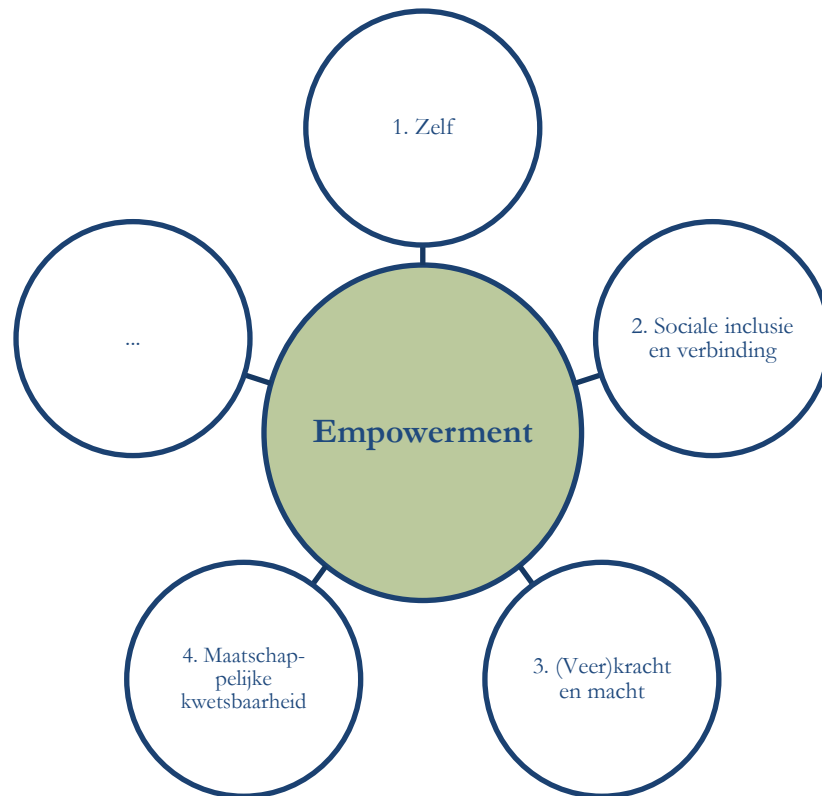
5. Benadering ten aanzien van de markt

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Hybridisering
<i>Kern issue</i>	Hoe verhoudt het middenveld zich tegenover de markt?
<i>Kort samengevat</i>	Middenveld en markt zijn van oudsher gescheiden domeinen. Hybridisering is de naam van de tendens in het middenveld om steeds meer overlap te vertonen met organisaties uit andere maatschappelijke domeinen (bv. profit organisaties).
<i>Visie/benadering</i>	Hybridisering is een werkwoord dat vat hoe organisaties verschuiven in relatie tot markt, overheid en gemeenschap. Veelal wordt de term gehanteerd bij de verschuiving van het middenveld in de richting van de markt (men spreekt van: hybridisering naar de markt of een meer marktgerichte benadering). Het is een verschuiving die voorkomt op het niveau van een organisatie, maar ook betrekking kan hebben op het middenveld als geheel.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Hybridisering is een proces dat altijd in mindere of meerdere mate vast te stellen is, ook in het sociaal-cultureel werk. Het duidt op levendigheid en voortdurende strategische (her)positionering. Tegelijk is veel literatuur kritisch over de drijfveren en gevolgen van de hybridisering tussen middenveld en markt. Alleszins roept de trend van hybridisering en de concepten en theorie daaromtrent vragen op voor het sociaal-cultureel werk: Hoe ver kan een sociaal-culturele sector richting markt opschuiven zonder haar stempel van 'sociaal-cultureel' en 'non-profit' te verliezen? Is een combinatie van verschillende logica's binnen één sector wel houdbaar? ...
<i>Bronnen</i>	• Billis, D. (ed.) (2010). <i>Hybrid organizations and the third sector: challenges for practice, theory and policy</i>. Basingstoke, Hampshire, UK: Palgrave Macmillan. • Hasenfeld, Y., Gidron, B. (2005). Understanding multi-purpose hybrid voluntary organizations: The contributions of theories on civil society, social movements and non-profit organizations. <i>Journal of Civil Society</i>, 1(2), 97-112. • Suykens, B., Verschuere, B., De Rynck, F. (2016). <i>De non-profit sector, booming business? Hybridisering van middenveldorganisaties richting de markt: een begrippenkader</i>. www.middenveldinnovatie.be • Suykens, B., Verschuere, B., De Rynck, F. (2017). <i>Organizational Hybridity in Flemish Civil Society Organizations: Past Developments, Present Trends and Future Research</i>. CSI working paper 3. https://www.middenveldinnovatie.be
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Institutionele theorie, middenveld, management, sociaal ondernemerschap

6. Benadering ten aanzien van de overheid (hybridisering)	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Corporatistische theorie, neo-corporatistische theorie
<i>Kern issue</i>	Hoe verhoudt het middenveld zich tegenover de overheid?
<i>Kort samengevat</i>	Middenveld en overheid zijn van oudsher gescheiden domeinen. Het middenveld kan zich echter op verschillende manieren positioneren ten opzichte van de overheid.
<i>Visie/benadering</i>	Eigen aan deze benadering is de positie en houding die het middenveld inneemt ten opzichte van de overheid (of overheden). Het middenveld kan aanvullend op de overheid werken. Dat is het geval als zij bepaalde taken die de overheid laat liggen zelf opneemt (bv. het aanleggen van braakliggende terreinen van de stad of gemeente). Ook kan de verhouding die van partner zijn. In dat geval werkt het middenveld complementair aan de overheid (bv. als zij lokale arbeidsmarktbemiddeling overneemt van de centrale overheid). Er kan dan ook sprake zijn van een zekere hybridisering richting overheid: organisaties die ergens tussen middenveldorganisatie en overheidsvoorziening in zitten. Het partnerschap waarvan sprake kan overigens ook door de overheid opgedrongen worden... vaak valt daarbij de notie van het “vermaatschappelijken”. Het middenveld kan tot slot ook een kritische houding aannemen tegenover de overheid en zich als een “tegenstander” gaan gedragen (bv. bij kritische campagnes zoals De Klimaatzaak).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Voor het sociaal-cultureel werk is deze benadering geen specifieke leidraad. Er is niet één juiste manier om als middenveldorganisatie tegenover de overheid (overheden) te staan. Eerder dient deze praktijktheorie als een sjabloon om bewust te kiezen voor - of tegen - een bepaalde houding. Die zal op zich afhangen van de praktijken, institutionele inbedding, ideologie, ... van de organisatie. Niet kiezen is eigenlijk geen optie.
<i>Bronnen</i>	• Young, D. R. (2000). Alternative models of government-nonprofit sector relations: Theoretical and international perspectives. <i>Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly</i>, 29(1), 149-172. • https://www.middenveldinnovatie.be
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Middenveld, diversiteit

4.2 Empowerment

De positie/finaliteit van sociaal-cultureel praktijken: wat is empowerment?

1. De benadering van zelf-empowerment	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Community development, emancipatie
<i>Kern issue</i>	Wat is empowerment?
<i>Kort samengevat</i>	Empoweren doet een individu altijd zelf. Hij of zij versterkt zichzelf.
<i>Visie/benadering</i>	Empowerment (een Engels woord zonder goed Nederlands equivalent) is een theoretisch handelingskader dat verschillende gezichten heeft. Eén specifieke benadering van empowerment is die van de zelf-empowerment. Dit perspectief appelleert aan een belangrijk aspect van het brede empowerment-concept, namelijk dat empoweren gebeurt vanuit en door een persoon zelf. Empowerment impliceert dan dat een individu zelf zorgt dat hij of zij de regie over zijn eigen leven en toekomst in handen neemt. Hij of zij doet dat op basis van het aanspreken van eigen kwaliteiten, eigen vaardigheden, eigen motivatie, zelfvertrouwen, enz. Individuele zelfredzaamheid staat dan wel centraal, er kan uiteraard wel hulp komen van buitenaf. Deze (micro)psychologische invulling van empowerment heeft als consequentie dat het individu altijd de sturing van het empowermentproces in handen houdt. Empoweren kan dus niet door iemand anders gebeuren, ook niet door een sociaal-cultureel werker of organisatie.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Leerzaam voor sociaal-culturele praktijken is dat deze kijk op empowerment aantoont dat er grenzen zijn aan de maakbaarheid van de mens. Ook in sociaal-culturele processen kan empowerment niet worden afgedwongen of geforceerd. Het is eerder een kwestie van via het sociaal-culturele de juiste condities en het juiste klimaat te creëren waarin individuen zichzelf kunnen empoweren. Dat geldt overigens ook voor de empowerment van de sociaal-culturele praktijkwerkers zelf. Deze visie op empowerment wordt zelden gebruikt zonder ook de sociale of interactieve component van empowerment aan te halen.
<i>Bronnen</i>	• Spierts, M. (2005). Een ‘derde weg’ voor de sociaal-culturele professies. <i>Journal of Social Intervention: Theory and Practice</i>, 14(1), 13–21. • Pigg, K.E. (2002). Three Faces of Empowerment: Expanding the Theory of Empowerment in Community Development. <i>Community Development</i>, 33(1), 107-123. • Van Regenmortel, T., (2009). Empowerment als uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg. <i>Journal of Social Intervention: Theory and Practice</i>. 18(4), 22–42.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Sociaal werk, opbouwwerk, zorg, armoede, inclusie

2. De benadering van sociale inclusie en verbinding

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Mutual empowerment, social empowerment, binding, sociale cohesie, social kapitaal, interactionisme, facetbenadering
<i>Kern issue</i>	Wat is empowerment?
<i>Kort samengevat</i>	Empowerment gebeurt in relatie tussen mensen. Mensen versterken elkaar.
<i>Visie/benadering</i>	Empowerment heeft een belangrijke relationele of interactieve component. Iemand “empower” niet op zichzelf, het gebeurt altijd met en tussen anderen. Daarom schuift deze benadering van empowerment net dat sociale aspect naar voor. Wederzijds of sociaal empowerment kan beginnen van zodra mensen zich deel weten van een groep. Participatie aan een collectief is dus een voorwaarde. In deze interactionistische opvatting van empowerment staat de groep boven het individu. Inclusie en verbinding maken is dan ook eerder een collectieve activiteit dan een individuele verantwoordelijkheid. Vandaar dat het discours van de wederzijdse of sociale empowerment vooral voorkomt wanneer gesproken wordt over organisatiestructuur en leiderschap.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Het verbindende aspect van empowerment wordt benadrukt in de literatuur over zorg, maar ook in die over leren en gemeenschapsopbouw. Voor het sociaal-cultureel werk vormt dit sociale aspect ook een interessante brug tussen de finaliteit van empowerment en de strategie van sociale activering of sociale beweging. Het is ook duidelijk dat in functie van het succes van empowermentsinspanningen op maatschappelijk niveau (bv. aanpak van armoede) een inclusieve, verbindende of relationele kijk op empowerment nodig is.
<i>Bronnen</i>	• Pigg, K.E. (2002). Three Faces of Empowerment: Expanding the Theory of Empowerment in Community Development. <i>Community Development</i>, 33(1), 107-123. • Van Regenmortel, T., (2009). Empowerment als uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg. <i>Journal of Social Intervention: Theory and Practice</i>. 18(4), 22–42.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Leiderschap, organisatiecultuur, zorg, sociaal werk

3. De benadering van (veer)kracht en macht

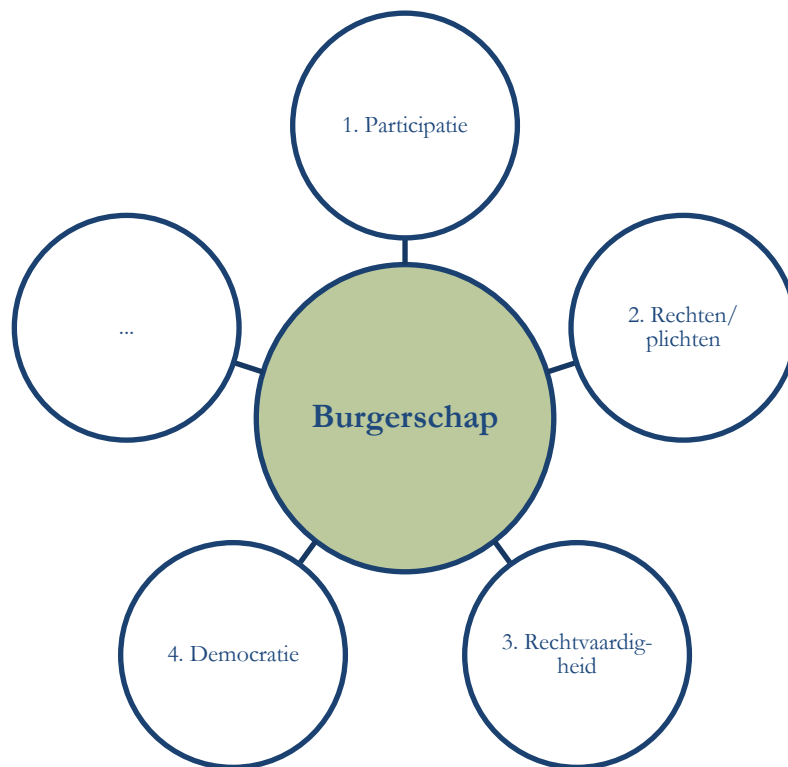
Hier sluiten op aan...	Social empowerment, sociale actie
Kern issue	Wat is empowerment?
Kort samengevat	Empowerment is een kwestie van macht en kracht. De finaliteit van empowerment is dat iets of iemand versterkt wordt.
Visie/benadering	In het concept 'empowerment' zit niet toevallig het woord 'power'. Nagenoeg alle theorie over empowerment licht dat aspect uit als de finaliteit van empowerment als handelingskader. Van Regenmortel (2002) duidt erop dat 'power' zowel kan staan voor kracht als voor macht, en dat beide belangrijk zijn in dit uitgangspunt. Mensen en groepen empoweren betekent niet alleen dat hun kracht toeneemt, maar ook dat ze genoeg macht hebben over hun omgeving of in de samenleving om die kracht te laten renderen. Empowerment gaat dan over het aanpakken van de bestaande machtsstructuren en -verhoudingen of het zich bevrijden/emanciperen van die structuren en verhoudingen. Deze opvatting van empowerment legt een mooie brug naar het concept van maatschappelijke actie of sociale verandering.
Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag	Deze krachtgerichte praktijktheoretische benadering van empowerment hanteert een duidelijk meso- of zelfs macro-perspectief. Het maakt namelijk duidelijk dat empowerment een kwestie is van kracht en macht, maar niet enkel van die van het individu (" <i>power from within</i> ") maar ook die van de omgeving (" <i>power with</i> ") en de macht <i>over</i> de omgeving (" <i>power to</i> ") (Van Regenmortel, 2008). Bovendien is het ook eigen aan een krachtgerichte interpretatie van empowerment dat er een sterk geloof in de maakbaarheid en verandering van persoon én samenleving uit spreekt.
Bronnen	• Coussée, F., Roets, G., Bouverne-De Bie, M. (2009). Empowering the powerful: Challenging hidden processes of marginalization in youth work and practice in Belgium. <i>Critical social policy</i>, 29, 3, 421-442. • Van Regenmortel, T. (2002). Empowerment en maatzorg • Van Regenmortel, T., (2008). <i>Zwanger van empowerment. Een uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg</i>. Eindhoven: Fontys Hogeschool Sociale Studies.
Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...	Sociaal werk, zorg

4. De benadering van maatschappelijke kwetsbaarheid

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Social empowerment, sociale actie
<i>Kern issue</i>	Wat is empowerment?
<i>Kort samengevat</i>	Empowerment vertrekt bij het omgaan met maatschappelijke kwetsbaarheid.
<i>Visie/benadering</i>	Het empowermentkader verwijst duidelijk (woordelijk) naar kracht/macht maar toch wordt het kader vooral gebruikt in situaties waarin mensen die kracht/macht nog niet hebben. Op dat punt leunt de theorie van maatschappelijke kwetsbaarheid dicht aan bij het concept van empowerment. Het model van maatschappelijke kwetsbaarheid stelt dat sociaal zwakke groepen in hun contacten met maatschappelijke instituten vooral en telkens opnieuw riskeren geconfronteerd te worden met negatieve aspecten en dus minder genieten van een positief aanbod. Empowerment is een tegenkracht tegen deze tendens.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Wanneer de kwetsbaarheid van individuen op het maatschappelijke niveau wordt getild, komt sterk(er) uit de verf dat kwetsbaarheid vaak een structurele component heeft. Dat impliceert dat bij empowerment – ook in sociaal-culturele praktijken – zeker ook die structurele component moet worden aangepakt. Concreet gezegd: structurele barrières in politieke, sociale en economische systemen moeten zo aangepakt worden dat dat ze geen hindernissen meer vormen voor mensen in kwetsbare posities.
<i>Bronnen</i>	• Friedmann, J. (1992). <i>Empowerment: The Politics of Alternative Development</i>. Cambridge, MA: Blackwell. • Vettenburg, N. & Walgrave, L. (2002). Een integratie van theorieën over persisterende delinquentie: maatschappelijke kwetsbaarheid. In Goris, P. & Walgrave, L. (red.). <i>Van kattenkwaad en erger. Actuele thema's uit de jeugdcriminologie</i> (pp. 44-59). Leuven/Apeldoorn: Garant. • Van Regenmortel, T., (2008). <i>Zwanger van empowerment. Een uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg</i>. Eindhoven: Fontys Hogeschool Sociale Studies.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Sociaal werk, delinquentie

4.3 Burgerschap

De positie/finaliteit van sociaal-cultureel praktijken: wat is burgerschap?

1. De participatiebenadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Participatief burgerschap, actief burgerschap, activist burgerschap
<i>Kern issue</i>	Wat is burgerschap?
<i>Kort samengevat</i>	Burgerschap is een kwestie van (een zekere mate van) deelname in en aan de samenleving.
<i>Visie/benadering</i>	Iemand kan zich pas echt (actief) burger noemen als hij of zij ook participeert in en aan de samenleving, zo kan deze praktijktheoretische benadering kort worden samengevat. Burgerschap staat dus gelijk aan een vorm van participatie. Die participatie kan betrekking hebben op politiek (actief of politiek burgerschap), ethiek (goed burgerschap), de gemeenschap (sociaal burgerschap, democratisch burgerschap, geleefd burgerschap), cultuur (cultureel burgerschap, etnisch burgerschap), economie (calculerend burgerschap), enz. Afhankelijk van de tijd en het beleid zal het ene aspect van burgerschap belangrijker worden geacht dan het andere. De ene deelname is ook de andere niet. Er kan voor elk type van burgerschap een verschil zijn in de mate van participatie. Gaande van een zeer lichte deelname tot een intense deelname (ook wel: “deel hebben”).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Zorgen dat mensen participeren, ongeacht hun afkomst, beperkingen of maatschappelijke positie... Het is een theoretische aanname en ambitie die in veel sociaal-cultureel werk te herkennen valt. Al die praktijken tikken aan op deze participatiegerichte praktijktheorie van burgerschap. Op zich stelt deze benadering ook geen echt ambitieuze ondergrens, daar er weinig volwassenen zullen zijn die zich op alle vlakken als niet-participant gedragen. Tegelijk kan van deze participatiebenadering wel gezegd worden dat ze uitgaat van de handelingsbereid van het individu (participeren is tenslotte een werkwoord). Er is dus een zekere <i>agency</i> vanwege het individu voor nodig.
<i>Bronnen</i>	• Arnstein, S. (1969). A ladder of citizen participation. <i>Journal of the American Institute of Planners</i>, 35(4), 216-224. • Isin, E. (2009). Citizenship in Flux: The Figure of the Activist Citizen, <i>Subjectivity</i>, 29, 367-88. • Lister, R. (1998). Citizen in Action: Citizenship and community development in Northern Ireland. <i>Context Community Development Journal</i> 33(3), 226-235. • Van Regenmortel, T., (2009). Empowerment als uitdagend kader voor sociale inclusie en moderne zorg. <i>Journal of Social Intervention: Theory and Practice</i>. 18(4), 22–42. • Zemni, S. & Debruyne, P. (2013). <i>Citizenship, community and social cohesion: A political science analysis</i>. Gent: DieGem (DieGem working paper, www.solidariteitdiversiteit.be).
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Participatie, sociologie, politieke deelname, burgerparticipatie

2. Rechten/plichtenbenadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	
<i>Kern issue</i>	Is burgerschap voor iedereen?
<i>Kort samengevat</i>	Burgerschap is een individueel recht voor iedereen.
<i>Visie/benadering</i>	Deze benadering ziet burgerschap als een basisrecht. Het is iets dat vanuit de samenleving moet worden gegarandeerd voor iedereen. Dat impliceert dat iedereen de kans moet krijgen om als volwaardig burger te participeren aan alle aspecten van 'het goede leven' (van het deelnemen aan een straatfeest tot het krijgen van stemrecht)... niet alleen in de lokale gemeenschap maar ook nationaal en internationaal/intercultureel. Dit veronderstelt een aantal formele bestuurlijke inspanningen maar ook educatie is een belangrijke hefboom. Met het opnemen van burgerrechten komen ook burgerplichten.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	De rechtenbenadering doet het op veel vlak erg goed in de visie en aanpak van sociaal-culturele organisaties. Zeker de mensenrechten bieden voor velen een duidelijk en niet onderhandelbaar kader om hun eigen inspanningen en die van anderen af te toetsen. Het als organisatie mee helpen garanderen van (het recht op) volwaardig burgerschap gebaseerd op die mensenrechten is daarvan een logisch gevolg. Dit waarborgen is de finaliteit die in deze praktijktheorie voor ogen wordt gehouden.
<i>Bronnen</i>	• De Rynck, F., & Dezeure, K. (2009). <i>Burgerparticipatie in Vlaamse steden. Naar een innoverend participatiebeleid</i>. Brugge: Vanden Broele. • Isin, E. (2009). Citizenship in Flux: The Figure of the Activist Citizen, <i>Subjectivity</i>, 29, 367-88. • Reynaert, H., Ackaert, J., Stevyvers, K., Wayenberg, E. (2010). <i>Burgerparticipatie in de stad(sorganisatie), een stand van zaken</i>. Gent/Leuven: Steunpunt Bestuurlijke Organisatie Vlaanderen. • http://www.vvsg.be/thema/participatie/Documents/Begrippenkader%20Participatie.pdf
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Recht, rechtvaardigheid

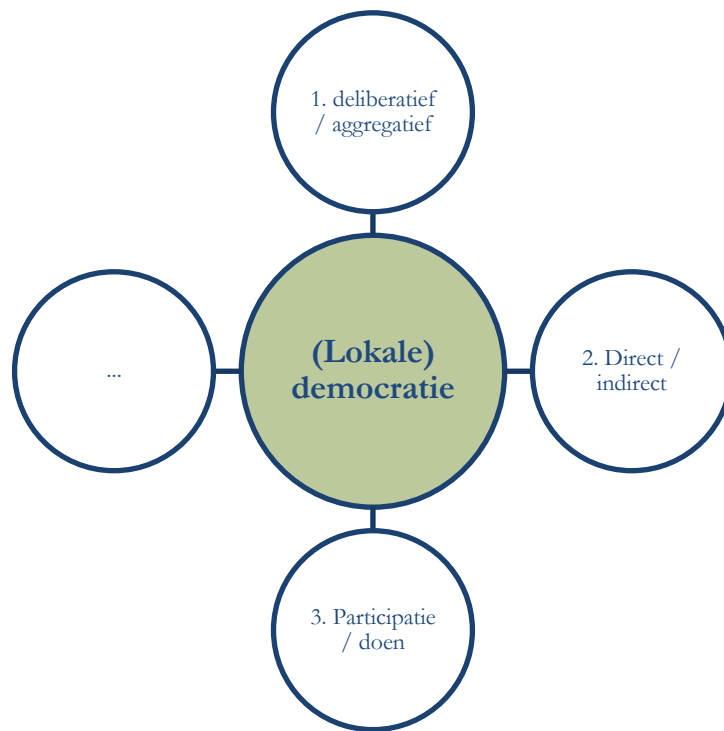
3. Benadering van sociale rechtvaardigheid	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociale rechtvaardigheidstheorie, sociaal contracttheorie
<i>Kern issue</i>	Wat betekent burgerschap?
<i>Kort samengevat</i>	Burgerschap reflecteert het principe van sociale rechtvaardigheid.
<i>Visie/benadering</i>	In deze theoretische benadering is het nastreven van burgerschap eigenlijk het nastreven van sociale rechtvaardigheid. Burgerschap en sociale rechtvaardigheid zijn twee theoretische concepten die dicht bij elkaar liggen. Waar het concept van burgerschap in hoofdzaak de gemeenschap als uitgangspunt neemt, benadrukt het principe van de sociale rechtvaardigheid ook de gelijke (en faire) verdeling van rechten over elk individu in die gemeenschap. Het is dus een meer individualistische principe dat voor een belangrijk deel vasthangt aan de naleving van principes zoals fairheid, toegankelijkheid, verdienste, enz.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Sociale rechtvaardigheid kan ook een ideaal vormen voor sociaal-cultureel werkers. Via sociaal-culturele praktijken kunnen zij zich inzetten voor een faire verdeling van rechten, goederen, kansen, enz. Anders dan een advocaat die zich inzet voor sociale rechtvaardigheid, hebben sociaal-cultureel werkers daar ook sociale tools voor. Zij kunnen rechtstreeks en strategisch ingrijpen in groepen en gemeenschappen om de sociale rechtvaardigheid voor iedereen in die groepen en gemeenschappen te verhogen.
<i>Bronnen</i>	• Bernts, T., L. d' Anjou en D. Houtman (1992). Citizenship and Social Justice. <i>Social Justice Research</i>, 5(2), 195-212. • Payne, M. (2012). <i>What's so special about social work and social justice?</i> https://www.theguardian.com/social-care-network/2012/jul/10/social-work-social-justice
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Rechtvaardigheid, zorg

4. Democratische benadering

<i>Hier sluiten op aan...</i>	Sociologische perspectief op burgerschap, radicaal-democratische visie op burgerschap,
<i>Kern issue</i>	Wat is burgerparticipatie?
<i>Kort samengevat</i>	Burgerschap impliceert een (democratische) verhouding tussen burger en samenleving, tussen leefwereld en systeem.
<i>Visie/benadering</i>	Burgerschap is een zaak om als samenleving expliciet na te streven. Het brengt twee partijen – burger en systeem – dicht bij elkaar en zorgt ervoor dat zij zinvol met elkaar in interactie kunnen gaan. Een democratische theorie van burgerschap ziet alle aspecten van burgerschap (burgerschapseducatie, burgerrechten, ...) niet als een aanvulling op bestaande democratische processen maar plaatst die in het hart van de definitie van democratie. Zonder burgerschap geen democratie, en vice versa.
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze benadering van burgerschap, misschien wel de meest courante, is een ideaaltypische benadering die burgerschap en democratie in elkaars verlengde plaatst. Ze geeft weer wat democratie is en moet zijn. Dat vormt een mooi mikpunt voor sociaal-culturele praktijken die – als een ver eindpunt – de democratie en haar principes mee nastreven.
<i>Bronnen</i>	• Michels, A. & L. de Graaf (2010). Examining citizen participation: local participatory policy making and democracy. <i>Local Government Studies</i>, 36(4), 477-491.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Democratie, burgerschap

4.4 (Lokale) democratie

De finaliteit van sociaal-cultureel handelen: wat is democratie?

1. Aggregatieve / deliberatieve benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Kiezersdemocratie, penduledemocratie, consensusdemocratie, participatiedemocratie
<i>Kern issue</i>	Hoe worden in een democratie beslissingen genomen?
<i>Kort samengevat</i>	In een aggregatieve democratie kunnen beslissingen worden genomen bij meerderheid. In een deliberatieve democratie zijn beslissingen het resultaat van consultatie, deliberatie en overleg.
<i>Visie / benadering</i>	Er zijn veel manieren om naar een democratie te kijken en vele mogelijke indelingen van democratieën. Deze benadering typeert de democratie op grond van de manier waarop er beslissingen worden genomen. De doorslaggevende factor bij het nemen van beslissingen kan bij de macht van het getal liggen (bv. bij verkiezingen, referenda of opiniepeilingen). In dat geval spreekt men van een aggregatieve democratie of een democratie waarbij het ‘tellen’ voorop staat (50% +1). Een deliberatieve democratie stelt daarentegen het ‘praten’ boven het ‘tellen’. Ze veronderstelt dus dat beslissingen best worden vooraf gegaan door consultatie, deliberatie en overleg, met de bedoeling een zo breed mogelijke overeenstemming te bereiken (bv. via adviesraden en volksvergaderingen).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Weinig democratieën zijn in de feiten helemaal aggregatief of helemaal deliberatief. Meestal worden de twee perspectieven gecombineerd. Welke de overhand neemt of krijgt, hangt af van wat burgers en beleidsmakers precies willen. Wat is de meerwaarde van deze manier van kijken naar een democratie voor het sociaal-cultureel werk? Sociaal-culturele praktijken kunnen actief meewerken aan de democratie. Impliciet zullen ze daarbij vaak een model van democratie naar voor schuiven – een aggregatief model (bv. als ze nieuwkomers aanleren hoe ze correct kunnen stemmen) of een deliberatief model (bv. als leden worden aangespoord een debatavond te organiseren met lokale politici). Het is belangrijk voor de organisaties zich een beeld te vormen van welk type van democratie zij precies nastreven en waarom en hoe ze dat willen doen.
<i>Bronnen</i>	• Hendriks, F. (2006). <i>Vitale democratie. Theorie van democratie in actie</i>. Amsterdam: Amsterdam University Press. • Vermeersch, L., Van den Broucke, S., De Cuyper, P., Herbots, K., Van Damme, J. (2016). <i>Beleidsparticipatie van personen van buitenlandse herkomst in Vlaanderen</i>. Leuven: HIVA-KU Leuven.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Bestuurskunde, burgerparticipatie, beleid

2. Directe / indirecte benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Kiezersdemocratie, penduledemocratie, consensusdemocratie, participatiedemocratie
<i>Kern issue</i>	Hoe worden in een democratie beslissingen genomen?
<i>Kort samengevat</i>	In een directe democratie worden beslissingen genomen door burgers, rechtstreeks en zonder tussenpersonen. In een indirecte democratie verloopt dat via vertegenwoordiging (bv. volksvertegenwoordigers).
<i>Visie / benadering</i>	Er zijn veel manieren om naar een democratie te kijken en vele mogelijke indelingen van democratieën. De directe/indirecte benadering is een manier om de democratie te typeren op grond van de manier waarop er beslissingen worden genomen. In een zgn. directe democratie nemen individuele burgers zelf de beslissingen. Ze doen dat in samenspraak maar zonder tussenpersonen. De leden van de democratie worden dus in de beslissingsprocedure niet vertegenwoordigd. De mensen kunnen zelf hun zeg doen, bv. in volksvergaderingen of verkiezingen. In een indirecte (of representatieve) democratie is er wel sprake van vertegenwoordiging, bv. via gekozen of gelote vertegenwoordigers in adviesraden. Directe democratische processen zijn gemakkelijker te organiseren in kleine groepen of gemeenschappen, terwijl indirecte democratische processen vaker plaats vinden in grote groepen en gemeenschappen. Dat neemt echter niet weg dat vaak sprake is van een mengvorm van de twee. Er kan dus voor geopteerd worden om een bepaald dominant democratisch model (bv. indirecte democratie door middel van volksvertegenwoordigers) aan te vullen met directe democratische initiatieven (bv. een volksreferendum).
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Steeds meer actoren in de samenleving zijn van mening dat democratische inspraak niet beperkt mag blijven tot de gewoonlijke stembusgang. Ook tussen verkiezingen moeten burgers betrokken kunnen blijven in het democratisch proces. Dit is zowel belangrijk voor de burger als voor het systeem. Sociaal-culturele organisaties die het daarmee eens zijn kunnen aan een dergelijke opdracht meewerken door specifieke democratische processen te initiëren of te ondersteunen (bv. de zgn. G-offs bij het publieke burgertop G1000 in 2011).
<i>Bronnen</i>	• Den Ridder, J., & Dekker, P. (2015). <i>Meer democratie, minder politiek</i>. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau. • Hendriks, F. (2006). <i>Vitale democratie. Theorie van democratie in actie</i>. Amsterdam: Amsterdam University Press. • Vermeersch, L., Van den Broucke, S., De Cuyper, P., Herbots, K., & Van Damme, J. (2016). <i>Beleidsparticipatie van personen van buitenlandse herkomst in Vlaanderen</i>. Leuven: HIVA-KULeuven. • http://www.g1000.org/nl/
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Bestuurskunde, burgerparticipatie, beleid

3. participatie-democratieve benadering	
<i>Hier sluiten op aan...</i>	Participatiedemocratie, doe-democratie, montessori-democratie, burgerparticipatie, liberale democratie, burgerschap
<i>Kern issue</i>	Welke plaats heeft 'het doen' doen in de democratie?
<i>Kort samengevat</i>	Democratie gaat verder dan het praten over beslissingen en het nemen van beslissingen. Democratie gaat over wat burgers effectief doen.
<i>Visie / benadering</i>	Een democratie is meer dan een set van wettelijke regelingen of een koel bestuursmodel. Democratie is volgens deze praktijktheorie vooral synoniem voor de maatschappelijke initiatieven van en tussen burgers. Het is dus eerder een kwestie van feitelijk <i>doen</i> dan van rechtstreeks of onrechtstreeks (<i>mee</i>)praten met politici. Dat feitelijke doen komt spontaan of vanuit de expliciete overtuiging dat sommige zaken beter niet (of niet alleen) aan een overheid worden overgelaten. In een doe-democratie verplaatst het initiatief zich dus van de overheid naar de burgers zelf. Dit gebeurt niet op een bestuurlijke of officiële manier maar op een informele, veelal terloops manier. Kortom: op het tempo van de burgers zelf. Officiële beleidsvoerders kunnen kritisch zijn over wat de burgers doen of willen in een zgn. doe-democratie. Ze kunnen echter ook blij zijn met het initiatief en draagvlak en geïnteresseerd toekijken waar dergelijke activiteiten toe leiden. Beleidsvoerders kunnen ook dergelijke initiatieven gebruiken (of misbruiken) om zich als overheid terug te trekken en meer verantwoordelijkheid te geven aan de burgers in de samenleving. In dat geval wordt gesproken over een proces van "vermaatschappelijking".
<i>Betekenis voor het sociaal-cultureel werk vandaag</i>	Deze interpretatie van democratie is niet automatisch het streefdoel van sociaal-culturele praktijken. Een welbepaald ideaaltype van democratie wordt in deze praktijktheorie naar voor geschoven. Het participatieve en activerende van de benadering kan wel veel sociaal-culturele organisaties aanspreken, net omdat dit sterk aanleunt bij de logica van veel sociaal-cultureel handelen. Tegelijk is het ook aan de sociaal-culturele organisaties om zeker te zijn dat iedereen in dit type van democratie aan boord blijft. De zgn. doe-democratie blijkt immers vooral te werken voor positief-kritische burgers. Anderen hebben dan weer de beslissingsbevoegdheid het liefst zo dicht mogelijk bij politici. Zij zullen makkelijk afwezig blijven in het beeld van de doe-democratie.
<i>Bronnen</i>	• De graaf, L. (2017). <i>Van top tot teen in verbinding: Beweging van onderop, beweging aan de top</i>. Utrecht: Kenniscentrum Sociale Innovatie. • Hendriks, F. (2006). <i>Vitale democratie. Theorie van democratie in actie</i>. Amsterdam: Amsterdam University Press. • Tonkens, E., Trappenburg, M., Hurenkamp, M., & Schmidt, J. (2015). <i>Montessori-democratie: spanningen tussen burgerparticipatie en de lokale politiek</i>. Amsterdam: Amsterdam University Press. • Vermeersch, L., Van den Broucke, S., De Cuyper, P., Herbots, K., & Van Damme, J. (2016). <i>Beleidsparticipatie van personen van buitenlandse herkomst in Vlaanderen</i>. Leuven: HIVA-KULeuven.
<i>Wordt vooral gebruikt in literatuur en onderzoek over...</i>	Bestuurskunde, beleid, burgerparticipatie

4. Afsluitend: niets zo praktisch als een goede theorie

Wie een stap zet in het veld van het sociaal-cultureel werk kan merken dat de praktijk van het sociaal-cultureel werk vooral *mensenwerk* is. Individuen en groepen gaan in interactie, ze nemen –doordachte en ondoordachte - beslissingen, ze passen zich aan aan de context en de middelen die ze hebben, ... Enigszins negatief uitgedrukt zou je kunnen zeggen dat de praktijk altijd een beetje geïndividualiseerd en chaotisch is. Die chaotische concreetheid van de praktijk wordt doorgaans wat opgeschoond in de abstractheid van theorie. Want theorie is er net om de dingen op een rijtje te zetten, in robuuste en doordachte kaders te gieten en de praktijk meer begrijpelijk, inzichtelijk of zelfs voorspelbaar te maken. Dat is de rol van theorie... in theorie althans. Wie het overzicht in dit rapport las, zal merken dat ook theorievorming niet altijd even gestroomlijnd loopt. Verschillende theorieën vertonen overlap, of ze gebruiken dezelfde woorden en concepten in andere betekenissen, of ze schrijven andere dingen voor, enz. Ook theorie is dus onvermijdelijk een beetje chaotisch...

In deze bundel hebben we getracht wat klaarheid te scheppen in de chaos. Ons mikpunt daarbij was de praktijktheorie: die theoretische benaderingen die zich situeren tussen de alledaagse praktijk en de harde wetenschappelijk gefundeerde theorie. Het is de theorie op maat van de praktijk. Het samenbrengen van de actuele praktijktheorieën voor het sociaal-cultureel werk gebeurde niet louter om een soort inventaris te maken van wat bestaat en relevant is. De bedoeling is eerder aan beide zijden van het spectrum – theorie en praktijk – mensen te inspireren. Want dat is wat een goede praktijktheorie wil zijn: een gebruiksvoorwerp voor de praktijkwerker die een visie uitschrijft of een activiteit plant, maar net zo goed een opstap voor de student of onderzoeker die die sociaal-culturele praktijk tegen het licht wil houden. In die zin hopen we dat dit overzicht illustreert wat wel eens wordt gezegd, nl. dat er niets zo praktisch is als een goede theorie!

Afsluitend willen we nog even wijzen op de onvolledigheid en tijdelijkheid van dit overzicht. *Onvolledig* is deze bundel omdat het simpelweg onmogelijk is alle praktijktheorie te traceren en te beschrijven. We hebben wel gepoogd zeker de belangrijkste benaderingen te vatten. Dit overzicht van praktijktheorieën is ook een *tijdelijk* overzicht. We hebben die praktijktheorieën proberen te capteren die relevant zijn voor het sociaal-cultureel werk van vandaag en volgens ons ook potentieel hebben in de toekomst. Maar morgen (of misschien vandaag nog) dienen zich vast al nieuwe praktijktheorieën, handelingsmodellen, ... aan die ook in dit overzicht zullen passen. Daarmee formuleren we meteen ook de uitnodiging aan de lezer om zelf dieper te gaan graven en dit overzicht verder aan te vullen. Op die manier wordt het meer dan een overzicht, maar een levendige wikipedia van theorie op maat van de sociaal-culturele praktijk.

Referenties

- Bacharach, S.B.** (1989). Organizational theories: Some criteria for evaluation. *The Academy of Management Review*, 14(4), 496-515.
- Cockx, F.** (2007). *Leren voor vormingswerk. Concepten voor het faciliteren van leren*. Brussel: Socius.
- Marland, P., & Osborne, B.** (1990). Classroom theory, thinking and action. *Teaching and Teacher Education*, 6, 93-109.
- Rippen, J. (1996).** *Werkboek praktijkgericht onderzoek*. Amsterdam: Hogeschool van Amsterdam, voortgezetteagogische beroepsopleidingen.
- Taguchi, Lenz H.** (2007) Deconstructing and Transgressing the Theory–Practice Dichotomy in Early Childhood Education. *Educational Philosophy and Theory*, 39(3), 275-290.